

L'ESGLÉSIA DE CATALUNYA DURANT
LA SETMANA TRÀGICA.
INCIDÈNCIA DE LA REVOLUCIÓ DEL JULIOL DE 1909
EN LA VIDA ECLESIAL

FRA VALENTÍ SERRA DE MANRESA

I. L'IMPACTE DELS FETS REVOLUCIONARIS DE LA SETMANA TRÀGICA
EN LA VIDA ECLESIAL CATALANA

En aquest article ens proposem d'examinar la repercussió dels fets revolucionaris de la Setmana Tràgica en la vida eclesial de Catalunya. Cal assenyalar, de bell antuvi, que en el ja llunyà 1971 el Dr. José Andrés-Gallego ja posà en relleu que, tot i els bons estudis analítics sobre la revolució de juliol de 1909 –que llavors feia ben poc havien elaborat Josep Benet i Joan Connelly Ullman–, els fets de la Setmana Tràgica no restaven pas tancats ni totalment aclarits, de manera que calia dilucidar-los amb noves recerques i aproximacions.¹ Situats en aquest primer centenari dels fets de la Setmana Tràgica, i

1. Vegeu J. ANDRÉS-GALLEGO, «Problemas en torno a la Semana Trágica», a *Atlántida* IX (1971) p. 79: «La historia de la Semana Trágica no está acabada. Benet y Connelly Ullman han aportado, desde luego, buenas visiones de la génesis política de los sucesos. Pero, en verdad, el tema salta las fronteras de su propia limitación cronológica y adquiere solo y todo su sentido como denuncia de un peso cultural o de una corriente de opinión, que no están dilucidados». Durant les Jornades sobre la

des de la perspectiva que ofereix la distància d'un segle, tenim la possibilitat de fixar-nos en el seu abast i la seva significació en la vida eclesial catalana.

Els esdeveniments revolucionaris de la Setmana Tràgica i el triomf de la Candidatura Popular en les eleccions municipals de 1909 marcaren una nova dinàmica en l'anticlericalisme espanyol. L'any 1901, els liberals havien aconseguit el control del govern de l'Estat i, després d'haver-lo perdut, el recuperaren l'any 1905. En aquesta nova etapa, els liberals restauraren, força aviat, la llei del matrimoni civil, la secularització dels cementiris i, àdhuc, pretengueren d'aplicar, sense èxit, una nova llei d'associacions. Els intents governamentals de control de l'Església van ser, però, força extraparlamentaris i molt electoralistes, impulsats des de les manifestacions i des de la premsa i els diaris i, sobretot, promovent una secularització dels costums des d'actuacions força violentes.

En aquesta situació, l'Església hispana intentà la reorganització dels militants catòlics entorn de les parròquies i, també, mitjançant associacions civils per tal de fer front als reptes dels nous problemes socials, en una situació força difícil en què l'anticlericalisme lerrouxista i l'anarquisme gaudien d'una gran força de penetració i comptaven amb una gran capacitat de mobilització,² tal com es pot comprovar repassant el desenvolupament de la insurrecció de 1909.³ Segons la documentació, sembla, que hi havia un nombre considerable d'habitants de Barcelona que no preveia que la revolta de juliol

«Setmana Tràgica» (organitzades per la Biblioteca Balmes el maig de 2009), el Dr. José Andrés-Gallego repregué l'anàlisi sobre la incidència dels fets revolucionaris del juliol de 1909 en la història contemporània amb el report titulat: *El impacto*, que es publica, amb anotacions crítiques, en aquest mateix volum d'*ASTar* 83 (2010).

2. D'aquesta temàtica se n'ocupà durant les «Jornades sobre la Setmana Tràgica» de la Balmesiana (maig 2009) el jesuïta Nazario GONZÁLEZ, *Los actores de la revuelta: anarquistas, republicanos y socialistas, antes, en y después de la Semana Trágica*: documentadíssim report que es publica amb anotacions crítiques en aquest mateix volum d'*ASTar* 83 (2010).

3. Ho reconegueren àdhuc els monjos cartoixans de Tiana: «Els anarquistes de Barcelona començaren les hostilitats vuit dies massa aviat i, providencialment, feren fracassar, d'aquesta manera, el complot [que havia d'esclatar a tot Espanya el dia 2 d'agost de 1909]»; L. BAUDIN, «La Cartoixa de Montalegre durant la Revolució de 1909», *ASTar* 77 (2004) p. 275.

de 1909 prengué un caire anticlerical. Per això algunes cases religioses no prengueren precaucions i foren atrapades per sorpresa per la revolta. Per exemple, així ho manifestà la germana Mercè Font, religiosa franciscana de la Immaculada, en una crònica que escriví:

«Llegó el día 26 del mentado mes de julio [1909], y los Revolucionarios empezaron una huelga general [...] El Dr. Castelltort fue a nuestro Colegio de Pueblo Seco para llevarse a dos niñas hijas suyas que estaban allí como alumnas internas porque aquella Revolución era motivada por la Guerra (de África) [...] y nada tenía que ver con las casas religiosas. Pasadas dos horas se tocó la campana para el rezo de vísperas [...] y se oyeron unos furiosos golpes de piedras contra las ventanas de la capilla, salieron (las religiosas), y ya se encontraron con el tumulto desenfrenado dentro de casa [...] Salieron a toda prisa sin tener tiempo ni para quitarse el hábito, pues en traje de seglar hubiera sido más fácil el evitar insultos».⁴

A propòsit de l'augment de l'anticlericalisme en aquest període de la història hispana s'ha d'assenyalar que a una bona part dels novicis que ingressaven en els ordes i congregacions religioses –especialment els dedicats a l'ensenyament i a l'acció social– els solia mancar flexibilitat i tacte per a desenvolupar-se com calia en una situació particularment tensa, tal com ho assenyala la hispanista Joan Connelly Ulman.⁵ L'estament obrer tenia la convicció que l'Església era una institució que preferentment servia els rics i els poderosos i que vivia poc atenta al món obrer, tot i els canvis que havien començat a produir-se amb la creació d'institucions socials i caritatives a favor dels obrers, especialment ran de l'encíclica *Rerum novarum* (publicada per Lleó XIII l'any 1891). A més, especialment a Barcelona, s'havia anat configurat també una mena de «llegenda negra», que penetrà

4. AHFIConc, *Historia del Instituto de Religiosas Terciarias Franciscanas de la Inmaculada Concepción*, ff. 135-137.

5. J. CONNELLY ULMAN, *La Semana Trágica. Estudio sobre las causas socioeconómicas del anticlericalismo en España (1898-1912)*, Barcelona 1972, p. 38: «Los novicios ingresados en las órdenes que atendían a los obreros procedían usualmente de ambientes familiares tradicionales, con frecuencia de áreas rurales; carecían a veces de la flexibilidad y argucia necesarias para desenvolverse en una situación social tensa».

notablement en la mentalitat dels estaments obrers i populars, a propòsit de la forma de vida desenvolupada en els convents de frares i monges, que contenia falsedats com ara que en els convents de clausura eren torturades les monges rebels i, després, les enterraven viues! Aquestes «llegendes» foren propagades repetidament per la premsa anticlerical, particularment des del periòdic barceloní titulat *El Diluvio*. Òbviament aquestes falses notícies incidiren força en la mentalitat dels revolucionaris que protagonitzaren els fets de la Setmana Tràgica. Així ho posava de manifest el bisbe auxiliar de Barcelona, Ricard Cortès:

«Las casas religiosas, lo podemos decir muy alto, los Conventos no han sido nunca como se ha dado a entender al pueblo, guarida de criminales ni antros de misteriosas violencias, y sólo el espíritu sectario ha podido inspirar esa negra leyenda de crímenes y desórdenes que no tiene otro fundamento que el infernal propósito de arrancar de nuestro pueblo el último resto de la fe cristiana».⁶

Al darrere dels fets de la Setmana Tràgica, hi batega el greu malestar social que vivia l'estament obrer i que esclatà, violentament, per instigació de l'anarquisme, el juliol de 1909. En efecte, la forta oposició popular a la guerra del Marroc acabà provocant l'espurna que desencadenaria els estralls revolucionaris.⁷ Aquesta revolució fou fruit d'un aixecament popular de signe antimilitarista –i també anticlerical– i s'encetà a la ciutat de Barcelona el dia 26 juliol de 1909 en contra de la voluntat governamental de resituar-se colonialment al Marroc (per interessos miners a la zona del Rif), a través d'un contingent expedicionari format per més de quaranta mil homes, en gran part reservistes casats i amb fillada, i majoritàriament catalans.

En efecte, pocs mesos després de la incorporació de la lleva de 1908, vistos els desastres soferts per l'exèrcit espanyol al Marroc, es

6. *Boletín Oficial Eclesiástico del Obispado de Barcelona*, Vol. LII (1909) p. 235.

7. L'explicació dels fets de la revolta de juliol de 1909 des d'una perspectiva anticlerical i antireligiosa, la trobem en l'obra de D. MARÍN, *La Semana Trágica. Barcelona en llamas, la revuelta popular y la Escuela Moderna*, Madrid 2009, pp. 261-277, Cap. X: «¡Quemad Iglesias!: el fuego ilumina».

procedí a cridar també els reservistes de les lleves dels anys 1903, 1904, 1905, 1906 i 1907, exigència que va desencadenar un sentiment popular molt fort d'oposició a deixar que els militars s'emportessin els fills, els marits i els pares cap a la guerra del Rif.

Aquesta mesura del general Linares, ministre de la Guerra del govern de Maura, fou considerada una provocació en contra de Catalunya. Fou per això que s'organitzà, per al dilluns dia 26 de juliol, una vaga general a Barcelona i a les principals ciutats del Principat per tal d'oposar-se a la guerra del Marroc. En el desenvolupament d'aquesta protesta, el fort descontentament popular esclatà en una revolta anticlerical espontània i, alhora, planificada,⁸ car sembla que, prèviament, s'havia projectat una crema selectiva d'edificis religiosos, especialment els més emblemàtics per a l'acció social catòlica que desenvolupaven per tal d'atendre les necessitats de l'estament obrer.⁹

A la ciutat de Barcelona, on els dies 14 i 18 de juliol de 1909 des del port havien salpat les tropes del amb destinació al Marroc, en el comiat els plors dels familiars es barrejaren amb crits com ara «que hi vagin els rics!» i, també, «que hi vagin els frares!». Aquesta cridòria, fruit del malestar popular es desbordà¹⁰ i la vaga general, que començà

8. A aquesta planificació, hi al·ludeix directament el cap del Govern espanyol; vegeu a l'arxiu de la *Fundación Antonio Maura*, Llig. 151, telegrama d'Antoni Maura al rei Alfons XIII (27 juliol 1909): «El paro general en Barcelona fue preparado sigilosamente y se declaró con gran rapidez. Parece extensa la confabulación con carácter revolucionario».

9. Ho posà en relleu el reverend Marià Vilaseca en l'informe que trameté al P. Manuel Arín i als jesuïtes de Comillas per tal que ho fessin arribar al nunci Antonio Vico, que es trobava estiuant a Comillas; ASV, *Segreteria di Stato* Rub. 249 (anys 1909-1910) fasc. 11, ff. 6-9 (Barcelona, 8 agost 1909), text editat per R. CORTS I BLAY, *Regests de la documentació del segle XX sobre Catalunya i la Santa Seu...* (en premsa). Cal assenyalar que el Dr. Vilaseca, immediatament després dels fets revolucionaris, testimonià que els incendiàries disposaven de llistes amb indicacions molt precises dels convents i altres edificis de caire religiós que havien de ser destruïts, encara que els ancians i infants acollits haguessin d'anar al carrer...

10. En una aproximació històrica sobre els fets, a tall de reflexió, hi llegim que: «Amb motiu de la incorporació a files i embarcament de reservistes cap a una guerra fora de la Pàtria, colonial, freda d'ideals i de passió, que s'explotà la bonhomia i simplicitat del poble, se li atiaren les baixes passions i els arribistes i *profiteurs* especularen, comptaren i capitalitzaren la seva ignorància [...] Així, una vaga de protesta per unes crides i uns embarcaments, fou desviada cap a un moviment anàrquic que va tornar burgesos a molts atiadors que anaven amuntegant la llana del poble»; M. TORROELLA MIR, *Crònica del venerable Terç Orde Franciscà de Nostra Dona de l'Ajuda i d'Obediència Caputxina (1909-1933)*, Badalona 1934, p. 11.

el dilluns 26 de juliol, prengué un caire fortament insurreccional¹¹ (amb 106 morts, 350 ferits i més de 2000 detinguts) amb unes actuacions marcadament anticlericals quan el poble es féu amo del carrer, perquè s'havia fet creure a la població obrera que l'Església era la culpable de la pèssima situació que llavors vivien els treballadors.¹² Fins i tot hi hagué una víctima immolada *in odium fidei* en la persona del religiós marista Lycarion,¹³ director de l'escola marista del Poblenou de Barcelona,¹⁴ occit el dia 27 de juliol de 1909. També, en aquesta mateixa circumstància històrica, morí a causa d'una ferida de bala el P. Ramon M. Usó, guardià, o superior, del convent de framenors de la Unió Lleonesa, situat al carrer de Santaló de Barcelona. El rector de la parròquia de Santa Maria del Taulat, al Poblenou de Barcelona, Mn. Ramon Riu i Ceriola, durant la revolta morí afectat pel fort *shock* de veure's mortalment perseguit per un escamot de

11. L'historiador Pere Voltes ha descrit la Setmana Tràgica com una forta explosió d'anticlericalisme: «La protesta social no basta para explicar el estallido de la Semana Trágica [...] En otra línea causal el odio profundo, visceral, a las instituciones religiosas que se profesaba en amplios sectores de las masas urbanas desde muchos decenios atrás»; P. VOLTES BOU, *La Semana Trágica*, Madrid 1995, p. 31. Vegeu, particularment, el capítol tercer: «Una explosión de anticlericalismo».

12. Cf. J. CONNELLY ULLMAN, *La Semana Trágica. Estudio de las causas...* p. 100: «Los obreros recurrieron a la acción violenta. Concentraron sus ataques en las órdenes religiosas porque se les había hecho creer que ellas eran responsables de su situación».

13. *ApostMarista*, carta del germà Moisès, director dels maristes de Sant Andreu, al rector de Bagnes (Barcelona, 8 agost 1909): «Le TCF Provincial me donne la mission bien triste de vous communiquer la nouvelle de la mort du regretté f. Lycarion, Benjamin May, afin que vous en informiez la famille. La presse a dû vous mettre au courant des troubles survenus ici du 26 Juillet au 1er Août. Un 60 % d'églises ou couvents ont été brûlés et saccagés. Dans la bagarre il y a eu passablement de mort et de blessés. Pour notre compte, note maison provinciale de S. Andrés a été réduite en cendres. Nous n'avons eu là aucune victime parmi le personnel de 100 personnes environ. Notre école de Pueblo Nuevo où le f. Lycarion était Directeur fut incendiée avec le théâtre du Cercle Catholique dans la nuit du 26 à 27 Juillet [...] Les compagnons furent sauvés par la police qui arriva à temps».

14. El germà Lycarion (François-Benjamin May), de nacionalitat suïssa (Bagnes 1870 - Barcelona 1909) en morir tenia 38 anys; en feia tres que era el director de les escoles del Patronat Obrer del Poble Nou; vegeu E. CORREDERA, *Páginas de historia marista. La Semana Trágica*, Saragossa 1980, pp. 33-37; *Barcinonen. Beatificationis seu declarationis martirii Servi Dei Fratris Lycarion (François Benjamin May), ex Instituto Fratrum Maristarum a Scholis vulgo «Hermamos Maristas de la Enseñanza» in odium fidei, uti fertur, interfectorum*, Barcelona 1955, art. 1-26.

revolucionaris.¹⁵ El cadàver de Mn. Riu fou profanat, mutilat i arrossegat, amb mofa, pels carrers del barri esmentat. El vicari parroquial, Mn. Oliveras, molt més jove i àgil, aconseguí fer-se escàpol i salvar-se:

«Era párroco del Pueblo Nuevo el Dr. D. Ramón Riu, anciano venerable, muy caritativo. Al ver la tormenta que se le venía encima, entró en el templo parroquial, acompañado de su vicario, el Sr. Oliveras, y retiraron las sagradas formas. No tardaron en verse acosados por las turbas, no quedándoles otro recurso que refugiarse en unos sótanos que hay en la parte nueva del templo. Ahora bien, como los revolucionarios sabían que los dos sacerdotes se hallaban dentro, buscábanlos con saña terrible para darles muerte. Pronto, sin embargo, tuvieron que echarse fuera los mismos perseguidores, por cuanto el fuego que habían puesto al templo avanzaba y era casi imposible mantenerse en él. Así lo comprendieron también el párroco y el vicario, quienes a punto de ser asfixiados por el humo, se confesaron mutuamente y se dispusieron a morir. El Sr. Oliveras, como más joven y robusto, pudo aguantar, pero el pobre párroco no tardó en exhalar el último suspiro, ahogado sobre el humo. A las doce de la noche logró el Sr. Oliveras abandonar el sótano y refugiarse en una casa amiga [...] A la mañana siguiente penetraron las turbas en el templo, registrando sus cenizas y rincones, y por fin descubrieron el cadáver del Dr. Riu. Con rabia salvaje se apoderaron de él, sacáronle los ojos, cortáronle los miembros, mutilándole de un modo horrible».¹⁶

En esclatar la vaga i revolta, el 26 de juliol de 1909 el capità general de Barcelona Luis de Santiago Manescau declarà l'estat de

15. Cf. *Revista Popular* núm. 2017 (12 agost 1909) p. 89: «Víctimas inocentes de tales horrores han sido el R.P. Ramón Usó, franciscano, el hermano Lycarion, marista, y el benemérito párroco del Pueblo Nuevo, Dr. Riu, quien para salvar el Santísimo Sacramento de aquel populacho desenfrenado, murió asfixiado en el sótano de su parroquia».

16. Vegeu M. H. VILLAESCUSA, *La Revolución de julio en Barcelona*, Barcelona 1910, p. 42; *Revista Popular* núm. 2018 (19 agost 1909) p. 119: «Las turbas descubrieron el cadáver del párroco y se ensañaron con él con furia más que salvaje, pues cuéntase que le arrancaron los ojos y que le despedazaron de modo incalificable».

guerra,¹⁷ però els soldats es negaren a disparar contra els vaguistes i manifestants. Un repàs atent a les diverses relacions que s'escriviren sobre els fets revolucionaris de la Setmana Tràgica ens mostra com en aquells dies de juliol es produí al nostre país una insurrecció, veritablement *tràgica* per a l'Església, que comportà una autèntica persecució religiosa *in odium fidei*, amb repetides humiliacions i tortures inflingides a eclesiàstics. Alguns d'aquests religiosos aconseguiren fer-se escàpols i salvar llur vida fent-se passar per morts, com fou el cas del germà Gausbert, de la comunitat marista del Poblenou.¹⁸

A propòsit d'aquesta persecució religiosa, a més de les tres víctimes immolades durant la revolta, cal referir-nos també a les situacions d'humiliació i vexació que sofriren alguns eclesiàstics. Per exemple el cas del vicari de la parròquia de Sant Joan de Gràcia, a qui els avalotats li arrencaren la sotana amb violència i l'arrossegaren fins a la parròquia de Gràcia per obligar-lo a contemplar l'incendi dels locals parroquials.¹⁹ També hem de referir el cas del reverend Pere Vergés, claretià, qui, en un clima particularment violent, perdé

17. ACGral. (IV Reg.), *Circulars i edictes 1909*: «BANDO. Don Luis de Santiago Manescau, teniente general de los ejércitos nacionales y capitán general de la 4ª región [militar]. Hago saber: Que habiendo resignado el mando la Autoridad civil de esta provincia, cumplidas las formalidades de Ley de orden público y haciendo uso de las atribuciones que me confieren las Reales Ordenanzas y el Código de Justicia Militar, ORDENO Y MANDO: Artículo 1º. Queda declarado en estado de guerra el territorio de al provincia de Barcelona. Artículo 2º. Se intima a los grupos que se formen en la vía pública para que se disuelvan inmediatamente, en la inteligencia que de no hacerlo serán dispersados por la fuerza [...] Barcelona, 26 de julio 1909. *Luis de Santiago Manescau.*»

18. Cf. A. RIERA, *La Semana Trágica*, Barcelona 1909, p. 200: «Sonó una descarga y el Hermano Lycarión cayó para no levantarse más, pudiéndose escapar sus compañeros. Pero uno de éstos, anciano, [H. Gausbert], volvió atrás, quedándose en la casa, lo que fué advertido por la turba, que subió para asesinarle. Afortunadamente llegaron en aquel momento algunos individuos de la Cruz Roja, que adelantándose a los revoltosos y aprovechando el que un nuevo disparo de éstos había rozado la ropa del Hermano, le dijeron: 'Tiéndase usted y hágase el muerto'. Consejo que siguió el fugitivo, al que recogieron cual si muerto estuviese, y colocándolo en una camilla, lleváronlo al dispensario.»

19. Vegeu M. H. VILLAESCUSA, *La Revolución de julio...* p. 61: «Al Vicario de San Juan de Gracia le arrancaron la sotana y lo arrastraron hasta frente de su iglesia para que viera las llamas que la consumían.»

un ull a causa d'un tret;²⁰ o el cas dels dos germans de les Escoles Cristianes que, a la població de Calonge, foren humiliats i despulats en plena via pública,²¹ a semblança també dels germans de La Salle de Palamós que igualment foren vexats, despulats i violentats per tal de fer-los blasfemar.²²

Fou molt lamentable durant la insurrecció de 1909 el fet que algunes monges, amb enganys o per la força, fossin introduïdes burlescament en prostíbuls.²³ També consta que un germà [de La Salle?], de nom Simeó, fou torturat pels escamots revolucionaris del Masnou i de Premià: «El hermano Simón fué en Masnou y Premiá desnudado y golpeado: sus verdugos le desgarraron las orejas y le cargaron con una cruz, hecha de traviesas del ferrocarril, por no querer blasfemar».²⁴ També sofrí injúries i maltractaments Dom Chrysostôme, monjo cartoixà de Tiana, que fou agredit per uns revolucionaris mentre intentava fugir a França, segons la testimoniança aportada pel mestre de novicis de la Cartoixa de Montalegre, Dom Louis Baudin:

«Dom Chrysostôme i dom Léon se'n anaren dijous al matí amb la intenció d'arribar a França, però ben aviat es convenceren que això era impossible [...] Prop de l'Arrabal (barri de Vilanova de la Roca), els envoltà un grup de revolucionaris, uns trenta, un dels

20. Ho llegim a la *Revista Popular* núm. 2018 (19 agost 1909) p. 114: «En la Travesera de Gracia (parte derecha), dirigían los Padres del Inmaculado Corazón de María una casa de Ejercicios para sacerdotes, cuidándose además de la instrucción gratuita de los niños de aquella populosa barriada [...] También allí llegaron las turbas y descargaron los golpes de su furor destruyendo e incendiándolo todo, hiriendo alevosamente al P. Vergés, al que una bala vació un ojo, y a un Hermano».

21. Ho recull M. H. VILLAESUSA, *La Revolución de julio...* p. 43: «Las turbas daban en el vecino pueblo de Calonge una muestra brutal de profunda degradación moral al pasear, completamente desnudos por las calles, a los dos Hermanos más jóvenes de la Doctrina Cristiana».

22. Ho testimonià M. H. VILLASESCUSA, *La Revolución de julio...* p. 51: «A los Hermanos de la Doctrina Cristiana de Palamós los desnudaron, los apalearon y a palos quisieron forzarles a que blasfemaran. Uno de ellos ha muerto por las heridas».

23. Ho relatà M. H. VILLASESCUSA, *La Revolución de julio...* p. 52: «A una Religiosa le rasgaron con un cuchillo el hábito y cometieron viles profanaciones. A otras tres las arrastraron a una casa de lenocinio, donde tuvieron que defenderse con los dientes, pidiendo de rodillas la muerte».

24. Testimoniança aportada pel jesuïta A. Pérez Goyena, a *Razón y Fe* XXV (1909) p. 518.

quals portava fusell. Un exaltat, encès de ràbia, es tira damunt de dom Chrysostòme, el mossega en un braç i el bastoneja; després els escorcollen, els prenen els diners i se'ls enduen a Granollers; en diverses ocasions semblà que parlaven sobre si els matarien [...] Els conduïren a la presó, on trobaren sis religiosos de diverses institucions, entrats allí els dies precedents [...] Diumenge, tornaren les coses al seu lloc. Tant, que els nostres cartoixans no sols quedaren en llibertat, sinó que els fou restituït el que els havien pres».²⁵

Aquest moviment revolucionari de protesta popular que havia esclatat a Barcelona el juliol de 1909, força catòlic en el seu conjunt, i d'intensitat diversa a Catalunya,²⁶ ben aviat fou manipulat amb con signes ambigües i demagògiques i es canalitzà cap a l'incendi d'esglésies i convents,²⁷ davant la passivitat de les tropes de l'exèrcit.²⁸ S'ha d'assenyalar que l'estament obrer vivia força allunyat de l'Església i estava molt marcat per les idees anticlericals, tal com ho

25. L. BAUDIN, «La Cartoixa de Montalegre durant la Revolució de 1909», *ASTar* 77 (2004) pp. 299-300.

26. En alguns indrets només hi hagué aldarulls; vegeu R. FERNÁNDEZ DE LA REGUERA, *La Semana Trágica*, Barcelona 1969, p. 616: «Se habían incendiado edificios religiosos en Granollers, Manresa, San Adrián del Besós, San Feliu de Guíxols, Badalona y Sabadell. Y habían secundado la huelga, cometiéndose algunos desmanes, en Vendrell, Igualada, Figueras, Mataró, Malgrat, Bañolas y Reus. En otros puntos como Arenys de Mar, Ripoll, Sarrià, Palafrugell, La Bisbal, Olot, Valls, Montblanch, Palamós y Canet de Mar, se produjo un paro transitorio, hubo algunas algaradas, pero no ocurrió ningún incidente».

27. Un jesuïta, des de Sarrià, el 2 d'agost de 1909 donava aquesta descripció dels incendis de les esglésies i cases religioses: «Desde este Colegio de San Ignacio, donde escribimos, hemos visto surgir y extenderse sobre la vasta ciudad, coronada de ordinario con los penachos de vapor de laboriosas fábricas, nubes funestas de humo, producidas por el incendio de los templos de Dios, de los asilos de la caridad y de la inocencia, de los establecimientos de educación y enseñanza religiosa»; *Razón y Fe* XXV (1909) p. 5. El poeta i escriptor Joan Maragall, per la seva banda, en un estil totalment distint, escriví el suggeridor article *L'església cremada*, publicat al diari *La Veu de Catalunya* (dissabte, 18 de desembre de 1909), on demanava als catòlics: «Ara us han cremat la Iglésia: perdoneu-los, perquè d'ells sí que pot ben dir-se 'que no saben lo que fan', i que de no saber-ho, no en tenen pas tota la culpa»; J. MARAGALL, *Obres completes*, Barcelona 1947, pp. 663-666. Un estudi sobre l'impacte d'aquest article maragallià, l'oferí J. BENET, *Maragall i la Setmana Trágica*, Barcelona 1963, pp. 117-151.

28. Aquesta passivitat està recollida en diverses testimoniances de l'època, per exemple, a la revista d'informació catòlica *Razón y Fe*, s'escriví que: «Buena parte de estos monstruosos crímenes fueron perpetrados en presencia de los agentes de la

assenyalà el jesuïta Ramon Ruiz-Amado en un article que escriví sobre la transcendència dels fets:

«La mayor parte de esas gentes vinieron de sus aldeas a Barcelona, traídos por su pobreza, en busca de un jornal. Pero aquí los recibió la irreligión y el espíritu revolucionario. Comenzaron por apartarlos de toda práctica religiosa; los rodearon de una atmósfera de corrupción moral; llenaron sus cabezas de los más insensatos delirios, e inflamaron su corazón y su carne con las concupiscencias más bestiales. Sólo así preparados, se hicieron materia apta para recibir sus criminales ideas, e instrumento a propósito para ejecutar sus designios vandálicos. Y ese mismo pueblo miserable, víctima de todos los sofismas y engaños, es el que más pesadamente está sufriendo las *consecuencias próximas* de este crimen social. Súfrenlas en el cuerpo, acribillados a balazos en las barricadas; súfrenlas en la hacienda, privados de sus jornales y desposeídos aun de los socorros de la beneficencia, cuyas fuentes ciegamente han secado. Súfrenlas en el alma, en la religión y en la cultura, privados de las escuelas populares, de los templos y de las obras sociales que en arrebató de su furor diabólico han destruido».²⁹

El moviment revolucionari no fou homogeni i més aviat s'orientà al saqueig i a l'incendi dels edificis religiosos.³⁰ Començà, com s'ha

autoridad, que en muchos puntos, por espacio de dos días contemplaron impasibles esas vandálicas escenas de incendio y de pillaje»; *Razón y Fe* XXV (1909) pp. 270-271. També el Dr. Vilaseca observà com «la tropa protegí els bancs i no impedí la crema dels edificis religiosos, quan en realitat els incendiaris eren pocs i en la seva majoria nens i dones»; vegeu R. CORTS I BLAY, *Regests de la documentació del segle XX entre Catalunya i la Santa Seu...* (en premsa).

29. *Razón y Fe* XXV (1909) p. 17.

30. Ho posà ja en relleu el governador civil de Barcelona, Àngel Ossorio y Gallardo, en l'informe que elaborà sobre els fets ocorreguts: «La sedición no ha tenido unidad de pensamiento, ni homogeneidad de acción, ni caudillo que la personificara» i, també, Josep Puig i Cadafalch, en el periòdic titulat *La Época* (17 de novembre de 1909), manifestà que una «Característica del movimiento digna de ser registrada, es que los sediciosos no gritaban nada: no tenían banderas, no proclamaban ningún principio político ni social. Se han recogido pasquines. En ellos se invitaba al saqueo y al incendio»; citat per F. BRAVO MORATA, *De la Semana Trágica al golpe de Estado*, Madrid 1973, pp. 20-22.

dit, el dilluns 26 de juliol i, pràcticament, no acabà fins al dia 30 de juliol, quan els militars aconseguiren dominar els darrers focus rebels. El dia 2 d'agost la normalitat ja era completa a Catalunya, però les destrosses inflingides al patrimoni eclesiàstic foren irreparables.³¹ Només a Barcelona, tal com veurem més avall, foren destruïdes una dotzena de parròquies i una quarantena d'esglésies i cases religioses.³² Un bon nombre d'edificis religiosos foren malmesos, amb pèrdues monumentals i arxivístiques irreparables, tal com se'n planyé el bisbe auxiliar, Ricard Cortès, titular d'Eudòxia, que, en aquelles difícils circumstàncies, regia el bisbat de Barcelona *sede vacante*:

«En esta ciudad del trabajo y del progreso, que se gloriaba culta y cristiana, las turbas foragidas han entregado a las llamas cerca de cuarenta iglesias y casas religiosas [...] destruido con vandálico furor veneradas joyas del arte y valiosos archivos y bibliotecas, patrimonio de las pasadas generaciones, y doce iglesias parroquiales de la Diócesis, una de ellas tinta en la inocente sangre de su pastor».³³

31. Ja des d'un primer moment, la majoria posà en relleu el caràcter anticlerical de la vaga general del juliol de 1909, que culminà amb els fets de la Setmana Tràgica: «La huelga general iniciada en nuestra ciudad [de Barcelona] el 26 de julio, con el villano y antipatriótico pretexto de protestar contra la campaña de Marruecos, tomó desde sus comienzos el carácter anárquico y preferentemente antirreligioso, que desde mucho tiempo venía preparándose en mitines y reuniones y en insolentes artículos de la prensa populachera»; *Razón y Fe* XXV (1909) p. 270.

32. Segons consta a *Razón y Fe* XXV (1909) p. 516: «Quemaron y destruyeron 17 iglesias y capillas, 32 conventos, cuatro asilos, ocho colegios. A estas cifras oficiales hay que añadir que intentaron deruir otros siete edificios religiosos, entre ellos el Seminario, siendo repelidos por las armas»; AHFICConc, *Historia del Instituto de Religiosas Terciarias Franciscanas de la Inmaculada Concepción*, f. 134 i f. 163: «Revolución vandálica. Semana Trágica. En la última semana del mes de julio de 1909 se levantó de repente una revolución contra las casas religiosas e iglesias en la ciudad de Barcelona y sus contornos siendo incendiados unos sesenta y tres edificios de Religiosos y Religiosas, lo cual se verificó en el término de tres o cuatro días. Nuestro Instituto fue uno de los que más parte tuvo en tales acontecimientos ya que se perdieron dos casas. El Colegio-Noviciado de Barcelona, [en la] Plaza Blasco de Garay, y el Colegio de Pueblo Nuevo [...] Tanto este Colegio de Pueblo Nuevo como el de Pueblo Seco quedaron enteramente arruinados».

33. *Boletín Oficial Eclesiástico del Obispado de Barcelona*, Vol. LII (1909) p. 234.

S'ha d'assenyalar que, sortosament, alguns edificis religiosos aconseguiren salvar-se de les flames gràcies a la protecció de grups del Sometent i de voluntaris carlins i, en alguns casos, de la tropa militar, que frustraren els repetits intents d'assalt i destrucció protagonitzats pels escamots revolucionaris, els quals intentaren incendiar edificis tan emblemàtics com ara l'edifici del Seminari Conciliar de Barcelona, els jesuïtes del carrer Casp, la parròquia de Santa Maria del Mar o l'església de Montsió.³⁴ Alguns edificis religiosos se salvaren per la poca perícia incendiària dels escamots, o bé perquè el veïnatge (ajudats del Sometent i dels carlins) ho impediren. En fou un exemple ben paradigmàtic la Vila de Sarrià,³⁵ on el Sometent i els voluntaris carlistes protegiren tots els convents i edificis religiosos, de manera que els aldarulls i la crema de convents i escoles religioses no afectà la vida dels sarrianencs,³⁶ que en aquella època eren uns set mil habitants.³⁷ Després de la revolta es procedí, sobretot a Barcelona, a inspeccionar tècnicament els edificis afectats per tal de reparar-los i construir-los adientment.³⁸

34. Així consta a la *Revista Popular* núm. 2017 (12 agost 1909) p. 90: «Al Seminario intentaron varios asaltos, logrando quemar una de las puertas. El edificio y la iglesia se salvaron del siniestro, así como el convento de Montesión, gracias a la oportuna llegada de las tropas».

35. Ho llegim a P. VOLTES, *La Semana Trágica*, Madrid 1995, p. 187: «De los 75 conventos de la ciudad ardieron 30. La antigua villa de Sarriá se libró de los incendios porque, según se ha dicho, sus vecinos montaron guardia en sus accesos».

36. Ho reflecteixen les actes del consistori que presidia Joaquim Margenat; AMSar, *Actes Municipals* (Sarrià, 21 setembre 1909): «Lectura de una comunicación de la Alcaldía manifestando que tanto ella como los Señores Concejales han sido invitados por el Reverendo Párroco y Junta de la Obra al solemne *Te Deum* que se cantará el próximo viernes a las 10 de la mañana en la iglesia parroquial en acción de gracias al Todopoderoso por no haber sufrido el menor daño ninguna de las Comunidades Religiosas de este pueblo como el clero e Iglesia en general durante los días de la llamada semana trágica [...] Acuerda el Consistorio aceptar dicha invitación y asistir en Corporación».

37. Així consta dins *Històries il·lustrades de Sarrià*, Vol. II, pp. 180-183: «26-31 juliol 1909. La Setmana Tràgica».

38. Vegeu la carta-circular del Dr. Josep Palmarola (Barcelona, 11 d'agost 1909), dins *Boletín Oficial Eclesiástico del Obispado de Barcelona*, Vol. LII (1909) p. 240: «Ordenamos inmediatamente al Sr. Arquitecto diocesano [D. Francisco de P. del Villar] que, con previo acuerdo con el del Municipio, y mediante las demás autorizaciones y requisitos que el caso exigiera, procediese al reconocimiento de los edificios eclesiásticos incendiados, y formulara sobre cada uno de ellos su dictamen facultativo, así para cerciorarnos de las condiciones de estabilidad o peligro que ofreciesen, como para incoar los oportunos expedientes de restauración o reconstrucción con arreglo a las leyes».

A propòsit del fort anticlericalisme que emergí durant la Setmana Tràgica, alguns estudiosos hi han vist una *necessitat de venjança* en contra de les institucions eclesials, junt amb un desig obstinat d'abolir per sempre més els signes de presència sacral, especialment catòlica,³⁹ esguardada pels ideòlegs revolucionaris com a quelcom obsolet que frenava el progrés i la modernitat. D'altres historiadors opinen, en canvi, que la revolta de la Setmana Tràgica fou d'una violència instrumental orientada a resoldre situacions i problemes concrets de la vida quotidiana.⁴⁰ En canvi, els eclesiàstics que el juliol de 1909 en sofriren directament la violència hi vegeren, per la seva banda, un pla de destrucció calculat i premeditat,⁴¹ previst amb temps; és a dir «una desorganització perfectament organitzada i planificada».⁴²

D'altres, en una altra perspectiva, en la seva visió interpretativa

39. Vegeu M. DELGADO, *La ira sagrada. Anticlericalismo, iconoclastia y antiritualismo en la España contemporánea*, Barcelona 1992, p. 49. El destacat historiador igualadí Joan Mercader i Riba, maldà per analitzar les arrels més pregones de l'anticlericalisme hispà «en su sentido más estricto: aquel que dimana de una profunda aversión al clero que se traduce en vejámenes, efusión de sangre y toda clase de violencias»; J. MERCADER, «Orígenes del anticlericalismo español», *Hispania* 113 (1973) pp. 101-103; J. CARO BAROJA, *Introducción a una historia del anticlericalismo español*, Madrid 1980.

40. Vegeu J. ROMERO MAURA, *La rosa de fuego. El obrerismo barcelonés de 1899 a 1909*, Madrid 1989 p. 537; J. CONNELLY ULLMAN, *La Semana Trágica. Estudio sobre las causas políticas y socioeconómicas del anticlericalismo*, Barcelona 1972.

41. «El movimiento iniciado en Barcelona repercutió en poblaciones de otras provincias y obispados de Cataluña, causando los mismos efectos; y donde no estalló el movimiento revolucionario, se sintieron síntomas de la misma conjuración, motivada por los emisarios que recorrían los pueblos; todo lo que revela un plan de destrucción bien premeditado»; circular de l'arquebisbe Tomàs Costa i Fornaguera i dels bisbes sufraganis (Tarragona, 21 agost 1909), dins *Boletín Oficial Eclesiástico del Obispado de Vich*, Vol. LV (1909) pp. 330-331: «El Arzobispo y Obispos de la Provincia Eclesiástica Tarraconense, al clero y fieles de la misma»; Id., *Boletín Oficial Eclesiástico extraordinario del Arzobispado de Tarragona*, Vol. XXXI (1909) pp. 219-220.

42. Rodolfo FIERRO TORRES, *Nuestra Semana Negra. Los salesianos en la última semana de julio*, Sarrià-Barcelona, 1909, pp. 20-21: «La táctica de los incendiarios era muy buena, su organización parecía completa, y en medio del desorden del vandalismo, mostraban una disciplina que revelaba un plan bien organizado y una cabeza organizadora. Caían de repente 10 ó 12 muchachos y mujeres en un lugar, rociaban las puertas y ventanas con petróleo; donde podían entraban y hacían lo mismo con los muebles no llevables, por su supuesto, prendían fuego y al silbido de un pito de plata, desaparecían como por encanto».

dels fets posaren de manifest que davant de la passivitat de les forces d'ordre públic, s'anaren afegint progressivament a la insurrecció els diversos brots d'anticlericalisme, sense que això, però, hagués estat premeditat, segons l'opinió de Lluís Muntadas (director-gerent de «La Industria Eléctrica») exposada al cap del Govern, Antoni Maura:

«Insisto en creer que ni la quema de los Conventos ni las barricadas eran números del programa fijados de antemano; uno y otro fueron números añadidos a medida que se desarrollaban los sucesos al ver la falta de represión [...] Evidente que las masas estaban preparadas para ello».⁴³

Sigui com sigui, l'impacte dels estralls revolucionaris fou de gran magnitud, amb notables pèrdues –com ja s'esmentava més amunt– d'obres d'art, arxius eclesiàstics⁴⁴ i centres de culte.⁴⁵ La premsa⁴⁶ i les publicacions del moment se'n feren ressò immediat, amb l'aparició de suplementes extraordinaris, especialment en les revistes il·lustrades de l'època com ara *La Hormiga de Oro*, la qual durant uns mesos

43. *Fundación Antonio Maura. Archivo Histórico*, Llig. 151, Carta de L. Muntadas a A. Maura (Barcelona, 10 agost 1909), fasc. 16, s.f.

44. Després de la revolta el bisbat disposà que s'obriessin llibres-registre de caràcter supletori a les parròquies afectades: «Autorizamos a los Párrocos, Eónomos o Regentes de las parroquias de San Cucufate, Nuestra Señora del Carmen (Jerónimas), San Pablo, Santa Madrona, San Martín de Provencals (Clot), San Andrés de Palomar, San Juan de Horta y Santa María del Taulat (Pueblo Nuevo), par que abran libros de bautismos, matrimonios y defunciones, supletorios de los que fueron destruidos»; segons el text de la circular del Governador Eclesiàstic de Barcelona, Josep Palmarola (Barcelona, 21 agost 1909) p. 2.

45. Amb aquests mots se'n planyia, el 6 d'agost de 1909, el bisbe Ricard Cortès, vicari capítular de Barcelona: «Las turbas foragidas han entregado a las llamas cerca de cuarenta iglesias y casas religiosas [...] destruido con vandálico furor veneradas joyas del arte y valiosos archivos y blibliotecas, patrimonio de las pasadas generaciones»; *Boletín Oficial Eclesiástico del Obispado de Barcelona*, Vol. LII (1909) pp. 233-236.

46. Per exemple, en el diari *La Vanguardia* del dia 6 d'agost 1909 hi consta la relació completa dels edificis cremats i malmesos a la ciutat de Barcelona durant els dies 27 i 28 de juliol, on s'esmenta l'incendi i destrucció del Santuari de l'Ajuda: «*Los edificios quemados*. He aquí un resumen de los edificios totalmente destruidos durante los días 27 y 28 de julio último: Iglesia de San Antonio Abad y colegio de las Escuelas Pías; [...] iglesia y convento de Capuchinos de Nuestra Señora de la Ayuda; iglesia de los Agonizantes [camils]; iglesia parroquial de Santa Madrona», etc.

publicà una secció titulada «Los sucesos de Barcelona»,⁴⁷ amb textos i expressives fotografies dels estralls esdevinguts a Barcelona i a les principals poblacions de Catalunya. També la revista titulada *La Actualidad*, dirigida pel periodista i polític Josep Roca i Roca, féu estampar un «Número recopilación», que ja sortí l'agost de 1909 amb el títol de «La Semana Trágica ante el objetivo fotográfico»,⁴⁸ il·lustrat amb interessants i valuoses imatges dels successos revolucionaris que es visqueren a les poblacions de Barcelona, Granollers, Sabadell, Sant Feliu de Guíxols i Manresa,⁴⁹ juntament amb la cronologia completa dels fets des de la tarda del 26 de juliol fins al dia 1 d'agost, jorn de la pacificació definitiva. La cronologia dels fets anava il·lustrada amb expressives imatges fotogràfiques dels edificis religiosos destruïts, les quals foren presentades amb el títol genèric de «Ruinas y estragos».

La premsa d'arreu es féu ressò d'aquesta «Revolució de juliol», tant a Barcelona com a Madrid i a l'estranger.⁵⁰ Per exemple, el diari

47. Vegeu *La Hormiga de Oro*, Vol. XXVI (31 juliol 1909) pp. 489-499: «Los sucesos de Barcelona»; XXVI (7 agost 1909) pp. 505-516; XXVI (21 agost 1909) 529-540; XXVI (28 agost 1909) pp. 546-551; XXVI (4 setembre 1909) p. 566; XXVI (9 octubre 1909) p. 644.

48. Vegeu *La Actualidad. Revista mundial de información gráfica*, Vol. IV (28 agost 1909), fascicle dedicat a donar notícia sobre els estralls produïts a la ciutat de Barcelona durant la revolta de juliol de 1909, però també amb notícies i fotografies dels fets ocorreguts a les principals poblacions de Catalunya.

49. Josep Roca escriví, a propòsit dels estralls de Manresa que: «Los destructores impulsos que durante la última semana de julio sembraron la consternación en Barcelona dejando memorable huella, repercutieron en algunas localidades importantes de Cataluña donde fué seguido el desastroso ejemplo. Ha sido, entre otras, la ciudad de Manresa una de las más castigadas. Interrumpida la circulación de trenes después del 26 [de julio de 1909], desde los primeros momentos fué secundada la huelga impuesta en la capital, adquiriendo allí extremada gravedad [...] Convirtiéndose en un montón de ruinas el convento de monjas Capuchinas, cuyas paredes tendrán que ser derribadas pues amenazan derrumbarse»; *La Actualidad IV* (28 agost 1909) p. 34, amb fotografies de J. Guixà. Comentant els fets revolucionaris esdevinguts a Manresa s'escriviren alguns pamflets favorables a la revolta com ara el titulat *Los sucesos de julio en Manresa ante los consejos de guerra (datos para la historia)*, dins *Diario de Avisos*, Manresa 1910.

50. El ressò dels fets de la Setmana Tràgica a la premsa de Madrid fou presentat pel Dr. Josep M. Figueres durant les Jornades de la Balmesiana (maig 2009), amb el report: *La recepció de la Setmana Tràgica a la premsa de Madrid. La desactivació de la protesta arreu d'Espanya amb la censura i l'amenaça del separatisme*, publicat en aquest mateix volum d'*ASTar* 83 (2010).

madrileny *ABC* del dia 4 d'agost publicà una extensa crònica gràfica titulada: «Los sucesos de Barcelona».⁵¹ Després d'un segle, hem de manifestar que és força sorprenent que mentre eren assaltats i incendiats un conjunt de quasi setanta edificis religiosos a Catalunya, les fàbriques i els bancs foren respectats pels grups de revoltats, els quals havien divulgat que les cases religioses eren indrets on es conspirava en contra del progrés del poble.⁵² A més, retreien a la clerecia, amb una bona dosi de raó, llur vinculació tradicional amb els rics i poderosos, tal com ho posà de manifest l'escriptor Joan Maragall en els cèlebres articles «L'Església cremada» i «La ciutat del perdó», que foren escrits per tal d'interpel·lar la consciència de la burgesia catòlica. Maragall, des del seu gran prestigi intel·lectual, volia ajudar a prendre consciència de la necessitat de contribuir des de l'Església a la creació d'una societat nova molt més justa, segons els criteris de l'Evangeli. Aquesta actitud havia de beneficiar la mateixa Església, si aquesta s'esforçava per perdonar de cor i per apropiarse més als obrers: «ara *els que ja no hi van* us han cremat l'església; perdoneu-los, perdoneu-los, perquè d'ells sí que pot ben dir-se *que no saben lo que fan*, i que de no saber-ho no en tenen pas tota la culpa».⁵³

Poc després dels fets revolucionaris, a més de les cròniques periodístiques i gràfiques publicades a la premsa, s'editaren també petites monografies on constava la crònica detallada dels successos, com ara les elaborades pels escriptors catòlics August Riera⁵⁴ i Modesto H. Villaescusa.⁵⁵ Per a reeixir en un estudi aprofundit a propòsit de l'impacte de la Setmana Tràgica cal servir-se de les importants reflexions, amb algunes notes d'autocrítica, aportades pel Dr. Marià

51. *ABC. Diario ilustrado* núm. 1519 (4 agost 1909) p. 1: «La Semana Trágica. Los sucesos de Barcelona».

52. Així ho manifestà, sense matisacions, el socialista català J. COMAPOSADA, *La revolución de Barcelona*, Barcelona 1909, p. 15: «Cada convento es un centro de perpetua conspiración contra todo principio de democracia, contra toda idea de libertad y toda aspiración de progreso».

53. J. MARAGALL, «L'Església cremada», dins *La Veu de Catalunya* (18 desembre 1909).

54. Cf. A. RIERA, *La Semana Trágica. Relato de la sedición e incendios en Barcelona y Cataluña*. Barcelona, Ed. Hispano-Americana, 1909.

55. Cf. M. H. VILLAESCUSA, *La Revolución de julio en Barcelona*. Barcelona, Ed. Gili, 1909; *La Revolución de julio en Barcelona. Hechos, causas y remedios*. Barcelona, Ed. Gili, 1910. Totes les citacions de l'article corresponen a la segona edició (any 1910).

Vilaseca⁵⁶ (descobertes recentment a l'Arxiu Secret Vaticà pel Dr. Ramon Corts) i, també, les del P. Ignasi Casanovas.⁵⁷

El bisbe Torras i Bages tractà expressament de la Setmana Tràgica en la pastoral titulada *La Glòria del martiri (Després de la persecució de juliol del 1909)*, estampada el 18 d'agost de 1909, des d'on qualificà la revolta de greu «insurrecció contra Déu» i «espectacle diabòlic», puix que «Lo de juliol fou una verdadera persecució cristiana». El prelat ausetà demanà misericòrdia i perdó a tots els que pecaren agredint l'Església: «Haveu de burlar als vostres perseguidors amb la serenitat i la pau de la vida [...] Que coneguïn ells, amb nostre exemple, que la religió cristiana és l'únic remei i fortalesa que l'home té».⁵⁸ Aquesta pastoral del bisbe ausetà es divulgà per tot Catalunya i, àdhuc, els diputats catòlics Leonci Soler i March i Manuel Raventós n'encarregaren una traducció en llengua castellana al P. Pasqual Briones, claretià, que fou publicada en el periòdic madrileny *La Cruz*.

Hom ha pensat que si, d'alguna manera, el text de la pastoral torrassiana *La Glòria del martiri* no devia haver ajudat a preparar el fons dels articles ja esmentats de Joan Maragall, des d'on invità a la reconciliació donant, des de l'Església, especial acollida als obrers: «Entreu, entreu, la porta és ben oberta: vosaltres mateixos vos la heu oberta amb el foc i el ferro de l'odi; i ara heus aquí que trobeu a dintre el Misteri més gran de l'Amor rediviu. Destruïnt l'església heu restaurat l'Església».⁵⁹

Un informe detallat sobre els fets de la Setmana Tràgica en el territori del bisbat de Vic fou tramès, amb data 9 d'agost de 1909, a la

56. En la relació dels fets que escriví el 8 d'agost de 1909, adreçada al P. Manuel Arín, per a informació dels jesuïtes i llurs estudiants joves de Comillas i, sobretot, com ja s'ha dit més amunt per a ser lliurada al Nunci Antonio Vico que es trobava estiuellant a Comillas, el Dr. Marià Vilaseca ja posà en relleu que els fets de la Setmana Tràgica havien de servir «de estímulo para trabajar más y más entre la clase obrera, envilecida e infame porque se ha abandonado»; ASV, *Segreteria di Stato*, Rub. 249 (anys 1909-1910) fasc. 11, ff. 6-9; text editat per R. CORTS I BLAY, dins *Regests de la documentació del segle XX entre Catalunya i la Santa Seu...* (en premsa).

57. Cf. I. CASANOVAS, *El nostre estat social. Comentari a la Revolució de juliol*. Barcelona, Ed. G. Gili, 1910.

58. Cf. *La Glòria del martiri (Després de la persecució del últim juliol)*. Carta Pastoral del Ilm. Sr. Dr. D. Joseph Torras y Bages, bisbe de Vich. Vic, Imp. Anglada 1909, pp. 3-24.

59. *La Veu de Catalunya* (18 desembre 1909).

Nunciatura de Madrid.⁶⁰ Semblantment, el cardenal Vives i Tutó, caputxí, exhortà també les víctimes que havien sofert les conseqüències dels estralls revolucionaris a perdonar els malfactors: «Las víctimas de los últimos atentados perdonen generosamente y compadezcan sinceramente a sus enemigos».⁶¹

El ja esmentat periodista catòlic Modesto H. Villaescusa, en la monografia que escriví sobre els fets, demanava als cristians d'assolir la victòria final a través de l'amor,⁶² mentre que d'altres eclesiàstics, contràriament, en comptes de fer una mica d'autocrítica humil i sincera, enaltien el caràcter patriòtic de la guerra del Rif, com ara el cas extrem de l'arquebisbe de Santiago de Compostela, el cardenal Martín de Herrera qui, en una carta adreçada a Antoni Maura, elogià la repressió ordenada a Barcelona després dels fets de la Setmana Tràgica:

«El Cardenal Arzobispo de Compostela tiene el honor de dirigirse a V.E. para congratularse con el Gobierno de S.M. por los gloriosos triunfos obtenidos sobre los moros del Rif por nuestro valiente, disciplinado y bien dirigido ejército. España está cumpliendo la misión importante de llevar la civilización cristiana a un pueblo sumido en la barbárie y el fanatismo musulmán; y merece bien de todas las naciones cultas, haciendo que desaparezcan en ese territorio las violaciones del Derecho Natural y de Gentes. Y como, según las últimas noticias, nuestras tropas se hallan en las posiciones más ventajosas para someter a nuestra dominación las kábilas rebeldes, asegurar nuestras posiciones de Norte de África y abrir un vasto campo de acción [...] Al propio tiempo, y en cumplimiento de un deber ineludible, el infrascripto Arzobispo de Compostela felicita al Gobierno de S.M. por haber reprimido los gravísimos desórdenes ocurridos en Barcelona, la última semana del mes de julio».⁶³

60. Vegeu la carta del bisbe Josep Torras i Bages al nunci Antonio Vico (Vic, 9 d'agost de 1909); ASV, *Nunziatura di Madrid*, caps 687, fasc. 4, ff. 12-19; editada per R. CORTS i BLAY, dins *Regests de la documentació del segle XX entre Catalunya i la Santa Seu...* (en premsa).

61. Carta del cardenal Vives a Ricard Cortès (Roma, 12 agost 1909), publicada dins *Boletín Oficial Eclesiástico del Obispado de Barcelona*, Vol. LII (1909) p. 249.

62. Cf. M. H. VILLAESCUSA, *La Revolución de julio...* pp. 179-180: «A la victoria por el amor».

63. Vegeu l'*Exposición del Emmo. Sr. Cardenal Arzobispo de Santiago al Excmo. Sr. Presidente del Consejo de Ministros* (Santiago de Compostela, 30 setembre 1909),

El nou bisbe de Barcelona, Joan Laguarda i Fenollera en començar el seu pontificat l'any 1909 escriví una carta pastoral on demanà més entusiasme en la vivència de la fe cristiana i, alhora, atribuí a la maçoneria la responsabilitat dels fets de la Setmana Tràgica.⁶⁴ El bisbe Laguarda presentà en la seva carta pastoral algunes reflexions a propòsit dels luctuosos fets viscuts a Barcelona la darrera setmana de juliol de 1909:

«Queremos con vosotros consagrar unas lágrimas a las desdichas sufridas, y a la vez, aprender y mostraros algunas enseñanzas que de los tristes hechos se desprenden, mirándolos, como debemos, por el prisma de la fe. Los sucesos de la llamada *Semana Trágica*, no son otra cosa que una fechoría más de la Revolución, es decir, del anticlericalismo o del liberalismo [...] Dios, decíamos, ha permitido esos luctuosos acontecimientos por altísimos fines de su sapientísima Providencia. ¿Los habrá permitido para que se vean los extremos a que conducen ciertas propagandas y tolerancias y lenidades impuestas por un puritanismo liberal, que no puede inspirar sino el propio Satanás, y contra las cuales claman sin cesar las personas meramente sensatas, por lo menos, y quieren alguna garantía de tranquilidad social? ¿Los habrá permitido quizá, para que muchos hombres de buena voluntad aprendan prácticamente que Dios y la Religión son algo muy importante, y de que no puede prescindirse para asegurar en la sociedad la paz, el orden y la prosperidad? [...] ¿Los habrá, en fin, consentido para que pueda verse con claridad meridiana lo formidable del poder de la Masonería, su extenso radio de acción, las legiones que tiene a su servicio, la positiva y avasalladora influencia de que goza en la marcha de los estados contemporáneos? Amadísimos diocesanos, ¡cuán de relieve se ha puesto todo ello recientemente! Los que creían poco menos que una leyenda lo que se viene diciendo de

dins *Boletín Oficial Eclesiástico del Obispado de Barcelona*, Vol. LII (1909) pp. 249-354.

64. Els historiadors dels nostres dies manifesten que no sembla pas atribuïble a la maçoneria la direcció i execució dels fets revolucionaris del juliol de 1909, ni que aquesta hagués planejat un complot per tal de fer caure el govern de Maura; vegeu R. CORTS I BLAY, *Regests de la documentació del segle XX entre Catalunya i la Santa Seu...* (en premsa).

esta secta diabólica, y estimaban que los Papas, especialmente León XIII, habían exagerado su poder y su influencia, han podido perfectamente convencerse de lo errado de sus juicios [...] Procuremos dar un sentido más acentuado, más positivo y más valiente a las manifestaciones de nuestra vida religiosa. Son éstas y el vigor en las mismas mostrado, un efecto de la firmeza de nuestras convicciones cristianas, y del amor que profesamos a nuestra Religión Santa».⁶⁵

II. LES CONSEQÜÈNCIES DELS FETS DE LA SETMANA TRÀGICA EN LA TRAJECTÒRIA INTEL·LECTUAL D'ALGUNS ECLESIASTICS

Destacats eclesiàstics sofriren una forta crisi interior a causa de la revolució de juliol. En veure la gran capacitat de mobilització i la força de penetració de les ideologies revolucionàries entraren en una profunda crisi existencial com fou, per exemple, el cas viscut pel poeta i sacerdot Miquel Costa i Llobera. El seu biògraf, Bartomeu Torres, presentà la crisi interior de Costa i Llobera talment una «sensible inflexión de actividades»⁶⁶ en la seva vida cultural, puix que després de la Setmana Tràgica les il·lusions de Miquel Costa i Llobera foren totes «ferides de mort». En efecte, al llarg de les cartes que el 22 d'agost de 1909 Costa i Llobera adreçà al seu bon amic Antoni Rubió i Lluch, historiador i erudit, i a la poetessa mallorquina Maria-Antònia Salvà, es mostrà aclaparat pels esdeveniments, tant, que començà un fort isolament com a impacte del que ell anomenà «setmana sacrílega».

En una carta tramesa per Costa i Llobera al seu bon amic el Dr. Antoni Rubió li manifestà que allò que més li dolia de la revolta de juliol era la permissivitat, la passivitat, dels habitants –i de els forces de l'ordre!– de Catalunya davant dels fets de la Setmana Tràgica: «L'horror i la vergonya de la setmana sacrílega, estigma Barcelona ¿A on som? No sols és abominable lo que han fet les turbes

65. Cf. *Lágrimas y enseñanzas. Carta Pastoral que dirige a sus diocesanos el Ilmo. Sr. D. Juan José Laguarda y Fenollera, obispo de Barcelona, al inaugurar su pontificado* (Barcelona, 27 octubre 1909), dins *Boletín Oficial Eclesiástico del Obispado de Barcelona*, Vol. LII (1909) pp. 366-367, pp. 397-398 i pp. 404-405.

66. B. TORRES GOST, *Miguel Costa y Llobera (1854-1922). Itinerario Espiritual de un poeta*. Barcelona, Ed. Balmes, 1971, pp. 401-406 i pp. 416-422.

d'incendiaris profanadors i lladres, sinó lo que ha deixat fer una ciutat de 600.000 ànimes...»⁶⁷

El mateix dia, 22 d'agost, Miquel Costa i Llobera es preguntava ¿com predicar cultura a un poble que s'ha produït amb tanta barbàrie?, i escrivia a la poetessa de Lluçmajor manifestant-li que: «Lo de Barcelona [= Setmana Tràgica] me té *aclaperat*, y com més va, més. Ja és segur que en són ben nets els regionalistes, però ¡quin descrèdit per la causa d'ells y tot! [...] ¿Com proclamar la cultura desde una ciutat de 600.000 habitants qui no pot capturar, o no gosa, una turba de lladres, sacrílechs, incendiaris? [...] ¡quantes il·lusions generoses gemeguen, ferides de mort, dins el cor dels entusiastes amadors de Catalunya! ¡Déu ens ampari!».⁶⁸

L'eminent historiador jesuïta, P. Miquel Batllori, que s'interessà moltíssim per la trajectòria intel·lectual i estètica de Costa i Llobera, accentuà que el poeta de Pollença, sensiblement afectat per la crisi de la Setmana Tràgica, es replegà en el seu món interior, intimista, i abandonà, quasi definitivament, el conreu de la poesia. En efecte, aquest gran poeta mallorquí, fortament afectat pels fets revolucionaris del juliol de 1909, a partir d'aquell estiu es dedicà, quasi exclusivament, a la traducció dels clàssics llatins i grecs al castellà i al català, divulgant preferentment les obres del poeta cristià Aureli Prudenci Climent.

El morir Costa i Llobera l'any 1922, tot predicant el panegíric de la festa de santa Teresa a les carmelites descalces de Palma, acabava serenament, en clima homilètic, la trajectòria existencial un sacerdot que havia estat poeta. Miquel Costa i Llobera, sense capacitat de superació davant dels fets de la «Setmana Tràgica», cercà refugi en el seu món interior, i es configurà un Costa i Llobera transformat per l'impacte de la revolució de juliol de 1909, molt més sacerdotal, renunciant al primitiu projecte poètic d'escriure llibres «com catedrals».

Miquel Costa i Llobera, malgrat les seves crisis internes, romangué tota la seva vida dedicat a activitats intel·lectuals.⁶⁹ Amb penes i amb

67. Carta de Miquel Costa i Llobera a Antoni Rubió i Lluch (Pollença, 22 agost 1909); editada per B. TORRES GOST, *Miguel Costa y Llobera...* p. 418.

68. Carta de M. Costa i Llobera a M.A. Salvà (Pollença, 22 agost 1909); editada per B. TORRES GOST, *Miguel Costa y Llobera...* p. 420.

69. Cf. M. BATLLORI, *Del vuit-cents al nou-cents: Balmes, Ehrle, Costa i Llobera. Casanovas*. (Obra Completa, Vol. XVI), València 2002, pp. 231-246.

dolors, amb un esforç perseverant, anà modelant l'argila de la seva delicadíssima sensibilitat i, a voltes, aconseguí que aquesta argila prengués una forma estèticament perfecta. Àdhuc en la predicació Costa i Llobera era un artista que modelava la paraula, l'esculpia, la cisellava.

Un altre dels eclesiàstics a qui també impactà fonament la Setmana Tràgica fou el P. Ignasi Casanovas, eminent jesuïta català qui, en comentar els fets de la Setmana Tràgica, es preguntava molt sincerament sobre les causes d'aquells fets revolucionaris que sacsejaren la vida del nostre poble. El P. Casanovas arribà a la conclusió que, tot plegat, fou el fruit d'una conspiració política tramada per l'anarquisme i la maçoneria, que saberen explotar els sentiments naturals del poble en contra de la guerra del Rif.⁷⁰ Ignasi Casanovas, amb to conciliador, demanà que, davant d'aquesta revolució de l'odi, l'Església havia de respondre amb una invasió d'amor que regenerés a fons la vida eclesial de casa nostra.⁷¹

En uns termes força semblants als expressats pel P. Casanovas en la sèrie de conferències que pronuncià l'any 1910 sobre els fets de juliol de 1909, el periodista catòlic Modesto H. Villaescusa, en una segona edició revisada del seu estudi sobre la Setmana Tràgica expressà també que: «Nuestra principal aspiración no es otra que recordar a los hombres extraviados por pasiones menos atendibles, así a los de abajo como a los de arriba, que el amor, el trabajo y la virtud cristiana son las únicas palancas que entrañan el verdadero progreso humano».⁷² Al llarg de la seva monografia, Villaescusa atribuï a l'anarquisme –que impulsà els obrers a la vaga general per tal de pro-

70. Cf. *El nostre estat social. Comentari a la revolució de juliol. Conferències per lo P. Ignasi Casanovas, S.J.*, Barcelona 1910, p. 15: «Lo que sí s'ha presentat ben transparent, entre mitj de la trama masònica y anarquista, ha sigut una *conspiració política* [...] la revolució no era espontània en el seu desenròllo; que hi havia qui temia havèr-la de defensar demà, y per axò escampava normes; qu'es feya una miserable explotació de sentiments naturals, eccitats per la guèrra, y dels instints selvatjes de l'escòria social, y dels plans sacríflechs de la masoneria y anarquia, per arribar a un fi polítich clarament proclamat per la multitud».

71. *Ibid.*, p. 107 i p. 130: «Ha sigut una revolució d'odi; donchs no pot destruir-la sinó una invasió d'amor [...] Apreciant justament el nòstre estat amb aquell serè y cristià optimisme de que us parlava, no amagant cap dels nòstres defectes, però tampoch oblidant cap dels poderosos elements de vida que dóna la nòstra societad, sentireu l'ideal y una força esperançada de regenerar la Religió y la Pàtria».

72. M. H. VILLAESCUSA, *La Revolución de julio...* p. 5.

testar contra la guerra de Melilla—⁷³ la causa i l'origen dels fets revolucionaris. Altres, en canvi, culpabilitzaren dels estralls de la insurrecció de 1909 els anticlericals lerrouxistes, seguidors d'Alejandro Lerroux. Per exemple, Sor Marie du Sacre Coeur, religiosa dominica de la Presentació del col·legi de Bellafila de Barcelona, autora d'una minuciosa relació dels fets que fou tramesa a la casa generalícia.⁷⁴ Aquestes religioses de la Presentació, tot i que no sofriren desperfectes durant la revolució del juliol de 1909, estaven força experimentades a viure situacions de persecució religiosa, especialment a França.⁷⁵

La incidència de la Setmana Tràgica en la vida eclesial de Catalunya fou analitzada, en les seves causes més profundes, pel Dr. Sardà i Salvany a través de les pàgines editorials de la *Revista Popular*, on comentà els fets revolucionaris en un article-editorial titulat «Nuestra Commune».⁷⁶ En les fascicles següents, Sardà i Salvany manifestà als lectors de la *Revista Popular* que el catolicisme durant la Setmana Tràgica s'havia vist atacat per «furores sectarios», a semblança dels avalots revolucionaris de la Comuna de París produïts entre el 18 de març i el 28 de maig de 1871. Fèlix Sardà i Salvany, a través d'un llarg editorial publicat en diverses etapes amb el títol de «Coletazos de la fiera», sense referir-se a l'anarquisme, exposà com arreu d'Europa la

73. Cf. M. H. VILLAESCUSA, *La Revolución de julio...* p. 17: «Entre tanto la huelga, impuesta en todas partes por grupos de agitadores, ganaba terreno; cerrábanse las tiendas; el pueblo obrero y los vecinos pacíficos metíanse en sus casas al ver que las cosas tomaban mal cariz, y, por fin, sólo quedó en la calle la fuerza pública, muy escasa por cierto, y los promovedores de la catástrofe que ya se dibujaba».

74. APEPres, *Colegio Bellafila, 5.1 (Relatos)*, «Semana Trágica 1909. Relato de M. Marie du Sacre Coeur [...] Le lundi matin les partisans de Lerroux se réunirent á la Maison du Peuple pour s'entendre et manifester contre l'embarquement».

75. L'historiador d'aquesta congregació de religioses dominiques franceses ofereix unes reflexions hermenèutiques dels fets revolucionaris a França aplicables, d'alguna manera, als fets de juliol de 1909 (i encara més del juliol de 1936!). Vegeu, principalment, *Un siècle des Annales de la Présentation 1744-1843 pour faire suite a la Vie de la Vénérable Mère Marie Poussepin. Livre des Origines. Par M. de Docteur Poüan*. Tome Deuxième. La Présentation en Touraine. Bar-le-Duc, Imprimerie Saint-Paul, 1904, p. 181: «Cette période révolutionnaire est celle de l'anarchie [1789-1792], de l'anarchie spontanée, mais qui ne tardera pas à devenir l'anarchie légale. In ne s'agit point ici d'une guerre civile ordinaire, mais ne tardera pas a devenir commotion sociale, immense et lentement préparée, une échéance fatale.»

76. F. SARDÀ I SALVANY, «Nuestra Commune», dins *Revista Popular* núm. 2016 (5 agost 1909) p. 65.

revolució maçònica, a poc a poc, s'havia fet mestressa de la vida social i orquestrat un pla universal de descristianització executat per una mena de monstre configurat per una:

«Inmensa cola que la forman las masas inconscientes, fanatizadas por la sugestión sectaria [...] La Revolución inteligente se vale de ella para desahogar el enojo y furor en que la tiene la impotencia de sus usuales procedimientos [...] La brutal explosión callejera, es el suplemento para la Revolución de lo que no puede hacer ella tan rápidamente como quisiera por el procedimiento pseudo-legal. El coletazo feroz del monstruo llega, a su entender, donde no puede llegar su pérvida legislación».⁷⁷

Des de la *Revista Popular* s'intentaren explicar els fets de la revolució de juliol de 1909. Tot anant a l'arrel, el seu director posà de manifest que, amb els fets revolucionaris de la Setmana Tràgica, s'assolien uns objectius que arribavaren allí on podien arribar els mentors i impulsors de la revolució amb la seva «envenenada y envenenadora enseñanza y su incesante propaganda periodística».⁷⁸ A guisa de complement a aquesta hermenèutica de la revolució de juliol, a partir del dia 12 d'agost de 1909 la *Revista Popular* encetà la publicació d'una llarga crònica dels fets de la Setmana Tràgica, que acabà el dia 9 de setembre de 1909 i que el director de la revista, Sardà i Salvany, presentà amb el títol d'*Horrible crònica*,⁷⁹ publicada amb la finalitat d'oferir una relació minuciosa dels fets revolucionaris que s'havien produït en la ciutat de Barcelona i en algunes poblacions del Principat.

III. LA INSURRECCIÓ DE JULIOL DE 1909 EN LES PUBLICACIONS PERIÒDIQUES DE L'ESGLÉSIA

A més de les informacions aportades per la *Revista Popular* que acabem d'esmentar, hem de fixar-nos també en altres publicacions periòdiques de l'època com, per exemple, algunes de les que editaven

77. F. SARDÀ I SALVANY, «Coletazos de la fiera», *Revista Popular* núm. 2017 (12 agost 1909) p. 82.

78. *Revista Popular* núm. 2017 (12 agost 1909) pp. 82-83.

79. Cf. *Revista Popular* Vol. 77 (1909) núms. 2017-2021.

els framenors caputxins, en les quals trobem expressada quina era la visió dels frares a propòsit de la Setmana Tràgica. Per exemple, la revista dels caputxins de Castella, fundada l'any 1883 pel P. Joaquim M. de Llavaneres, titulada *El Mensajero Seráfico*,⁸⁰ qualificà la Setmana Tràgica de *sagnant*; i la publicada pels caputxins d'Andalusia, titulada *El Adalid Seráfico*,⁸¹ la conceptuà de *diabòlica*; mentre que, des de la *Fulla Seràfica* que editaven els frares caputxins d'Olot, més enllà de blasmar totes les calamitats i els incidents ocorreguts a diverses poblacions de Catalunya⁸² tot exposant diverses mostres de rebuig,⁸³ s'insistí prioritàriament en la reconciliació i en

80. «La prensa ha calificado esta semana (26-30 julio) de *sangrienta*, y con este nombre pasará a la historia. El relato de los hechos vandálicos llevados a cabo por las turbas incendiarias ha llenado las columnas de los diarios del mundo civilizado todo un mes [...] Comenzóse por pedir, en señal de protesta contra la guerra de Melilla, el paro de fábricas y el cierre de comercios [...] dedicándose desde el anochecer a quemar iglesias y conventos, asesinando religiosos y sujetando a infamias a religiosos»; *Mensajero Seráfico* XXVI (1909) pp. 563-565.

81. Cf. *El Adalid Seráfico* X (1909) p. 381. «Lo de Barcelona. Ya se va descubriendo el velo de muerte que cubría a Barcelona, y la escena que se ha presentado ante España y el mundo entero deja de ser horrible para ser diabólica. Cuéntanse más de 40 iglesias saqueadas e incendiadas [...] Una de las residencias de los capuchinos de Barcelona [l'Ajuda] ha sido asaltada [...] El convento de capuchinas del campo de Galvany también fue saqueado».

82. Cf. *Fulla Seràfica* núm. 26 (1909) pp. 172-173: «A la consciència de tothom estan los horribles estragos i barbres sacrilegis comesos a últims de juliol, a Barcelona i altres importants ciutats de Catalunya [...] Per desgràcia, l'Ordre Franciscana, per lo mateix que és tant numerosa i coneguda a tot arreu, ha sigut de les més flagel·lades, comensant per la primera Ordre, que en les tres rames de Conventuals, Menors i Caputxins tan estesa està per Catalunya, ha vist desaparèixer el convent que'ls primers tenien a Granollers (era l'únic que tenien a Espanya), la residència que els segons tenien poc temps la posseïen al carrer de Santaló de Sant Gervasi, i els tercers l'antiga i venerada capella de Nostra Senyora de l'Ajuda; i per part de les caputxines a Barcelona, han vist desaparèixer el magnífic convent del Camp del Galvany, desenterrar els cadàvers de religioses de ses sepultures, i lo que és més terrible, profanar i destruir els venerables restos de la Fundadora, Vble. M. Serafina. A Manresa també ha desaparegut el convent de caputxines que constituïa, per les mateixes, una vertadera relíquia, puix havia sigut antigament l'humil casa en que vingué al món la Fundadora Vble. M. Serafina».

83. Per exemple, es recollí aquesta protesta dels tercerols del convent caputxí de Tàrraga: «La V.O.T. de Tàrraga i sa Comarca, en plena Junta i en la funció d'agost, acordà (dia 11) per unanimitat, protestar enèrgicament dels vandàlics i salvatges successos portats a cap a Barcelona i altres poblacions de Catalunya, pels enemics de la Religió, de la Pàtria, de la Societat»; *Fulla Seràfica* núm. 27 (1909) p. 182.

la necessitat de la represa de les tasques d'acció social catòlica, des del franciscanisme seglar:

«Un crit de protesta esclata aquests dies de tots els pits honrats. Catalunya ha sigut teatre d'una tragèdia desastrosa i criminal. Un poble sens fe, estrany als sentiments i aspiracions de Catalunya, una multitud inculta i descristianisada, ha produït en nostra societat una de aquestes convulsions fatídiques que acusen una decadència propera terrible [...] Davant d'aquests espectacles tristíssims, la nostra missió, estimats terciaris, ens demana el treball, el treball intens, continuat, constant. Oblidem davant Déu els fets passats [...] És necessari que tots ajudem, en la mida de nostres forces, a les institucions socials catòliques que tenen per objecte el millorament de la classe obrera; és necessari que contribuïm a la creació i manteniment d'associacions catòliques, mutualitats i caixes d'estalvis, escoles, còrcols d'estudis, etc., per a poder infiltrar intensament per tot l'esperit de Jesús i l'Església Santa, i fer obra de renovació, de caritat verament francescana. Que les Ordres Terceres tinguin el lloch que'ls hi correspon en el grandios moviment social catòlich».⁸⁴

Aquesta visió, de to més serè, optimista i franciscà aportada pels caputxins d'Olot contrasta, moltíssim, amb les exigències de reparació formulades pels caputxins andalusos en unes pàgines-editorial de la seva revista *El Adalid Seráfico*:

«¡Reparación y Desagravio!». Grito unánime de protesta, de indignación y de desprecio es el que se levanta de todo pecho honrado ante los inícuos atropellos cometidos en Barcelona durante la última semana del pasado julio. Creíamos en un principio que sólo se trataba de manifestaciones antimilitaristas, de protestas sediciosas contra la guerra; mas luego fuimos sabiendo, y hoy es ya verdad llana y conocida de todos, que el móvil que lanzó a la calles a una turba de sicarios y desalmados, compuesta casi en su mayor parte de viles mujerzuelas, era el odio satánico a Cristo, era el furor insaciable contra lo santo [...] Los desórdenes de Barcelona no han tenido otra razón de ser que el odio a la Iglesia de Jesucristo, la sed de venganza, de incendio, de destrucción;

84. Aquest article signat per Joan d'Alverna [pseudònim del P. Antoni M. de Barcelona], aparegué a la *Fulla Seràfica* núm. 26 (1909) pp. 165-167.

pero de exterminio, destrucción, incendio y venganza contra todo lo que lleva el sello de Dios». ⁸⁵

En algunes de les publicacions eclesiàstiques de l'època –amb un to molt més pujat encara del que hem vist en els exemples de protesta esmentats més amunt– hi afegiren encara algunes apreciacions de to imperialista i espanyolista, tot defensant els interessos colonials d'Espanya al Marroc. A tall d'exemple esmentem l'article-editorial titulat «¡Sin Patria y sin Fe!», que aparegué en un fascicle del mes de setembre de 1909 de la famosa revista *Razón y Fe* que publicava a Madrid la Companyia de Jesús:

«En los momentos en que la patria concentraba en Melilla sus miradas y sus fuerzas, para defender, junto con el honor de su pabellón, las esperanzas de su porvenir y las garantías de su significación europea; en el mismo día en que nuestros hermanos teñían una vez más con su sangre generosa, en el suelo africano, esa bandera patria mil veces ensangrentada y nunca rendida: los hombres *sin patria y sin fe*, los apóstatas de nuestra Religión y renegados de nuestra historia, han vuelto contra el corazón mismo de nuestra patria catalana y española sus armas parricidas, han profanado el noble solar de Cataluña, y han cubierto de oprobio a Barcelona, ayer orgullo de nuestra civilización, emporio de nuestro comercio, centro activo de nuestra industria...; hoy teatro de asesinatos, desolaciones, incendios y salvajadas». ⁸⁶

Alguns dels religiosos que sofriren directament les atrocitats i les conseqüències de la Setmana Tràgica, com ara els framenors de la Unió Lleonina a Barcelona, maldaren a través d'una actitud serenament franciscana per esguardar els fets ocorreguts talment com quelcom providencial que havia d'ajudar-los a fer autocrítica i així purificar-se d'actituds poc evangèliques:

85. *El Adalid Seráfico* X (1909) p. 385.

86. Aquesta nota fou escrita, immediatament després dels fets, pel P. Ruiz Amado, el dia 2 d'agost de 1909, des del Col·legi de Sant Ignasi de Sarrià; vegeu *Razón y Fe* XXV (1909) p. 5. La revista internacional *Civiltà Cattolica*, orientadora del pensament catòlic editada per la Companyia de Jesús, es referí als «danys immensos» produïts durant la Setmana Tràgica; vegeu *Civiltà Cattolica* III (1909) pp. 499-501: «Cose straniere. Spagna. Giornate rivoluzionarie a Barcellona».

«Hijos de la divina Providencia debemos acatar sus designios y recibir sumisos esta tribulación que, seguramente, nos envía para que nos purifiquemos de nuestros defectos e imperfecciones y nos hagamos, por consiguiente, más agradables a sus ojos [...] Nosotros que hemos abrazado generosa y plenamente el partido de la virtud, que es el partido de Cristo injuriado, perseguido y atormentado, debemos prepararnos a la prueba, y aun gozarnos y alegrarnos en la persecución por imitar al mismo Cristo. La dolorosa prueba a que nos ha sujetado el Señor en los últimos días de Julio, si bien nos ha causado pérdidas irreparables, no debe empero desalentarnos, antes bien debe ser un estímulo de mayor celo por la salvación de las almas».⁸⁷

IV. L'IMPACTE DELS FETS REVOLUCIONARIS DE 1909 EN LA VIDA DE LES COMUNITATS RELIGIOSES

IV.1 Carmelites calçats

Els fets de la Setmana Tràgica dificultaren el procés de restauració d'algunes comunitats religioses que volien establir-se novament a Barcelona, com fou el cas dels carmelites calçats o de la vella observança. Aquests religiosos amb permís del bisbe auxiliar de Barcelona, Ricard Cortès, havien obtingut amb data 28 de juliol de 1908 l'autorització per a situar-se en la capella de sant Llätzer, a la plaça del Pedró de Barcelona, a prop de l'antic convent del Carme on, sota la presidència del P. Josep M. Llovera, hi fou establerta la primera comunitat carmelitana del temps de la restauració (2 de maig de 1909). Tanmateix, durant la Setmana Tràgica, en ser incendiada la capella de les monges jerònimes –on la parròquia del Carme tenia la seva seu– es reclamà als frares carmelites l'església de sant Llätzer per tal de ser usada com a seu provisional de la parròquia del Carme, la qual, finalment, fou edificada en una part del solar del monestir de les jerònimes, en l'actual carrer bisbe Laguarda. En aquesta circumstància, els carmelites calçats, amb l'autorització episcopal, sojornaren provisionalment al carrer Torre Gironella núm. 15, a Sarrià. Els frares,

87. APFrC, Ms. 5-B-5, *Documentos oficiales*, circular de Bernardí Mateu als religiosos (Vic, 21 setembre 1909), ff. 274-275.

fortament impressionats pels successos revolucionaris de la Setmana Tràgica, determinaren d'aturar el procés restaurador a Barcelona «hasta mejores tiempos».⁸⁸ Després d'uns intents frustrats produïts l'any 1913, l'establiment dels carmelites a la Ciutat Comtal fou moviment autoritzat pel bisbe Ramon Guillamet el 15 de gener de 1924.

IV.2 Caputxins i framenors observants

En el volum dedicat a l'estudi sobre la represa conventual, exclaustacions i restauració de la vida caputxina en la Catalunya del segle dinovè, ja vam oferir una primera aproximació a les actituds i a la mentalitat d'aquells caputxins catalans que protagonitzaren la restauració de la vida conventual en els territoris del Principat⁸⁹ desenvolupada, aquesta, en un clima, particularment regeneracionista i regionalista (a casa nostra) i, alhora, també fortament enrarit i pessimista per la famosa crisi hispana *del 98* (en l'àmbit més general).⁹⁰ Aquesta crisi havia nascut d'una política colonial massa confusa (tant a Cuba com al Marroc), que obrí un període de forta agitació social que culminà a Catalunya, com veiem al llarg d'aquest article, amb els estralls de la Setmana Tràgica. Un temps abans, en els territoris del Principat s'havien albirat, tanmateix, nous horitzons polítics gràcies a la victòria de la Solidaritat Catalana⁹¹ en les eleccions de l'abril de 1907. A més, hom esguardà també prometedores expectatives culturals ran del Primer Congrés Internacional de la Llengua Catalana, celebrat durant l'any 1906, però sobretot eren albirades, amb il·lusionada esperança, les noves i falagueres perspectives autonomistes obertes ran de la creació l'any 1914 de la Mancomunitat

88. P. M. CASADEVALL, *Els carmelites a Barcelona 1292-1992*, Barcelona 1997, pp. 206-207.

89. Cf. V. SERRA DE MANRESA, *Els framenors caputxins a la Catalunya del segle XIX. Represa conventual, exclaustacions i restauració (1814-1900)*, Barcelona 1998, pp. 462-466: «Actituds i mentalitat dels caputxins de la restauració».

90. A propòsit de la gran davallada hispana després del desastre de 1898 i consegüent crisi, i sobre els primers anys del regnat d'Alfons XIII en general, vegeu C. SECO SERRANO, *La España de Alfonso XIII. El Estado y la Política (1902-1931)*, dins *Historia de España Menéndez Pidal* (Vol. XXXVIII), Madrid 1995.

91. Sobre els precedents, gestació i triomf de la Solidaritat Catalana, vegeu J. de CAMPS i ARBOIX, *Història de la Solidaritat Catalana*, Barcelona 1970.

de Catalunya, que presidí Enric Prat de la Riba, bon amic dels frares caputxins.

Cap al final de l'any 1910 el P. Miquel d'Esplugues en una circular adreçada als religiosos, a més de referir-se directament als estralls de la Setmana Tràgica, també tractà de les altres «persecucions» contra els framenors caputxins de Catalunya, especialment les crítiques i difamacions a propòsit dels projectes pastorals del nou convent barceloní de Pompeia:

«Esdeveniments exteriors de gravetat extraordinària i de tan perturbadores conseqüències com els que tingueren lloc durant la *Setmana Tràgica* de juliol de l'any passat; i ensems una temporada d'aguda crisi externa, això és, de tan gran i sagnant campanya de difamació com la que portaren a cap els enemics de la nostra prosperitat durant els sis o set mesos dins l'ample cercle dels quals tingueren lloc, així la inauguració de l'Església, com la celebració per primera volta de la festa de Nostra Senyora de Pompeia, i estrena de l'altar major en la residència de la Gran Via Diagonal».⁹²

Els fets de la Setmana Tràgica foren la manifestació d'un fort anticlericalisme que, potser amb excessiva bel·ligerància, era combatut i contestat dels estaments eclesiàstics, especialment des de la premsa catòlica i també, és clar, des de la predicació, i en funcions de desgreuge.⁹³ A la revista publicada pels caputxins de Catalunya titulada *El Apostolado Franciscano*, just un mes després de les grans calamitats ocorregudes durant la Setmana Tràgica, l'agost de 1909 hi fou publicada una extensa crònica que redactà el tercerol R. Marquet a propòsit de la destrucció del santuari de l'Ajuda. En el text d'aquesta relació es parla, sense ambigüitats, de la molt possible existència d'un pla «sistemàtic», previst i calculat, previ als avalots revolucionaris, consistent en la destrucció dels principals i més emblemàtics edificis religiosos a la ciutat de Barcelona:

«Una de las iglesias que más destrozadas han quedado, seguramente es la que con el título de la Ayuda desde hace algunos

92. Circular de Miquel d'Esplugues als religiosos (Sarrià, 29 desembre 1910); ACPomp, *Circulars*, Capsa 37, s.f.

93. Vegeu la circular del Dr. Josep Palmarola (Barcelona, 9 setembre 1909), dins *Boletín Oficial Eclesiástico del Obispado de Barcelona*, Vol. LII (1909) p. 261.

siglos se levantaba en la calle Baja de San Pedro, y en la que residían desde el mes de diciembre de 1884 los Padres Capuchinos [...] La agresión a las iglesias fue tan bien preparada, que casi nadie se apercibió de ella hasta que se realizó. Cuando el martes a mediodía, algunos buenos amigos avisaron a los Padres [de] las intenciones que de público se atribuían a los revoltosos, ninguno de los Padres Capuchinos quiso creerlo, y sólo después de muchos ruegos y como medida de prudencia, pudo lograrse abandonar su residencia, lo que hicieron con el santo hábito a las cuatro y media de la tarde, sin poner a salvo ni un solo papel; lo único que se hizo fue retirar el Santísimo, poniéndolo en el camarín de la Virgen [...] Fue imposible la salvación de la preciosa capilla de la Virgen de la Ayuda, que desde el siglo xv recibía culto en Barcelona [...] Todo ha quedado consumido; nada se ha salvado de la Iglesia; pero tampoco nada robaron de la misma y hasta las Sagradas Formas fueron consumidas. Cuando el fuego amenazaba propagarse a las casas vecinas, fueron llamados con gran urgencia los bomberos [...] Entre las ruinas de la Iglesia se encontraron los restos venerados [de N.S. de la Ayuda], aunque no intactos,⁹⁴ el Niño Jesús está entero y la cara de la Virgen también, junto con varios trozos que permitirá reconstruirla.⁹⁵

94. La curiosa llàntia, que il·luminava el cambril, fou malauradament destruïda per l'incendi: «La llàntia, que il·luminava el cambril, transformació d'una bomba disparada pel castell de Montjuïc, el 3 de novembre de 1842, i emmudida als peus de la Verge, quan el cèlebre bombardeig espanyol de Barcelona [ordenat per Espartero], així com les Sagrades Formes en el cambril amagades, foren consumides per les flames odioses de les turbes»; M. TORROELLA MIR, *Crònica del Venerable Terç Orde de Nostra Dona de l'Ajuda (1909-1933)*, Badalona 1934, p. 12.

95. Cf. *El Apostolado Franciscano* Vol. I (1909), s.f. Alguns anys més tard, en redactar la crònica del terç orde de l'Ajuda, Miquel Torroella oferí una ampliació d'aquesta primera relació dels fets que redactà R. Marquet: «El dia 27 [de juliol de 1909] a la tarda, sobre les sis, uns escamots d'al·lucinats, esbotzaven a cops de mall la portella, que pel carreró de l'Arc de la Perdiu donava accés a l'església, a poc, queia també la porta gran; la imatge del Sant Crist i la de Sant Francesc, eren tretes al carrer i trossegades en mig de riotes i flastomies; a dintre, apilades cadires, bancs, candelers i sacres s'encenia la foguera que en menys d'una hora ho devastava tot: biblioteca, orgue (estrenat de poc amb un cost de vuit mil pessetes); arxiu i documentació de religiosos i Terç Orde. Els pares, pogueren salvar-se vestits de seglars i fugint pels terrats. El foc durà tres dies i sols deixà en peu les parets mestres de l'edifici»; *Revista Popular* núm. 2018 (19 agost 1909) p. 112: «En el modesto y antiquísimo santuario de Nuestra Señora de la Ayuda, confiada al cuidado de los Padres Capuchinos y en el que recientemente, y gracias a la caridad de los fieles, se

Al final de l'any 1909, començaren d'aparèixer els primers estudis de conjunt sobre les causes i els fets produïts durant l'anomenada «revolució de juliol»⁹⁶ –la famosa Setmana Tràgica– i a bona part dels escrits i dels comentaris que llavors es publicaren sobre fets tan luctuosos, es lamentà, moltíssim, de manera especial, la destrucció del santuari de l'Ajuda⁹⁷ i del nou convent de les clarisses-caputxines⁹⁸ que, no feia gaire, havien edificat a l'indret conegut com a «Camp del Galvany» (al pla de la soletat, al costat de la travessera, llavors dins el terme de Sant Gervasi de Cassoles, a prop de la casa de l'escriptor i poeta Joan Maragall)⁹⁹ les quals,

habían realizado importantes trabajos de reparación, entre ellos la instalación de un magnífico órgano».

96. Sobretot vegeu el treball citat repetidament al llarg de l'article, de M. H. VILLAESCUA, *La revolución de julio en Barcelona. Hechos, causas y remedios*, Barcelona 1910, on ofereix una bona descripció dels fets, i també una anàlisi sobre les possibles causes.

97. Cf. *La Hormiga de Oro*, Vol. XXVI (14 agost 1909) p. 515: «Edificios incendiados: convento y templo de las Adoratrices, iglesia y convento de Capuchinos de Nuestra Señora de la Ayuda». Tanmateix, el P. Esplugues, inicialment, sembla minimitzar els estralls en l'informe tramès a la cúria generalícia, indicant que: «en cuanto a pérdidas materiales afortunadamente nos ha sucedido lo menos que suceder podía; a saber que han quemado y saqueado la iglesia y casa contigua de Ntra. Sra. de la Ayuda (Baja de S. Pedro, 18, Barcelona); desgracia harto sensible, pero aminorada por las circunstancias de ser una capilla y casa pequeñísimas, cuya propiedad era de un patronato de la vecindad, el cual nos había confiado el culto de una antigua y milagrosa imagen de María que se ha podido salvar del incendio»; carta de Miquel d'Esplugues a Pacífic de Seggiano (Barcelona, 5 agost 1909); AGRoma, G 40 *Catalonia*, Sect. III, s.f.

98. Poc abans de la Setmana Tràgica ja s'havia tractat d'expropiar part de l'hort de les caputxines [on actualment hi ha la Plaça Francesc Macià], per tal d'enllaçar l'avinguda Diagonal amb la carretera de Sarrià: «Me permito nuevamente hablarle del asunto de la Gran Vía Diagonal. La apertura de ésta hasta la carretera de Sarrià es una de las obras de urbanización que el ayuntamiento tiene hoy sobre el tapete y más conviene a Barcelona. Los obstáculos que a ello se oponían se han removido en gran parte [...] Resta sólo, pues, el convento de las monjas capuchinas que impide el paso de la Diagonal. Dejo a la consideración de Ud. los efectos que puede producir en los tiempos que corremos el que sea un convento el único obstáculo que impida la apertura de la vía, tanto más que ésta no afecta para nada el edificio sino una pequeña parte del huerto»; carta de l'Ajuntament de Barcelona a Rupert M. de Manresa (Barcelona, 28 gener 1908); APCC, Llig. B-10-13, s.f.

99. Des de la casa del poeta, a Sant Gervasi, es veien els arbres que sobresortien de la tàpia de la muralla de les caputxines, tal com ho proven aquests versos escrits el

després de contemplar la profanació dels cadàvers de les religioses¹⁰⁰ que havien integrat la comunitat (entre ells el de la fundadora, la Venerable Mare Àngela Serafina Prat), hagueren d'acollir-se a l'Hospital Clínic de Barcelona, tal com veurem més avall. Les caputxines de Girona, davant les profanacions de cementiris de religioses ran dels fets de la «Setmana Tràgica», amb permís del bisbe Pol, feren el primer trasllat de religioses difuntes a l'ossari del nou cementiri que havien edificat l'any 1892 per manament del bisbe Tomàs Sivilla.¹⁰¹

Per la seva banda, els frares caputxins, escarmentats per l'exclaustració de 1835, consta que defensaren alguns dels seus convents armats de fusells,¹⁰² com fou el cas del convent de Pompeia a l'avinguda Diagonal de Barcelona. També, a Manresa, fra Prudenci

23 de gener de 1901: «Avui, per primera vegada i dolça volta, / m'ha sorprès la blancor dels ametllers / treient el cap per sobre dels recers / de l'hort blanc de les monges caputxines: / semblaven esfereïts / de sentir-se tan florits / tots sols entre les boirines»; J. MARAGALL, *Obres completes*, Barcelona 1947, p. 60: «Enllà. Els ametllers. Fulls de dietari.»

100. D'aquesta grollera profanació se'n dolgué molt Mons. Ricard Cortès, vicari capítular de Barcelona, en un escrit de protesta signat a Barcelona el dia 9 d'agost de 1909: «Las turbas foragidas han entregado a las llamas cerca de cuarenta iglesias y casas de religiosos [...] sin respetar siquiera el descanso de los muertos, arrebatando de sus tumbas los cadáveres de las religiosas para convertirlas en burla y ludibrio de la plebe; paseándose después en desenfrenada orgía de todas las concupiscencias por las ruinas de los conventos arrasados»; *Boletín Oficial Eclesiástico del Obispado de Barcelona*, Vol. LII (1909) pp. 233-236. Durant els fets de la Setmana Tràgica sovintejaren les profanacions dels cadàvers de religioses; vegeu M. H. VILLAESCUSA, *La Revolución de julio...* p. 51: «Desenterraron los cadáveres de las monjas, las despojaron de sus vestiduras y arrastraron algunas por los claustros y las calles; a uno [de los cadáveres] lo dejaron con un cigarro en la boca, otro lo echaron a un pozo, otro lo arrojaron a las llamas».

101. ACGir, *Libro-Crónica de la comunidad...* f. 23: «En el año 1909, sabiendo que [en] la *Semana Trágica* se habían profanado los cadáveres de Religiosas, y no estando aun normalizados los tiempos, de consejo con el Sr. Obispo D. Francisco de Pol, se hizo la traslación de las 10 primeras religiosas allí sepultadas». Vegeu també, V. SERRA DE MANRESA, *Les clarisses-caputxines...* pp. 286-287.

102. Cf. V. REDONDO, *Apuntes para la restauración de los Franciscanos Menores Conventuales en España*, Saragossa 1982, f. 66: «Los Capuchinos [de Barcelona] perdieron un convento y otros dos los defendieron con los fusiles», citant una carta del P. Àngel Salvador, datada a Vic el 7 d'agost de 1909 i que adreçà al P. Domènec Reuter, ministre general dels conventuals.

de Pomar, proveït d'un fusell, convidà al Sometent a defensar les cases religioses de la ciutat.¹⁰³ A Manresa¹⁰⁴ fou cremat el convent de les caputxines, el de monges de l'Ensenyança i el de les Serventes del Cor de Jesús (aquestes darreres plenament dedicades a l'atenció de les noies obreres), però la revolta fou controlada pel Sometent, que es féu càrrec de l'ordre públic i evità nous incendis a les cases religioses de la ciutat.¹⁰⁵

El reverend Marià Vilaseca, en l'informe que féu dels fets de la Setmana Tràgica, ja assenyala que els religiosos que volgueren salvar els edificis hagueren d'espavilar-se per tal de defensar llurs esglésies i convents, atesa la passivitat i la desprotecció de les forces de l'ordre públic.¹⁰⁶ Amb tot, deuria resultar força xocant veure que els eclesiàstics se servissin d'armes per a defensar llurs convents i vides, ja que no ho feien les forces de l'ordre...

Per exemple, els jesuïtes dels carrers Casp i Llúria de Barcelona protegiren l'edifici amb homes armats.¹⁰⁷ A la cartoixa de Montalegre, a Tiana, els monjos estaven sota la protecció del Sometent que vigilava

103. Cf. *Barcinonen. Beatificationis seu declarationis martyri Servorum Dei P. Friederici a Berga et sociorum, ex Ordine Fratrum Minorum Capuccinorum in odium fidei, uti fertur, interemptorum*, Barcelona 1957, pp. 160-161: «En la Semana Trágica, de julio de 1909, estaba el S. de D. en Manresa. Los religiosos de aquel convento tuvieron que dispersarse, estando ya en llamas algún convento de la ciudad. Al toque de Somatén, fray Prudencio salió fusil en mano por las calles del vecindario, invitando a los somatentistas a salir de sus casas para defender la ciudad. Alcanzado el número suficiente de defensores, se volvió con el fusil para guardar el convento hasta restablecerse por completo el orden». Prudenci de Pomar morí *in odium fidei* al terme municipal d'Arenys de Munt el dia 28 de juliol de 1936; vegeu E. REY, *Testimonis de sàvia ingenuïtat. Els frares caputxins màrtirs a Catalunya en temps de la Guerra Civil*, Barcelona 2008, pp. 49-52.

104. L'impacte de la revolució del juliol de 1909 a la capital de la comarca de Bages, l'examinà el Dr. Josep M. Gasol en la comunicació que envià a les «Jornades sobre la Setmana Tràgica» (Balmesiana, maig 2009), amb el títol de *Els fets de la Setmana Tràgica a la ciutat de Manresa*, crònica inèdita atribuïda al Dr. Servitge que es publica íntegrament en aquest volum d'ASTar 83 (2010).

105. Cf. P. VOLTES, *La Semana Trágica*, Madrid 1995, p. 141: «En Manresa ardieron tres conventos, pero el somatén se hizo con el control de la ciudad inmediatamente después y no hubo más».

106. ASV, *Segretaria di Stato*, Rub. 249 (anys 1909-1910) fasc. 11, ff. 6-9; informe de Marià Vilaseca adreçat a Manuel Arín (8 agost 1909); text presentat per R. CORTS I BLAY, dins *Regests de la documentació del segle XX entre Catalunya i la Santa Seu...* (en premsa).

107. Vegeu *Revista Popular*, núm. 2017 (12 d'agost de 1909), pp. 89-90.

l'accés al monestir amb un grup de catorze homes armats.¹⁰⁸ Els cartoixans, però, disposaven de poc armament: «no comptàvem més que amb alguns fusells i dos revòlvers i quatre o cinc homes aptes per a emprar-los»,¹⁰⁹ escriví Dom Louis Baudin... Semblantment, els franciscans de Vic defensaren el convent del Remei amb les armes, tal com ho testificà el P. Àngel Salvador, framenor conventual de la comunitat de Granollers que s'acollí als franciscans de Vic: «Nos refugiamos en los Padres Menores que los hallamos con la escopeta en bandolera y revólver en cintura».¹¹⁰ En canvi els franciscans del carrer de Santaló, a Sant Gervasi de Cassoles, no pogueren evitar l'incendi de llur església i convent, ja que als revolucionaris els interessava particularment destruir-los la nova impremta que hi havien instal·lat i, així, contribuir a frenar la propaganda catòlica. En aquesta revolta, com ja hem esmentat, morí assassinat amb arma de foc el guardià de la comunitat, P. Ramon Usó, qui salvà la comunitat procurant-los vestimenta seglar:

«Al iniciarse los incendios, el P. Usó, que comprendió al punto el peligro que corría su reducida comunidad, facilitó la salvación de sus religiosos, proporcionándoles trajes de seglar, con los cuales pudieron refugiarse en casas amigas. Pero faltaron dos trajes, por lo cual el P. [Usó] Superior y el P. Brugulat hubieron de quedarse en el convento acechando la ocasión de ponerse también a salvo. Aprovecharon un momento de tranquilidad, y los dos religiosos se echaron a la calle vestidos de sus ropas talaras con la intención de dirigirse a una casa vecina. Aún no habían traspuesto el umbral de la suya, cuando de un mercado en construcción, que cerca de allí se levanta, salieron seis hombres, los cuales, al verlos, gritaron: *¡Son los frailes; matémoslos!* Y les dispararon casi a boca de jarro doce tiros. A

108. Cf. L. BAUDIN, «La Cartoixa de Montalegre durant la Revolució de 1909», *ASTar* 77 (2004) p. 276: «Altres persones els informaren també en aquest sentit, que Montalegre estava ben defensat [...] rebia informació del Sometent, que vigilava en el camí de Badalona a la Cartoixa, on vetllaven estratègicament repartits, catorze individus d'aquesta organització».

109. *ASTar* 77 (2004) p. 277.

110. Citat per S. BARREDO GARCÍA, «Dichos y hechos: lo que nos sugiere la Restauración de los Franciscanos Conventuales en España (1904-1936)», dins *Aproximación a la historia de los Franciscanos Conventuales en España*, Madrid 2005, p. 55.

los primeros disparos cayó mortalmente herido el Superior; el P. Brugulat cogiéndole en brazos, y a todo correr, dobló una esquina y se refugió en una casa que encontró abierta y cuya puerta cerró [...] El Padre Usó no tardó en expirar en brazos de su compañero, perdonando a sus asesinos».¹¹¹

De l'assassinat del P. Ramon M. Usó i de destrucció del convent del carrer Santaló, se'n dolgué el ministre provincial, P. Bernardí Mateu, en una circular que adreçà als religiosos després de «las sacrílegas y horribles escenas ocurridas en la Capital y en algunas otras poblaciones del Principado durante la última semana del próximo pasado julio, y en su consecuencia los temores y sobresaltos sufridos por muchos de nuestros hermanos. En esta jornada de sangre e incendios que jamás se borrará de nuestra memoria hemos de lamentar la pérdida del M.R.P. Ramon M. Usó y el saqueo y destrucción de la Residencia de Barcelona, de la cual era Superior».¹¹²

IV.3 Els framenors conventuals de Granollers

Els framenors conventuals, franciscans de vella arrel, injustament expulsats per Felip II dels territoris hispans l'any 1567, després de superar moltes dificultats, havien aconseguit de tornar a Espanya el 1904 i, finalment, establir-se a la població de Granollers. La fundació, l'encapçalà l'any 1905 el P. Àngel Salvador Remón i fou directament orientada i ajudada per l'intel·lectual catòlic –i alhora terciari dels caputxins– Pere Màrtir Bordoy-Torrents.¹¹³ Els framenors conventuals

111. M. H. VILLAESCUSA, *La Revolución de julio...* pp. 40-41.

112. APFrC, Ms. 5-B-5, *Documentos oficiales*, circular de Bernardí Mateu (Vic, 21 setembre 1909), ff. 274-278.

113. Cf. V. SERRA DE MANRESA, «Pere-Màrtir Bordoy-Torrents (1877-1961). La seva aportació al franciscanisme cultural», dins *Los Franciscanos Conventuales en España*, Madrid 2006, pp. 805-814. Regracio al P. Sergio Barredo, OFMConv. la generosa informació aportada sobre l'impacte de la Setmana Tràgica en la vida dels framenors conventuals de Granollers. La incidència dels fets revolucionaris del juliol de 1909 en la vida dels frares conventuals de Granollers ha estat estudiada, amb molt més detall, pel mateix P. Barredo en la comunicació que presentà en el marc de les «Jornades sobre la Setmana Tràgica» (Balmesiana, maig 2009), i que es publica íntegrament en aquest mateix volum d'ASTar 83 (2010) amb el títol: *Los franciscanos conventuales de Granollers y la Semana Trágica*.

dedicaren l'església a la Mare de Déu de Montserrat i a sant Antoni de Pàdua. La benedicció tingué lloc el dia 13 d'abril de 1908, diumenge de Rams.¹¹⁴ Malauradament, però, escassament un any després, el convent fou incendiat pels escamots revolucionaris el dia 27 de juliol de 1909, durant la Setmana Tràgica. S'ha especulat si aquesta destrucció va ser instigada per Josep M. Valls, antic militant anarquista que l'any 1908 ingressà als conventuals d'Assís per tal de fer-se escàpol de la justícia espanyola i que, en descobrir-se la seva identitat i el seu passat polític, fou expulsat de la comunitat d'Assís l'abril de 1909. Per això, de tornada a Catalunya, s'ha pensat si aquest exreligiós conventual, des del seu ressentiment, tres mesos després, n'hauria estat l'ideòleg:

«Fr. José María Valls Villanueva hizo el noviciado en 1908 y emitió la profesión simple en abril de 1909 en el Sacro Convento de Asís. En una nota escrita en el Libro de Profesiones del Sacro Convento se dice de Fr. José Valls que un mes después, al tener noticia el Maestro de Novicios de que había venido bajo falso nombre, que pertenecía al partido anarquista y existía mandato de captura por las autoridades españolas, se le expulsó de la Orden. No sería descabellado pensar que estas circunstancias influyeron en la quema del convento e iglesia de Granollers en julio de 1909, durante la Semana Trágica, unos meses más tarde de la expulsión de la Orden de Fr. José Valls, o que, al menos, inculcase el odio contra el pequeño convento e iglesia. De hecho, se cebaron preferentemente en la destrucción del convento de los [Franciscanos] Conventuales durante dicha Semana Trágica».¹¹⁵

Situats en el context general que envoltà els fets de la Setmana Tràgica, hom podria pensar que també el convent dels frares de Granollers fou arrasat pels revolucionaris per tal d'impedir la tasca docent que els franciscans conventuals realitzaven a favor dels obrers en escoles nocturnes gratuïtes en les anomenades «aules antonianes» i, sobretot, evitar que el projecte d'un col·legi públic de segon

114. Cf. S. BARREDO GARCÍA, «Gestación y organización de la restauración de los Conventuales en España (1904-1905)», dins *Los Franciscanos Conventuales en España*, Madrid 2006, pp. 533-548.

115. Citat dins de la miscel·lània titulada: *Centenario de la restauración de los franciscanos conventuales en España*, Madrid 2004, p. 89.

ensenyament subvencionat pel municipi de Granollers se situés en el convent dels frares. També s'ha especulat si l'església i convent dels framenors conventuals fou totalment destruït pel fet que era regit per uns frares forans, estrangers, d'establiment molt recent a la població i que comptaven amb l'edifici religiós més modern i vistós de Granollers (inacabat, però, i encara en fase de construcció); aspectes a sospesar i a tenir en compte per intentar explicar que l'anticlericalisme de la revolta de Granollers es polaritzés en contra de la incipient fundació franciscana.¹¹⁶ A més, durant la revolta, la Junta revolucionària de Granollers també prohibí la presència de la clerecia en els enterraments que en aquells dies s'hagueren d'efectuar. Tampoc fou celebrada cap missa el diumenge 31 de juliol.¹¹⁷ El rector de Granollers es planyé per la destrucció del convent dels franciscans conventuals en una extensa carta-informe que adreçà al Vicari Capítular de Barcelona, el bisbe Ricard Cortès, en la qual exposà que:

«La casa residencia ha sido completamente arrasada. Del templo han quedado solamente las paredes pero muy deterioradas y la techumbre muy mal. Cuantos altares, imágenes, vasos sagrados y ornamentos y objetos de culto, muebles y utensilios del templo y residencia destruidos e incendiados completamente sin haberse salvado nada, después de las más horribles profanaciones y escándalos que acompañaron al saqueo sin ser impedidos ni por la autoridad ni fuerza alguna por no haberla, fuera del somatén, que fue desarmado [...] Los Padres [Franciscanos Conventuales] pudieron huir, unos fueron perseguidos y apedreados».¹¹⁸

També els caputxins de Catalunya es planyeren per la destrucció d'aquest convent de Granollers en comentar, des d'Olot, l'impacte dels fets de la Setmana Tràgica: «L'Ordre Franciscana ha sigut de les

116. Cf. J. PLANAS I MARESMÀ, «La Setmana Tràgica [a] Granollers», *Lauro* núm. 2 (juny 1991) pp. 7-10.

117. Cf. *ABC. Diario ilustrado* (4 agost 1909) p. 9: «En Granollers [...] La Comisión [obrera] expedía permisos para entrar o salir carruajes, y acordó que un entierro se verificase sin curas, permitiendo no obstante, que el difunto fuese conducido a la iglesia. De acuerdo el representante de la parroquia con la Comisión [obrera], decidióse que el domingo no se celebrasen misas».

118. ADB, *Setmana Tràgica*, fasc. 27, carta d'Onofre Biada a Ricard Cortès (Granollers, 9 agost 1909) f. 1 v.

més flagel·lades, comensant per la primera Ordre que, en les tres rames de Conventuals, Menors i Caputxins tan estesa està per Catalunya, ha vist desaparèixer el Convent que'ls primers tenien a Granollers (era l'únic que tenien a Espanya), la residència qu'ls segons poc temps ha posseïen al carrer de Santaló de Sant Gervasi [de Cassoles], i els tercers l'antiga i venerada capella de Nostra Senyora de l'Ajuda».¹¹⁹

El Dr. Sardà i Salvany, des de les pàgines de la *Revista Popular* manifestà que: «En Granollers fué pasto de las llamas el Convento de los Religiosos Conventuales de San Francisco, y bárbaramente atropellados los indefensos Religiosos que componían aquella Comunidad todavía en fundación», tot explicant detalladament com, durant la persecució, els frares conventuals fugiren a la veïnes poblacions de Llerona i de la Garriga on foren rebutjats a cops de pedra,¹²⁰ havent de giravoltar alguns dies per descampats fins que foren acollits a una casa de pagès de Riells del Fai i, finalment, pels framenors del convent del Remei de Vic. Poc després anaren a sojornar als caputxins de Pompeia, que van regalar mobiliari i ornaments als frares conventuals per tal de facilitar la represa de la vida de comunitat a Granollers,¹²¹ tal com es llegeix en l'esmentada crònica:

«Unos cinco Religiosos se dirigieron al pueblo de Llerona, pero como no quisieron admitirlos –y aun hay quien dice que los recibieron a pedrada limpia– se trasladaron a La Garriga, y desde un monte contemplaban cómo ardía su residencia, pidiendo de rodillas a Dios que los auxiliara. Después vagaron por aquellas montañas durante unos días».¹²²

119. *Fulla Seràfica* núm. 26 (1909) pp. 172-173.

120. Cf. *Revista Popular* núm. 2021 (9 setembre 1909) p. 172: «Unos cinco Religiosos se dirigieron al pueblo de Llerona, pero como no quisieran admitirlos –y aun hay quien dice que los recibieron a pedrada limpia–, se trasladaron a La Garriga, y desde un monte contemplaban cómo ardía su residencia, pidiendo de rodillas que Dios les auxiliara. Después vagaron por aquellas montañas durante unos días».

121. V. REDONDO, *Apuntes para la restauración de los Franciscanos Menores en España*, Saragossa 1982, f. 73: «Los PP. Capuchinos de Barcelona, quienes siempre le recibieron [al P. Ángel Salvador] como hermano en el Seráfico Padre y le ayudaron espiritual y materialmente, le dieron ornamentos para la iglesia: caliz de plata, casullas, así como muebles para el convento: mesas para el comedor, armarios, etc.».

122. Ho recull la *Revista Popular* núm. 2021 (9 setembre 1909) pp. 172-173. Aquesta descripció coincideix amb la testimoniança aportada per fra Pedro MELERO

Amb el convent de Granollers totalment destruït, i immersos els frares en una difícil i dolorosa circumstància, foren finalment acollits a la llar barcelonina de Pere Màrtir Bordoy-Torrents,¹²³ qui evità que els frares conventuals tornessin a Itàlia tot animant-los a reconstruir el convent.¹²⁴ Les obres es repregueren el setembre de 1910 sota la direcció de Damià Rivas, i s'allargaren fins al dia 10 de desembre de 1927. Els franciscans conventuals en algunes publicacions internacionals del seu Orde, especialment des de Pàdua¹²⁵ i Roma,¹²⁶ donaren notícia dels estralls que els revolucionaris inflingiren a la comunitat de Granollers.

IV.4 *Les clarisses-caputxines de Barcelona*

Poc després d'esclatar els fets revolucionaris, la comunitat de clarisses-caputxines de Barcelona ja sofrí els insults dels avalotats la

GÓMEZ, *Autobiografía*, Granollers 1941, ff. 7-9: «Mi primera persecución en la Semana Trágica [...] al pasar el carruaje por las casas vecinas al convento las mujeres empezaron a tirar piedras al carruaje y yéndose a refugiar a la parroquia de Llerona distante del convento 6 Kilómetros [...] nos quedamos escondidos entre unos cañaverales». Vegeu, també, *Notitiae ex Curia Generalitia OFMConv.* (Romae 1904-1910) p. 88: «Fratres nostri erraverunt de domo in domum, fugitivi semper [...] Sub sole ardenti, per montes, in fame».

123. Cf. P. MELERO GÓMEZ, *Autobiografía*, Granollers 1941, f. 9: «Se hospedaron en casa de un tal D. Pedro Bordoy hasta el veinte del mismo mes que se trasladó a Granollers a empezar los trabajos».

124. Cf. P. M. BORDOY-TORRENTS, «Conventos e iglesias incendiados. En Granollers Convento de PP. Franciscanos», *El Correo Catalán* (26 agost 1909) p. 2: «Días pasados me escribió el P. Ángel [Salvador Remón]: *Me encuentro sin fuerzas para emprender la obra de reparación del templo y casa*. Dios quiera e inspire a las almas piadosas y pudientes para que le den una mano al P. Ángel»; V. REDONDO, *Entregaron su vida*, Madrid 2001, p. 38: «El 7 de agosto de 1909 Pedro Bordoy escribía al padre Ángel y le animaba a proseguir la restauración con estas palabras: «P. Ángel, se anime, ésta ha sido una cosa muy excepcional y transitoria... Una buena noticia, los frailes han vuelto a sus conventos».

125. Cf. *Il Messaggero di Sant'Antonio* (octubre de 1909) pp. 307-309: «La settimana di terrore a Barcellona ed i nostri Patri Minori Conventuali», article redactat a través d'una carta-crònica del guardià del convent, P. Àngel Salvador Remón, acompanyada d'una impressionant fotografia del «Stato del Convento dei Minori Conventuali a Granollers (Barcellona) dopo l'incendio».

126. Cf. *Notitiae ex Curia Generalitia OFMConv.* (1904-1910) p. 88, on es refereix als anarquistes com «impii homines».

mateixa nit del 26 al 27 de juliol,¹²⁷ poc abans de calar foc en el nou i espaiós monestir de Santa Margarida la Reial. Les caputxines hagueren de contemplar, amb angoixa i amb l'esguard adolorit, la destrucció de l'arxiu conventual i la profanació dels cadàvers de les religioses,¹²⁸ germanes seves que les havien precedit en la vida caputxina. Fou especialment dolorós de veure la profanació del cos incorrupte de la fundadora de les caputxines, la Venerable Mare Serafina Prat;¹²⁹ punyent experiència que ens és descrita minuciosament en una crònica dels fets: «El desenfreno de la turba invasora llevó su osadía hasta la profanación de la[s] tumba[s], y los cadáveres de nuestras amadas hermanas exhumados de sus nichos por sacrílegas manos, viéronse objeto de toda suerte de burlas y escarnios».¹³⁰

Les caputxines de Barcelona, amb llur monestir saquejat i posteriorment incendiat, van haver d'acollir-se provisionalment a l'Hospital Clínic de Barcelona, segons la testimoniança aportada pel Dr. Joaquim Soler Dopff, i que trobem registrada en el llibre-crònica de les caputxines.¹³¹ Durant aquest sojorn al Clínic, les caputxines

127. «Al anochecer del día 27 se presentaron las turbas que, después de insultarlas, bien que respetando sus vidas, pues solo se limitaron a amenazas, saquearon el convento y luego [el día 28] le pegaron fuego»; F. PAGES, *Breve reseña de la fundación del convento de Religiosas Capuchinas de Santa Margarita la Real*, Barcelona 1918, p. 4

128. D'aquesta grollera profanació, se'n dolgué molt Mons. Ricard Cortès, bisbe auxiliar de Barcelona, en un escrit de protesta signat a Barcelona el dia 9 d'agost de 1909: «Las turbas foragidas han entregado a las llamas cerca de cuarenta iglesias y casas de religiosos [...] sin respetar siquiera el descanso de los muertos, arrebatando de sus tumbas los cadáveres de las religiosas para convertirlas en burla y ludibrio de la plebe; paseándose después en desenfrenada orgía de todas las concupiscencias por las ruinas de los conventos arrasados»; *Boletín Oficial Eclesiástico del Obispado de Barcelona*, Vol. LII (1909) pp. 233-236.

129. El germà d'una caputxina maldà per recollir-ne els ossets que restaren entre les cendres: «Cuando se pudo penetrar en el Convento, nuestro primer cuidado fué extraer de entre las ruinas los carbonizados huesos de nuestra amadísima Venerable Madre [Fundadora, Sor Àngela Margarita Serafina], lo cual ejecutó el distinguido joven D. Francisco de P. Colldeforns Lladó, hermano de una de nuestras religiosas»; ACBna, *De lo acaecido a esta Comunidad de religiosas capuchinas de Santa Margarita la Real de Barcelona (Camp Galvany) durante la «Semana Trágica» del 26 de julio de 1909*, f. 15.

130. ACBna, *De lo acaecido a esta Comunidad...* f. 16.

131. «Sobre las dos de la madrugada del 27 de Julio de 1909, las llamas alumbraban siniestramente los alrededores del Hospital Clínico, ardiendo las varias Igle-

tingueren cura dels ferits causats per la revolta.¹³² La comunitat, presidida per Sor Rafaela Prat, abadessa, estava integrada llavors per 31 religioses (28 professes i 3 novícies). Quan esclataren els avalots, la secretària de la comunitat, Sor Emerenciana Morrus, passà oculta una nit sencera, sola, en el monestir que ja estava ocupat pels revolucionaris, intentant de salvar, sense èxit, els valors i accions de la comunitat,¹³³ així com també la documentació de l'arxiu que, finalment, fou totalment destruïda.¹³⁴ Sor Emerenciana fou descoberta pels revolucionaris el matí del dia 28 de juliol, quan intentava d'afegir-se a les seves germanes de comunitat refugiades, com s'ha dit, a l'Hospital Clínic Provincial.

Passada la Setmana Tràgica, amb la ciutat pacificada, quan les caputxines abandonaren l'Hospital Clínic, algunes religioses de la

sias y conventos de sus inmediaciones. El del Sagrado Corazón, los Paúles, Loreto, Adoratrices, Magdalenas, y entre otros varios el de las Capuchinas. Contemplando aquel pavoroso cuadro desde galerías del Hospital [...] se iba aproximando lentamente un grupo numeroso de personas, que supusieron serían mujeres y tal vez monjas [...] Contestaron que eran Religiosas Capuchinas arrojadas violentamente de su casa, que habían incendiado»; ACBna, *De lo acaecido a esta Comunidad...* f. 10.

132. Escriví el P. Ruiz Amado que: «La profanación de los sepulcros continuó en el incendio del convento de las Capuchinas [de Barcelona], edificio humilde, modernamente construído en la parte más exterior del ensanche. Sus religiosas fueron llevadas al Hospital Clínic, donde se las empleó en curar y servir a los numerosos heridos del paisanaje que allí se conducían. Y han estado aquellas pobres monjas, privadas de su hogar, admirando a los médicos y practicantes por la asiduidad y excelencia de su servicio como enfermeras; pero admirando mucho más a todos los hombres reflexivos al verlas cuidar con caridad cristiana a los compañeros que incendiaron su morada y profanaron y escarnecieron a sus hermanas difuntas»; *Razón y Fe XXV* (1909) p. 9.

133. Es cosí amb fil els títols de les accions i cupons a la part interna de l'hàbit, però fou descoberta pels revolucionaris: «Apoderándose de ella sujetándola a un minucioso registro. Mientras unas le metían las manos por el cuello del santo hábito, otras le levantaban la falda del mismo y desciiéndole la bolsa de las láminas, le robaron todo cuanto llevaba encima»; ACBna, *De lo acaecido a esta Comunidad...* f. 13.

134. «Del Archivo. Se guardaban las actas y sucesos de la Comunidad. Los expedientes de las Religiosas ingresadas en la Comunidad desde la Venerable Madre, o sea desde la Fundación. El libro de Entradas y Profesiones. El libro de Óbitos. Libro de fundaciones, de censales para la fundación de Misas y Aniversarios. Libro de elecciones de Abadesas. Libro de la Vida de la Venerable Fundadora, según la tradición escrito por su secretaria, la célebre M. Isabel Astorch, y algunas otras vidas de religiosas notables»; ACBna, *De lo acaecido a esta Comunidad...* f. 19.

comunitat s'acolliren amb les caputxines de Mataró.¹³⁵ S'ha de posar en relleu que l'edifici conventual de les caputxines del «Camp de Galvany», situat a l'extrem de la travessera de Gràcia havia estat objecte d'especulació i d'interès per part de l'Ajuntament de Barcelona, desitjós el municipi d'obrir l'avinguda Diagonal i d'urbanitzar la zona,¹³⁶ tal com ho posà ja de relleu el reverend Ignasi Torradeflot en historiar la fundació, expansió i vicissituds de les caputxines catalanes.¹³⁷

IV.5 Les clarisses-caputxines de Manresa

A semblança dels fets ocorreguts a Barcelona el juliol de 1909 durant la Setmana Tràgica, també, a la ciutat de Manresa les monges caputxines es vegeren directament afectades pels estralls revolucionaris. El reverend Joan Fitó, capellà i síndic de les monges caputxines de Manresa, en la crònica que escriví del monestir explica detalladament els fets allí ocorreguts:

135. «Vinieron Sor M. Gràcia Pámies y Sor Verónica Roca, también de las capuchinas de Barcelona, el 10 de agosto y el 30 de septiembre, respectivamente del año 1909, permaneciendo en este convento [de Mataró] hasta el 4 de marzo de 1919, en que volvieron a reunirse con su comunidad en Sarrià»; J. POU I PARERA, *El convento y comunidad de monjas capuchinas de Mataró*, Mataró 1931, p. 80.

136. En efecte, poc abans de la Setmana Tràgica ja s'havia tractat d'expropiar part de l'horta de les caputxines [prop d'on actualment hi ha la plaça Francesc Macià], per tal d'enllaçar l'avinguda Diagonal amb la carretera de Sarrià: «Me permito nuevamente hablarle del asunto de la Gran Vía Diagonal. La apertura de ésta hasta la carretera de Sarrià es una de las obras de urbanización que el ayuntamiento tiene hoy sobre el tapete y más conviene a Barcelona. Los obstáculos que a ello se oponían se han removido en gran parte [...] Resta sólo, pues, el convento de las monjas capuchinas que impide el paso de la Diagonal. Dejo a la consideración de Ud. los efectos que puede producir en los tiempos que corremos el que sea un convento el único obstáculo que impida la apertura de la vía, tanto más que ésta no afecta para nada el edificio sino una pequeña parte del huerto»; carta de l'Ajuntament de Barcelona a Rupert M. de Manresa, Barcelona 28 gener 1908; APCC, Llig. B-10-13, s.f.

137. «Esta libertad y quietud que tanto contribuye al retiro y a la penitencia del claustro capuchino, no durará, por que la *Vía Diagonal* viene hoy a cortarles un pedazo de la huerta, y quedará la casa [o monasterio, de las capuchinas] lindante con una de las calles más espaciosas de la ciudad, y lo que es muy probable, sujeta a nuevos cortes y recortes según el plan de ensanche»; I. TORRADEFLOT, *Crónicas de la Orden de las Monjas Capuchinas en España*, Vol. I, Manresa 1907, p. 396.

«Año 1909. El día 29 de julio, después de tres días de extraordinaria inquietud por los acontecimientos de la llamada *Semana Trágica* en Barcelona y otras poblaciones de la provincia, semejantes acontecimientos tienen lugar en Manresa y particularmente en este pobre convento. Por la tarde y en el momento preciso en que la Comunidad se sienta a la mesa para cenar, se oyen recios golpes acompañados de alarmante griterío en la entrada lateral de la iglesia, y las turbas revolucionarias penetran inmediatamente a la misma. Amontonados los bancos y confesionarios, dichas turbas, valiéndose de líquidos inflamables, pegan fuego a los mismos, el cual en un instante llega a las rejas del coro, las cuales por ser de madera son devoradas por el incendio, al igual que todo lo demás de la iglesia. Las mismas turbas, sin detenerse, intentan penetrar en el convento [...] La M. Abadesa ordena que todas las religiosas tomen el libro de la Santa Regla y se retiren al extremo de la huerta, desde donde se ven muy pronto las llamas que salen de varios departamentos del convento [...] Luego se presentan dos hombres, uno de éstos el mismo Rdo. Síndico, a fin de acompañar la Comunidad a casa de las señoras Torra, de la calle San Francisco. A este propósito se abre un agujero en el sitio de la muralla donde había un portal tapiado. Seguidamente las veintinueve religiosas quedan instaladas, con la estrechez que no cabe mencionar, en el primer piso de dicha casa».¹³⁸

Les vint-i-nou caputxines, per tal de salvar-les del furor de les turbes revolucionàries, les feren vestir de seglar (les monges es col·locaren els vestits damunt de l'hàbit!),¹³⁹ i al cap d'uns dies foren distribuïdes entre els monestirs de Santa Clara (dominiques), reparadores i saleses.¹⁴⁰ Les més malaltes, inicialment, reberen l'acolliment

138. J. FITÓ, *El Monasterio de Religiosas Capuchinas de Manresa. Notas históricas entresacadas del libro de las propias crónicas*, Manresa 1945, p. 30. Mentre es restaurava el monestir, les religioses visqueren a una casa del Sr. Pons, ubicada al mateix carrer de Talamanca; vegeu a l'ACMan, *Libro de la Fundación*, f. 86.

139. «Hicieron ponernos vestidos de señoras, los que nos pusimos sin quitarnos el santo hábito, que parecíamos *ninots per espantà pardals*»; ACMan, *Libro de la Fundación*, f. 83.

140. «Las demás las repartieron del modo y manera siguiente: cinco al Monasterio de Santa Clara, las que vivieron con la regular observancia de ellas, cuatro a las Salesas y en las Madres Reparadoras se reunió la restante Comunidad, hasta las que había en las Hermanitas y en el Hospital»; ACMan, *Libro de la Fundación*, f. 84.

de l'asil d'ancians, de l'hospital i de la Casa Caritat. Posteriorment s'integraren al grup que s'hostatjà amb les reparadores.

Amb els estralls causats pels revolucionaris els dies de la Setmana Tràgica, les caputxines de Manresa perderen el valuós arxiu conventual, del qual es conserva un inventari¹⁴¹ realitzat l'any 1845. Alguns mesos després de la Setmana Tràgica, amb data 15 de novembre de 1909, i després de rebre una visita del bisbe Josep Torras i Bages, les religioses s'instal·laren, provisionalment, al primer pis d'un edifici de notables proporcions, cedit pel Sr. Lluís Pons i Enrich, ubicat al mateix carrer de Talamanca, des d'on les caputxines esperaren la reconstrucció de l'edifici conventual.

Una volta normalitzada la situació, el prelat diocesà, Josep Torras i Bages, tot escrivint al cardenal caputxí Vives i Tutó en ocasió de l'onomàstic, es dolia per la destrucció total del monestir de les Caputxines i per les destrosses causades en el col·legi de les monges de l'Ensenyança a la ciutat de Manresa, on l'impacte de la Setmana Tràgica¹⁴² fou força violent.¹⁴³ Amb motiu d'aquesta situació, el bisbe ausetà encarregà al P. Miquel d'Esplugues la redacció de la consuetud de les observances de les caputxines de Manresa,¹⁴⁴ car amb l'incendi

141. AHMan, *Repertori dels papers [del] Convent de S. Carlos de MM. Caputxinas de Manresa [...] han estat classificats*, Manresa, any 1845.

142. A propòsit de l'impacte dels estralls de la Setmana Tràgica entre els caputxins i caputxines de Catalunya, vegeu V. SERRA DE MANRESA, *La Província de franensors caputxins de Catalunya: de la restauració provincial a l'esclat de la guerra civil (1900-1936)*, Barcelona 2000, pp. 127-141.

143. «Mi venerado Señor Cardenal: aunque este año estamos de luto en el alma de todos los catalanes, y especialmente los de Barcelona, no quiero dejar de ponerle dos líneas de felicitación por su fiesta patronal, la del glorioso S. José de Calasanz [...] Supongo que sabrá Vuestra Eminencia el incendio de los tres conventos é iglesias respectivas de Manresa, pero puedo participarle que un día de estos, toda la comunidad de la Enseñanza [religiosos de la Compañía de María] podrá ya trasladarse al convento, que es el que sufrió menos. La Iglesia, no obstante, está totalmente destruida, y era muy buena y grande. Respecto al Monasterio de las Capuchinas, a su manera tan interesante, quedó del todo arruinado [...] Tengo en la imprenta una Pastoral sobre este tan triste tema»; carta del bisbe Torras i Bages al cardenal Vives i Tutó (Vic, 26 agost 1909); APCC, Llig. A-10-1, s.f.

144. «Por cuanto con el incendio del convento de las Religiosas Capuchinas de Manresa, ocasionado por los motines revolucionarios de Julio de 1909, desaparecieron los libros de Visita Pastoral, de usos, costumbres y observancias por los que se regía aquella comunidad; se hace necesario fijar nuevamente las normas que han de regular la vida religiosa y contemplativa de la misma [...] Las expresadas religiosas

del monestir es perderen els llibres amb les disposicions de les visites pastorals efectuades al llarg dels segles.

IV.6 *Els germans maristes*

Un dels col·lectius més afectat per revolució de juliol de 1909 foren els germans maristes.¹⁴⁵ Aquests religiosos, establerts a Catalunya l'any 1887 i a Barcelona el 1900, es dedicaren prioritàriament a l'ensenyament gratuït dels estaments obrers. El fet de comptar l'Institut marista amb el germà Lycarion, Benjamin May, immolat durant la Setmana Tràgica (a qui ja ens hem referit més amunt), ha motivat que aquests religiosos dediquessin temps i esforços a la recerca documental sobre l'impacte d'aquests fets revolucionaris a Catalunya i, particularment, en la seva congregació. Fruit d'aquestes recerques s'ha d'esmentar l'excel·lent monografia que publicà Eduardo Corredera.¹⁴⁶ Ací, però, preferentment, ens fixarem en les cròniques que, des de la testimoniança dels religiosos, escriviren sobre l'impacte dels fets. Per exemple, el germà Rafael escriví una relació¹⁴⁷ on explica que, dissortadament, quan els maristes hagueren d'abandonar la residència

han quedado sin dirección fija, expuestas a dejarse llevar por su propio criterio, y aun, por el contacto que han tenido durante el tiempo de su exclaustración, con otras de diferentes Órdenes e Institutos, el peligro de introducir o de adaptar usos y observancias inconvenientes a la Orden que voluntariamente han abrazado. Por tanto, Nos, deseando que el convento de Manresa, casa paterna de la Venerable Fundadora de las Capuchinas de España, sea un modelo de Monasterios de religiosas capuchinas en las observancias, ceremonias y orden conventual [...] os nombramos Visitador del Convento de Capuchinas de Manresa [...] dictaréis las Constituciones o Reglamentos o ceremoniales, que delante de Dios os parezcan convenientes, viniendo obligadas las Religiosas a observarlos»; carta de Josep Torras i Bages a Miquel d'Esplugues (Vic, 30 desembre 1913); APCC, Llig. A-10-28, s.f.

145. L'impacte dels fets revolucionaris del juliol de 1909 en la vida dels religiosos maristes ha estat examinat pel germà Mariano Santamaría, dins de la comunicació titulada: *Los Hermanos Maristas y la Semana Trágica*, inscrita en les «Jornades sobre la Setmana Tràgica» de la Balmesiana (maig 2009), i que es publica en aquest mateix volum d'*ASTar* 83 (2010).

146. Cf. E. CORREDERA GUTIÉRREZ, *La Semana Trágica*, Saragossa, Ed. Luis Vives, 1980.

147. APost. Marista, Hermano RAFAEL, F.M.S., *Recuerdos de la Semana Trágica de Barcelona (Pueblo Nuevo)*, Barcelona 1909, 10 fols. (dactilografiat).

que tenien establerta al Poblenou, des d'on atendien les escoles del Patronat Obrer de Sant Josep,¹⁴⁸ foren abandonats de la població i no trobaren acolliment entre els veïns:

«Llegados a la plaza de España pudimos observar que las cosas tomaban mal cariz. La plaza estaba tomada militarmente por la guardia civil de a caballo [...] serían entre las once y las doce [de la noche del 26 de julio] cuando nos dimos cuenta de que del Patronato salían llamas [...] Al poco tiempo se nos presenta el sereno. Nos dijo que él iba con intención de avisar a los bomberos, pero en el camino se le presentó un grupo de hombres que le amenazaron con sus pistolas si seguía adelante. Mientrastanto, llegaron los bomberos, y después de largo rato consiguieron apagar el fuego [...] Se presentó un piquete de soldados de caballería del cuartel cercano. Por lo que dije a los HH. que ya estábamos seguros y que podíamos ir a dormir en paz. Al amanecer del día 27, martes, ya estábamos de pié. Volvimos a ver lo sucedido, pero quedé desconsolado al ver que los soldados nos habían abandonado. Estábamos indefensos y allí podía entrar todo aquel a quien le diera la gana. Nos retiramos a casa esperando acontecimientos [...] Quien esto escribe [H. Rafael] y el H. Sabino, tiramos recto y nos metimos en la primera escalera que encontramos abierta; fuí llamando a a todas las puertas pero no se abrían. Así llegué hasta el quinto piso, cuya puerta abrieron unas muchachas ya de edad y empezaron a chillar. De pronto, salió un hombre de unos cuarenta a cincuenta años, armado con un garrote que al parecer tenía ya preparado. Giro en redondo, y a correr escaleras abajo. El H. Sabino quedó detrás, y aquel furioso con él hasta la calle. Pasó ante mí y en aquel momento le soltó una piedra con tal fuerza que al darle en la cabeza, lo derribó en tierra y de la caída perdió un zapato».¹⁴⁹

En un clima de revolta i confusió, els germans maristes del Poblenou, refiats de la seva popularitat entre els estaments obrers de

148. Havien estat fundades l'any 1902 sota el mecenatge del marquès de Comillas amb el beneplàcit del cardenal Cassanyes. El reverend Enric Pla i Deniel, futur cardenal de Toledo, en fou consiliari i impulsor; vegeu E. CORREDERA, *La Semana Trágica*, Saragossa 1980, pp. 92-102: «La Semana Trágica en el Patronato de San José».

149. APost. Marista, Hermano RAFAEL, *Recuerdos...* ff. 4-8.

la barriada, foren enganyats per algú que fingí voler protegir-los i salvar-los: «Subió un revoltoso a las habitaciones de los Hermanos, fingióse su salvador, consiguió que le siguieran, y al llegar a la puerta de la calle, se echó de repente a un lado y gritó: ¡Ahí los tenéis: fuego! Sonó al punto una descarga y cayó herido de muerte el Hermano [Lycarion] Superior. Los demás se dispersaron, y uno de ellos que volvió a la casa, fue salvado de una muerte segura por la oportuna llegada de algunos miembros de la Cruz Roja, quienes le aconsejaron que se fingiera muerto».¹⁵⁰

La nombrosa comunitat marista de la barriada barcelonina de Sant Andreu de Palomar, on hi havia el noviciat i casa provincial, formada llavors per 110 membres, aconseguí salvar la vida, però l'edifici fou totalment devastat i incendiat.¹⁵¹ La comunitat, després de moltes penalitats, cercà acolliment a la població de Granollers on, com hem vist més amunt, en un clima de gran violència fou incendiada l'església dels franciscans conventuals junt amb el convent, encara en construcció. L'ambient de Granollers estava molt enrarit i els maristes hagueren d'encaminar-se vers la ciutat de Vic, acompanyats d'un grup del Sometent de la població de Centelles. Un periodista catòlic escriví a la premsa que:

«Las penalidades que sufrieron los indefensos expulsados a través de las montañas no tienen cuenta. Exhaustos ya, pero animosos todavía y compactos, llegaron a Granollers. Mas allí, lejos de encontrar la caritativa hospitalidad que esperaban, fueron recibidos a tiros por los revoltosos, y uno de los fugitivos, el Hermano Agapito, recién salido del Noviciado, recibió dos balazos en el cuello. Los demás pudieron continuar huyendo a través de montañas, pero ya dispersos y diseminados en pequeños grupos, que, poco a poco, fueron llegando a La Garriga, punto en el que tienen un colegio [...] después de proporcionarse un descanso de 24 horas, que los Hermanos pasaron acampados en el bosque, habiendo determinado los Superiores pasar a la residencia de Vich, les acompañaron hasta Centellas. En este pueblo fueron acogidos

150. M. H. VILLAESCUSA, *La Revolución de julio...* pp. 41-42.

151. Cf. *Revista Popular* núm. 2020 (2 setembre 1909) p. 155: «En la noche del jueves fué incendiado el grandioso edificio Casa Noviciado y Provincial que en la barriada de San Andrés ocupaban los Hermanos Maristas».

los fugitivos con verdadera fraternidad. Les proporcionaron ropas y calzado que algunos llevaban destrozados, así como comida en abundancia, y sin querersela cobrar. No contentos con esto los vecinos, se armaron unos cuarenta en somatén para acompañar los Maristas hasta Vich, a donde llegaron a media noche del domingo, siendo recibidos por los vecinos del modo más cordial».¹⁵²

Ja hem fet esment més amunt de l'assassinat *in odium fidei* del germà Lycarion, director de les escoles del Patronat obrer del Poblenou qui, massa refiat del veïnatge, no es preocupà de la seva seguretat personal durant els avalots revolucionaris de la Setmana Tràgica, fou traït per un veí¹⁵³ que es féu passar com a protector de la comunitat marista: «En los sucesos del Pueblo Nuevo, de los que fue víctima el Hermano Lycarión, director del Patronato Obrero, vilmente asesinado por las turbas. Tenía aquel mártir de la fe y de la enseñanza cristiana una confianza ciega en aquel vecindario, al que sólo servicios había prestado, y por ello no pensó en huir, creyendo que su conducta anterior le ponía al abrigo de toda amenaza».¹⁵⁴

152. Cf. *El Correo Catalán* (12 agost 1909): «Conventos é iglesias incendiados. En Barcelona [...] Los Maristas de la Enseñanza»; *Revista Popular* núm. 2020 (2 setembre 1909) pp. 155-156: «Horrible crónica».

153. Cf. E. CORREDERA, *La Semana Trágica*, Saragossa 1980, p. 102: «El Patronato de San José estaba al cuidado de los hermanos maristas y con los fines benéficos que su nombre indica, Fue asaltado el día 27 a las dos de la tarde, comenzando con la destrucción de la escuela en que los hijos de los obreros recibían enseñanza gratuita. Fue destruida toda la casa. Cuando los hermanos trataton de huir, uno de ellos, el H. Lycarión, tropezó con uno de los incendiarios que se ofreció a salvarlo, y lo que hizo fue presentarlo a las turbas diciendo: ¡Fuego! y allí cayó el religioso atravesado a balazos».

154. Cf. *El Correo Catalán* (12 agost 1909): «Conventos é iglesias incendiados. En Barcelona [...] Los Maristas de la Enseñanza». En el cinquantenari dels fets, Ramon Rucabado escriví en el *Diario de Barcelona* (28 juliol 1959) p. 5: «Los mártires de la Semana Trágica [...] El Hermano Lycarión, Marista, Director de las Escuelas del Patronato Obrero del Pueblo Nuevo (Hay que hacer resaltar el odio preferente que el movimiento revolucionario fue dirigido contra las escuelas y colegios religiosos) [...] Rodeado el local por las turbas, fueron invitados a salir el Superior y otros Hermanos por un sujeto que aparentó protegerles, y en la puerta les delató a los asesinos, quienes dispararon a traición, cayendo sin vida el Superior, salvándose sus compañeros bajo la protección de la Cruz Roja».

IV.7 Les Germanetes de l'Assumpció

La persecució contra aquestes religioses,¹⁵⁵ tan properes i servicials als pobres i obrers més desvalguts, causà una gran perplexitat arreu d'Europa. Pocs dies després de la revolta, ja s'escriví a la *Revista Popular*, tot seguint un text de la crònica redactada per una religiosa, que en «la capilla y residencia que en la calle Tapiolas tenían las *Hermanitas de la Asunción para asistencia gratuita de enfermos pobres* [...] sonaron violentos golpes en las tres puertas de nuestra casa [...] viendo que las puertas resistían, asaltaron la ventana de la capilla y por ella dispararon un tiro. En la calle el motín crecía, incendiaron las puertas, y temiendo ser víctimas de aquellos desalmados, salimos al jardín buscando la salida».¹⁵⁶ Els detalls de l'odissea de les religioses ens és explicat per elles mateixes en unes cartes plenes de gran detallisme que el Dr. Ramon Corts ha localitzat a l'Arxiu Secret Vaticà. Es tracta de relacions escrites pels qui visqueren en primera persona la persecució religiosa en els dies de la Setmana Tràgica i que foren publicades en el periòdic *La Croix*¹⁵⁷ i trameses a la Secretaria d'Estat des de la Nunciatura de Madrid. La germana Maria de la Compassió relatà a la Superiora General els estralls soferts el dia 27 de juliol de 1909 per la comunitat establerta al barri del Poble Sec, en el carrer de Tapioles. La comunitat (sense protecció del cònsol francès, que s'absentà de Barcelona),¹⁵⁸ aconseguí salvar-se pujant per la paret mitgera de l'edifici. La residència o conventet de les germanes de

155. Hi havia previst, inicialment, que la germana Concepció Ibáñez preparés una comunicació per a les «Jornades sobre la Setmana Tràgica» que organitzà la Biblioteca Balmes sobre l'impacte dels revolucionaris del juliol de 1909 en la vida i activitats de les Germanetes de l'Assumpció però, finalment, no fou possible; vegeu *ASTar* 81 (2008) p. 647.

156. Ho recollí la *Revista Popular* núm. 2017 (12 agost 1909) pp. 90-91: «Horrible crónica»

157. Simultàniament les Germanetes de l'Assumpció ho publicaren en el seu butlletí intern titulat *Le Pain de chez-nous* (París 1909) pp. 301-312.

158. «El cònsol general de França s'informava de la situació a través del comissari de policia adjunt al Consolat, el qual per tal de conèixer les activitats dels anarquistes es posava en relació, cada dia, amb les autoritats espanyoles. Aquest comissari, el mateix dilluns creia tan poc en la imminència de la revolució per a aquest dia, que just aquest dilluns, a primera hora, marxà cap a França, sense ni esperar resposta a la seva petició de vacances, per la qual cosa va ésser declarat cessant»; testimoniança aportada pel cartoixà Dom Louis Baudin, dins *ASTar* 77 (2004) p. 275.

l'Assumpció, així com la veïna parròquia de Santa Madrona, foren incendiats pels revolucionaris: «c'étaient des amis qui nous ont fait escalader en deux minutes le mur mitoyen [...] Santa-Madrona était brûlée. D'ici nous sentons l'odeur des flammes de notre petit monastère». ¹⁵⁹ Després les Germanetes de l'Assumpció fugiren en petits grups cap a la residència que tenien establerta al carrer Montcada de Barcelona: «Trois par trois, nous sommes arrivées a Moncada a 4 heures du matin en passant sur les barricades, et ayant la douleur de voir les débris fumants des églises. Oh! quel carnage». ¹⁶⁰ En una carta de Sor Maria de la Compassió adreçada la Superiora General manifestà que una volta acabats els jorns revolucionaris: «La calme se rétablit, on voit même circuler quelques prêtres [...] Nous ne pouvons prolonger indéfiniment un séjour chez nos amis». ¹⁶¹

En la crònica-diari que sobre l'impacte dels fets revolucionaris redactà Sor Maria de l'Esperit Sant, s'explica com les Germanetes de l'Assumpció en esclatar els avalots de la Setmana Tràgica foren acollides a casa d'un flequer, on acudia un militar que els fornia de les notícies sobre el desenvolupament de la revolta. ¹⁶² Sor Maria de

159. ASV, *Segretaria di Stato*, Rub. 249 (anys 1909-1910) fasc. 17 f. 1 i ss: carta de la Superiora General de les Germanetes de l'Assumpció a les Religioses (París, 6 agost 1909) titulada *La persécution a Barcelone*; editada per R. CORTS I BLAY, dins *Regests de la documentació del segle XX sobre Catalunya i la Santa Seu...* (en premsa).

160. ASV, *Segretaria di Stato*, ibíd., f. 2 i ss.

161. ASV, *Segretaria di Stato* Rub. 249 (anys 1909-1910) fasc. 17, f. 1 i ss: carta de Sor Maria de la Compassió a la Superiora General (Barcelona, 4 agost 1909); editada per R. CORTS I BLAY, dins *Regests de la documentació del segle XX sobre Catalunya i la Santa Seu...* (en premsa).

162. Vegeu la crònica-dietari titulada: *Journal de Soeur Marie du Saint-Esprit, du couvent de la Merced, adressé à sa famille, pendant sa réclusion durant les journées de la révolution a Barcelone* (28 juliol 1909): «réfugiée dans une modeste chambre d'un boulanger, avec deux de mes Soeurs, je vous écris ces lignes [...] Quelle horrible révolutions! sauf qu'il n'y a pas eu de massacre de prêtres et de religieux, tout ce qu'on a fait a été exécuté avec une haine satanique [...] Au moment où j'écris, nous savons qu'il y a onze paroisses brûlées, la cathédrale [i?], Santa-Madrona, notre paroisse. Dans une paroisse, celle de Saint Martin, le curé a été brûlé [Santa Maria del Taulat, al P.N.!], nous ne savons comment. Toutes ces nouvelles, c'est un capitaine qui habite la maison où nous sommes qui nous les donne. La révolte du peuple espagnol a commencé par la résistance à vouloir se rendre au Maroc voyant que presque tous étaient tués ou blessés[...] Ces misérables lesquels se jetèrent diaboliquement aussitôt sus les églises et les couvents. Qui serait attendu à une pareille

l'Esperit Sant explica també com, per seguretat, s'aconsellà a les religioses que es llevessin l'hàbit i que s'acollissin per grups a cases amigues,¹⁶³ car en aquesta difícil circumstància sorgiren famílies que cristianament s'arriscaren a donar hospitalitat als religiosos que es veien perseguits i foragitats de llurs convents, tal com ho relatà una de les religioses que visqué els successos:

«En la calle el motín crecía, incendiaron las puertas, y temiendo ser víctimas de aquellos desalmados, salimos al jardín buscando una salida. Pegado a la alta tapia que da a la calle Margarit existía un gallinero, y al intentar escalarlo vimos sobre la tapia la silueta de un hombre. Entonces nos creímos perdidas sin remedio, pero afortunadamente no fué así. Era que un individuo de la Cruz Roja, vecino nuestro, llamado Bartomeu, venía a prestarnos auxilio. Si embargo, la tapia era muy alta [...] saltó a nuestro jardín, y con la ayuda de dos o tres vecinos que acudieron

chose! car ce qui semblait exciter les esprits, cette guerre n'avait pas de rapport avec la religion [...] Le mardi matin, par prudence nous restâmes chez nous. Vers le milieu de la rue Tapiolas on fit une grande barricade de pierre, et savez-vous qui? des femmes et des enfants. Les anarchistes dépavaient les rues, et les autres bâtissaient [...] à 3 heures 20, trois formidables coups de marteau retentissent à notre porte. Nous demandons qui est là? Une voix répond: 'Nous venons fouiller le couvent' [...] Les voisins, tous sur leurs terrasses, attirés par l'alarme de la cloche que nous avions sonné au moment où ces misérables étaient venus, nous appellent à grans cris et des hommes nous aident à escalader le mur [...] Nous essayons de dire le chapelet des mystères douloureux. A l'instant une femme rentre dans notre chambre et dit que notre paroisse brûle, que tous les ornements sont portés au milieu de la rue et brûlés au feu des torches»; ASV, *Segretaria di Stato* Rub. 247 (anys 1909-1910) fasc. 17; text editat per R. CORTS I BLAY, dins *Regests de la documentació del segle XX sobre Catalunya i la Santa Seu...* (en premsa).

163. ASV, *Segretaria di Stato*, Ibíd, f. 17: «Le maître du piso où nous a recueillies vient nous dire que nous ne pouvons rester ensemble, et surtout quitter notre habit: nouvelle épreuve! [...] Nous nous séparons [...] Notre petit couvent est sans défense aucune. Le pillage et l'incendie durèrent toute la nuit». Després dels luctuosos fets de la Setmana Tràgica, «el Consell General [de les Germanetes de l'Assumpció] cregué millor deixar provisionalment Barcelona, Buenos Aires feia més de 10 anys que esperava les Germanetes... El tancament [de Barcelona] quedà fixat pel febrer de 1910. Moltes persones escrigueren a la Superiora General per fer-li canviar aquesta decisió. No serà fins el 1923 que el retorn [a Barcelona] es plantejarà de nou»; C. IBÁÑEZ PUENTE, *Itinerari de les primeres Germanetes de l'Assumpció a Barcelona 1903-2003*, Barcelona 2003, p. 34.

a nuestro socorro, se nos trasladó a costa de infinitos trabajos a la calle de Margarit, donde algunos vecinos nos dieron amparo ¡Dios se lo recompense!».¹⁶⁴

Aquestes relacions testimonials, cròniques i cartes trameses sobre els fets de la Setmana Tràgica tenen una característica comú: traspuen la frescor de la dura experiència viscuda i alhora ofereixen una primera anàlisi dels esdeveniments, efectuada quasi en el mateix moment en què es produïren. A propòsit de la persecució que sofriren les Germanetes de l'Assumpció, el jesuïta Ramon Ruiz Amado escriví:

«Ni aun las mismas Hermanitas de los pobres, han hallado gracia ante los facinerosos [...] Había en uno de nuestros barrios obreros (*Poble Sec*) un convento de *Hermanitas de la Asunción*, las cuales cuidan y sirven a los pobres enfermos, acudiendo a las casas de ellos y ejerciendo en las mismas todos los oficios de verdaderas *madres y siervas*, por puro amor de Dios y sin admitir de sus favorecidos ni un vaso de agua. Con tales obras de cristianismo habían logrado ablandar el corazón y atraerse las voluntades de muchos obreros, aun de los de cáscara amarga. Pero no les ha valido en el día del salvajismo, y han visto su morada invadida, robada y entregada a las llamas». ¹⁶⁵

Semblantment, també en el Poble Sec, les Franciscanes de la Immaculada Concepció, fundades per l'arenyenca Anna Ravell l'any 1859, experimentaren moltes dificultats per a poder rebre protecció i ser acollides, ja que les cases benefactors eren amenaçades de ser incendiades si acollien religiosos:

«Las Hermanas al huir tuvieron que dispersarse y buscar socorro entre las familias parientes o conocidas, pero hasta estas casas eran perseguidas. Los revolucionarios amenazaban a aquellas buenas gentes con incendiarles la casa si no echaban a las Monjas, por cuyo motivo las pobres hermanas se vieron en la mayor tribulación y peligro de su vida. Algunas tuvieron que ir

164. Hom pot llegir-ho en la *Revista Popular* núm. 2017 (12 agost 1909) p. 91.

165. R. RUIZ-AMADO, «¡Sin Patria y sin Fe!», dins *Razón y Fe* XXV (1909) p. 11.

de una casa a otra casa hasta cambiar cuatro o cinco veces, pues que de todas partes tenían que irse».¹⁶⁶

Per això, una volta acabada la revolta i pacificada la població, el papa Pius X, a través del cardenal Vives, elogià la generositat i valentia de les famílies que donaren acolliment als religiosos i religioses: «Los buenos barceloneses y demás catalanes de buena ley, cuyas casas han sido honradas con la hospitalidad concedidas a las víctimas de los últimos atentados [...] Sube de punto el mérito de esos buenos barceloneses, pues muchísimos de ellos han ido a buscar las víctimas para invitarlas a sus casas y a sus mesas, antes que éstas pidiesen amparo y refugio. El Vicario de Cristo, aplaudiendo este hermoso acto de caridad cristiana [...] con paternal afecto bendice a todos y a cada uno de ellos con sus hijos y familias, extendiendo esta bendición a cuantos contribuyan a la reconstrucción o reparación de las iglesias y casas religiosas incendiadas».¹⁶⁷

IV.8 L'impacte de la revolució de 1909 en la vida eclesial barcelonina. A guisa de balanç general

Oferim en aquest apartat la relació de les comunitats religioses de Barcelona que, directament, sofrien els estralls de la Setmana Tràgica, amb indicació dels edificis que pogueren salvar-se, els que només foren devastats i els que foren malmesos o incendiats. En primer lloc ens referirem a les escoles, seguidament a les esglésies i convents.

Mentre el col·legi i residència de jesuïtes de carrer Casp de Barcelona aconseguí evitar l'incendi (gràcies a l'ajut de la Guàrdia Civil i a membres de les Congregacions Marianes armats de fusells),¹⁶⁸ en

166. AHFIConc, *Historia del Instituto de Religiosas Terciarias Franciscanas de la Inmaculada Concepción*, f. 141.

167. Carta de J.C. Vives i Tutó a R. Cortès (Roma, 12 agost 1909), publicada en el *Boletín Oficial Eclesiástico del Obispado de Barcelona*, Vol. LII (1909) pp. 250-251.

168. Cf. *Revista Popular* núm. 2017 (12 agost 1909) pp. 89-90: «Los revolucionarios intentaron quemar [...] la Residencia de los Padres Jesuitas de la calle de Caspe, la que fué intentada de incendiar tres veces, impidiéndolo siempre las fuerzas que la defendían». El pare Ramón Ruiz-Amado escriví en les pàgines de *Razón y Fe* XXV (1909) p. 12: «En la noche del martes 27 [julio 1909] diigiéndose numerosos grupos

canvi als escolapis de sant Anton,¹⁶⁹ situats a la ronda de Sant Pau, els fou totalment incendiat l'edifici,¹⁷⁰ malgrat els repetits intents per evitar-ho, tal com posteriorment ho relatà l'escriptor jesuïta Ruiz-Amado en les pàgines de *Razón y Fe*: «En vano rechazaron los PP. Escolapios los primeros intentos de los incendiarios y lograron extinguir el fuego; los bandidos sacrílegos repitieron una y otra vez sus conatos, apoyados por las soeces turbas, hasta que los religiosos se vieron obligados a abandonar aquella antigua morada de la piedad y el saber, para pasto de las llamas y salvajismo».¹⁷¹

Per un influx força directe de l'escola racionalista, o moderna, impulsada per Ferrer i Guàrdia,¹⁷² els vaguistes i escamots, durant el desenvolupament de les accions revolucionàries efectuades durant la Setmana Tràgica, mostraren una voluntat ben decidida per intentar capgirar la societat des de l'arrel. Prioritàriament volien prendre

a incendiar el *Colegio del Sagrado Corazón*, que la Compañía de Jesús tiene en la calle de Caspe, entre las de Lauria y de Claris. Apagaron el alumbrado de la calle, y aproximándose sigilosamente a ambas puertas, procurando encenderlas con paja empapada en petróleo y por medio de una bomba de materias inflamables. Pero esperábanlos dentro algunos individuos de la Benemérita, acompañados de un buen grupo de Congregantes de María Inmaculada [...] A la noche siguiente volvieron al intento; pero traían ya tanto miedo en el cuerpo, que no fué necesario disparar las armas». El dijous 29 de juliol, a les 10 del matí: «fué atacado otra vez el Colegio de PP. Jesuítas, pero en el acto fueron dispersados los revolucionarios por las descargas de la Guardia Civil y otros defensores armados que defienden el edificio», segons explica M. H. VILLAESCUSA, *La Revolución de julio...* p. 21.

169. L'impacte de la revolució del juliol de 1909 als escolapis de la ronda de Sant Pau ha estat estudiat pel P. Joan Florensa en una comunicació presentada a les «Jornades sobre la Setmana Tràgica» de la Balmesiana (maig 2009), i es publica en aquest mateix volum d'*ASTar* 83 (2010).

170. Cf. *Revista Popular* núm. 2017 (12 agost 1909) p. 90: «Se inician este día [27 julio] los incendios con el Colegio de los Pares Escolapios de la Ronda de San Antonio [...] Edificio que ocupaba una área de 3.300 metros y al que actualmente concurrían más de 2000 alumnos, de ellos muchos hijos de obreros que recibían enseñanza gratuita».

171. *Razón y Fe* XXV (1909) p. 6.

172. Vegeu la monografia de Buenaventura DELGADO, *La Escuela Moderna de Ferrer i Guàrdia*, Barcelona 1979, p. 140, on l'expert estudiós de la pedagogia catalana escriví: «Creo que la orientación dada por Ferrer a su institución logrando que los niños pensasen de acuerdo con unas pautas uniformes e idénticas para todos sin posibilidad de libertad real de pensamiento, hicieron caer al credo pedagógico de la Escuela Moderna en un dogmatismo semejante al de las instituciones por él combatidas».

l'ensenyament¹⁷³ de mans de l'Església –per això foren incendiades tantes escoles confessionals!– i també volien impedir la formació cristiana dels obrers en centres morals i catòlics maldant també per obstaculitzar l'acció social de l'Església. L'octubre de 1909, no pas en va, després dels fets revolucionaris el bisbe de Barcelona, Joan Laguarda, manifestà ben clarament en la seva primera carta pastoral que en aquell estiu de 1909 «la acción social católica no estaba ociosa».¹⁷⁴ En efecte, des de finals de la dinovena centúria hi havia en funcionament a Catalunya moltes institucions catòliques d'acció social en favor dels estaments obrers, especialment centres d'esplai i de formació moral, dispensaris i escoles. Un bon nombre d'escoles parroquials i municipals eren gestionades per religiosos. Ho veurem seguidament amb aquesta relació de les escoles religioses destruïdes durant els avalots revolucionaris del juliol de 1909.

Relació d'escoles destruïdes

– A.1 Els religiosos ministres dels malalts, coneguts popularment com els «agonitzants», o *camils*, s'estaven al carrer de Sant Pere Més Baix, on gestionaven una escola municipal situada en el segon pis de l'edifici que ocupaven i que fou totalment destruït pels revolucionaris el dia 27 de juliol, com també fou incendiat en aquesta mateixa circumstància el veí convent caputxí de l'Ajuda.

– A.2 Les beates *dominiques* «del Poblet» regien un espaiós col·legi situat al xamfrà dels carrers Mallorca i Roger de Flor. Aquest edifici fou incendiat la nit del 27 de juliol. Es conserva una detallada crònica dels fets, molt ben elaborada, que fou inserida en la història de la comunitat que redactà Sor Eugènia Riera¹⁷⁵ on explica com els

173. Després dels fets de la Setmana Tràgica, una de les mesures que prengueren els franciscans de la Unió Lleonesa fou preparar religiosos amb títol de magisteri: «Encargados de la enseñanza primaria en algunos de nuestros conventos y con la experiencia de las dificultades y obstáculos que ponen los Gobiernos, a los que por vocación o necesidad se dedican a ella sin la correspondiente capacidad legal, el Venerable Definitorio ha ordenado que algunos Religiosos, después de la debida preparación, adquieran el título de maestro de primera enseñanza»; APFrC., Ms. 5-B-5, *Documentos oficiales*, circular de Bernardí Mateu als convents (Vic, 21 setembre 1909) f. 277.

174. J. LAGUARDA, *Lágrimas y enseñanzas*, dins *Boletín Oficial Eclesiástico del Obispado de Barcelona*, Vol. LII (1909) pp. 362-416.

175. Cf. E. RIERA, *Resumen histórico. Beaterio Santa Catalina de Sena. Barcelona*, ff. 41-47: «Segunda época, julio-agosto 1909».

cadàvers de les religioses foren profanats,¹⁷⁶ i que el dissabte 31 de juliol hi hagué un intercanvi de trets dels revolucionaris amb la guàrdia civil, amb el resultat de sis morts i alguns detinguts entre els que participaven en el vandalisme i pillatge a les estances del beateri.¹⁷⁷ A propòsit de les conseqüències dels fets en la vida d'aquestes religioses, se n'escriví que:

«Sofocado el movimiento revolucionario, pudieron las Religiosas comprobar los estragos del fuego y de las invasiones destructoras y requisitorias que se habían cebado en su querido convento, con tantos esfuerzos levantado en los últimos años del siglo anterior. El fuego lo había arrasado todo. Y lo que el fuego no había podido destruir: vajilla de porcelana y loza, jarrones, etc., habían sido triturados y arrojados al pozo del claustro. Se enteraron después, por lo que les contaron algunos vecinos, que las ropas y objetos que se habían salvado del fuego se los habían apropiado los que en aquellos primeros días visitaban el lugar. Espectáculo doloroso fue hallar en el centro del claustro, colocado en pie, el cadáver de una hermana que hacía poco que había fallecido; y si no recuerdo mal, también había otro en la huerta, junto al pozo. Ello atestiguaba que la cripta, cementerio de la comunidad, había sido macabramente profanado. La iglesia quedó igualmente dañada en toda su ornamentación interior: altares, imágenes, sillería del coro, órgano, etc. Solamente se mantuvieron bien las paredes maestras y la bóveda; pero quedaron destruidos los artísticos rosetones luminare que se abren en los dos muros laterales

176. Les cròniques dels fets de la Setmana Tràgica ofereixen detalls diversos sobre aquestes profanacions de cadàvers. Per exemple, cf. *Razón y Fe* XXV (1909) p. 518: «a varias [monjas muertas] pasaron por la ciudad, dejando en la calle del Pino uno de los cadáveres con un cigarro en la boca; bailaron con alguna, y horrorizan los actos impúdicos que con todas ellas ejecutaron». Aquesta profanació de cadàvers causà una forta commoció a Europa. A guisa d'exemple, vegeu *Civiltà Cattolica* III (1909) p. 501: «Giornate rivoluzionarie a Barcellona [...] Per avere un'idea della stupida brutalità suggerita dall'impietà anarchica ci basti riferirne che dalle tombe delle chiese furono disepelliti i cadaveri delle religiose».

177. Cf. *El Correo Catalán* (12 agost 1909): «Conventos é iglesias incendiados. En Barcelona [...] Beatas del Poblet. El sábado 31 de julio. En el convento existente en al calle Roger de Flor y Mallorca, la guardia civil disparó sobre un grupo de revoltosos que estaban robando y saqueando el templo, causando 6 muertos, gran número de heridos y detenidos».

y el gran rosetón de la fachada. Resistieron la violencia del fuego dos rosetones laterales».¹⁷⁸

– A.3 Les religioses *carmelites misioneres* del pare Palau tenien una escola situada al barri de Gràcia, en el carrer de l'Àngel, que fou totalment destruïda pels revolucionaris la nit del 27 de juliol.

– A.4 Les religioses misioneres de la Immaculada Concepció, conegudes com a *concepcionistes*, regentaven al carrer València núm. 252 de Barcelona una escola de caràcter elitista al servei de les noies de les famílies benestants de la ciutat. Aquesta escola sofrí greus desperfectes en l'incendi provocat pels revolucionaris del dia 27 de juliol.

– A.5 Les religioses *terciàries dominiques* del P. Coll –anomenades «de Granada» en la documentació– regentaven el col·legi de Sant Josep ubicat en el carrer Campoamor, a Horta. Aquest edifici fou incendiat el dia 31 de juliol, així com també la parròquia de Sant Joan d'Horta, situada en el mateix carrer de Campoamor.

– A.6 Les *Esclaves del Sagrat Cor* regentaven el col·legi «Nostra Senyora del Remei» en el carrer Grases de la barriada de la «França xica» del Poble Sec, centre docent que havia estat inaugurat l'octubre de 1908. Aquest edifici fou totalment incendiat el dia 27 de juliol pels avalotats. Quan sortien les religioses vestides de seglar, el veïnat cridà: «Éstas son Monjas, sí! sí! Monjas Jesuitas!»¹⁷⁹ La comunitat, formada per una vintena de germanes aconseguí salvar-se gràcies a la protecció consular. Acabada la insurrecció, la comunitat d'Esclaves del Sagrat Cor fou distribuïda entre les cases de Saragossa i de Gandia. La comunitat que hi havia a la Gran Via de les Corts catalanes, núm. 533, a prop de la plaça Universitat, no fou afectada¹⁸⁰ i aquesta, l'any 1913, es traslladà a l'actual edifici de la Rambla de Catalunya i carrer Mallorca de Barcelona.

178. Cf. E. RIERA, *Resumen histórico...* f. 45: «Consecuencias del subversivo acto».

179. Vegeu la compilació de documents sobre la congregació de les Esclaves del Sagrat Cor, titulada: *Dar la Buena Noticia. Documentos ACI [Ancillae SS. Cordis Jesu]. Selección de documentos, comentario y relato [por] Ana María Hernández, ACI, Madrid 2005, p. 210.*

180. Citat dins de la col·lecció de documents: *Dar la buena noticia...* pp. 215-217: carta de la M. Isabel Moreno a la M. Margarita M., assistenta general (Barcelona, 13 agost 1909) s.f.

– A.7 Les religioses *Escolàpies* tenien una escola i la casa-noviciat en el carrer Joan de Peguera, al barri de Sant Martí de Provençals, al Clot. En aquesta escola «Recibían enseñanza absolutamente gratuita 150 niñas, todas las cuales pertenecían a familias obreras». ¹⁸¹ La nit del 27 de juliol fou totalment destruïda aquesta escola gratuïta pels escamots revolucionaris, contraris a l'acció social de l'Església a favor dels obrers.

– A.8 Els *Escolapis* tenien la casa provincial, juntament amb les «Escoles Pies de Sant Anton», a la ronda de Sant Pau. Aquestes edificacions foren totalment destruïdes pel foc que hi calaren els revolucionaris el dia 27 de juliol, essent dels primers edificis incendiats durant la revolta. Fou en aquesta circumstància quan es cremà el valuós retaule sobre sant Antoni Abat atribuït a Jaume Huguet.

– A.9 i A.10 Els germans de les Escoles Cristianes, coneguts popularment com germans de *La Salle*, durant els avalots de la Setmana Tràgica els destruïren dos col·legis. El de Sant Josep, situat a la carretera de Sarrià, que fou incendiat el dia 28 de juliol; i el col·legi de Santa Madrona (situat al barri del Poble Sec, en el carrer Blai núm. 4), que fou incendiat durant les accions revolucionàries del dia 27 de juliol.

– A.11 i A.12 Les *Franciscanes de la Immaculada Concepció* perderen dues escoles; l'una situada a la barriada del Poble Sec, al carrer Blasco de Garay; l'altra al Poblenou, en el núm. 74 de la rambla del Triomf. ¹⁸² Els dos edificis foren incendiats el dia 27 de juliol. En donà minuciosa notícia la germana Mercè Font en la història que l'any 1932 escriví sobre el desenvolupament del seu Institut religiós. ¹⁸³

– A.13 Els missioners Fills de l'Immaculat Cor de Maria, més coneguts com a *claretians*, tenien el col·legi-noviciat situat a la

181. Cf. *Revista Popular* núm. 2022 (16 setembre 1909): «Lo que ha perdido el pueblo de Barcelona».

182. L'impacte de la revolució de juliol en aquestes escoles ha estat estudiat per la germana Consol Muñoz en una comunicació presentada en el marc de les «Jornades sobre la Setmana Tràgica» (Balmesiana, maig 2009) amb el títol: *Les Franciscanes Missioneres de la Immaculada Concepció del Poble Nou i Poble Sec davant la Setmana Tràgica*, publicada en aquest mateix volum d'*ASTar* 83 (2010).

183. AHFIConc, *Historia del Instituto de Religiosas Terciarias Franciscanas de la Immaculada Concepció*, ff. 30-35 i ff. 134-135: «Revolución vandálica el año 1909».

travessera de Gràcia, núm. 260 que fou completament destruït el dia 28 de juliol de 1909 per l'acció directa dels escamots revolucionaris.

– A.14 Les religioses de *Jesús Maria* regentaven un convent-escola situat a la rambla de Santa Eulàlia a la barriada de Sant Andreu, que fou totalment incendiat pels escamots revolucionaris el dia 30 de juliol.

– A.15 i A.16 Els *Fills de la Sagrada Família*, que fundà el P. Manyanet, perderen dos dels tres edificis que tenien a Barcelona.¹⁸⁴ El 30 de juliol els fou incendiada la casa generalícia, situada al carrer de Sant Sebastià, que havia estat edificada l'any 1877 en el barri de Sant Andreu de Palomar; i prèviament, el 27 de juliol, havien perdut el col·legi-taller «del nen Jesús», ubicat a la travessera de les Corts. Aquests religiosos aconseguiren salvar de les flames revolucionàries el col·legi situat al carrer de Sant Gil i, també, després de moltes penaliats, l'arxiu general.¹⁸⁵

– A.17 Les religioses dites «de *Loreto*», regentaven un col·legi per a l'educació de les noies de famílies benestants, titulat de Nostra Senyora de Loreto. Era situat a la carretera de Sarrià (les Corts) i fou devastat¹⁸⁶ i completament destruït pels revolucionaris el dia 28 de juliol.

– A.18 Els *Missioners del Sagrat Cor* d'Isoudun regentaven el col·legi de Sant Miquel, situat en el xamfrà del carrers Rosselló i

184. La destrucció d'aquests edificis ha estat estudiada, amb més detall, pel P. Josep M. Blanquet en la comunicació presentada en les «Jornades sobre la Setmana Tràgica» de la Balmesiana (maig 2009), i que es publica íntegrament en aquest mateix volum d'*ASTar* 83 (2010).

185. Cf. *Revista Popular* núm. 2020 (2 setembre 1909) p. 157: «Con grandes peligros pudo salvarse el archivo general de la Congregación y algunos ornamentos y objetos del culto. Muchos vecinos se negaban a guardarlos en sus casas por temor de los incendiarios, que amenazaban con el fuego a cuantos favorecían a los Religiosos».

186. Cf. *Revista Popular* núm. 2018 (19 agost 1909) p. 118: «Horrible impresión produce el contemplar el estado en que las hordas han dejado el que un día fué Colegio de Religiosas de Loreto (Las Corts) donde recibían esmerada educación señoritas de las primeras familias de Barcelona [...] Cuanto de valor contenía la iglesia y el establecimiento fué robado. En el refectorio había 70 cubiertos de plata pertenecientes a otras tantas alumnas del Colegio [...] Las ropas, la biblioteca, los muebles, los ornamentos, incluso el ajuar del personal de labranza de la finca, todo fué o robado o destruido».

Muntaner de Barcelona; edifici que fou incendiat el dia 27 de juliol, quan es malmeté «una vasta biblioteca y gabinetes de física y química muy completos».¹⁸⁷

– A.19 La Companyia de Santa Teresa de Jesús, coneguda com a religioses *Teresianes*, regentava un col·legi situat al carrer Grassot-travessera de Gràcia, el qual fou totalment destruït pels revolucionaris el dia 28 de juliol. En aquest edifici, hi funcionava una escola dominical gratuïta per a obreres.

– A.20 La Companyia de Jesús, o *Jesuïtes*, el 28 de juliol els fou destruït pels revolucionaris el «Centro Católico de Nuestra Señora del Carmen y San Pedro Claver», ubicat al carrer València-carretera de Ribas, a la barriada del Clot.

– A.21 Als germans *Maristes*, els fou totalment incendiat el Patronat Obrer de Sant Josep, situat al carrer Wad-Ras, 206 del Poblenou, on fou assassinat el seu director, germà Lycarion, tal com hem esmentat més amunt.

Seguidament ens fixem en els *edificis que sofrien desperfectes o bé que intentaren d'incendiar els revolucionaris* durant la Setmana Tràgica.

– B.1 La Societat de Don Bosco, o *Salesians*, regien l'escola de Sant Josep del carrer de Rocafort, que fou assaltada pels revolucionaris, sofrint greus desperfectes el dia 28 de juliol. Els revolucionaris intentaren, també, calar foc a les escoles professionals de Sarrià.¹⁸⁸

– B.2 Semblantment les Filles de Maria Auxiliadora, o *Salesianes*, regentaven el col·legi situat també en el carrer Sepúlveda, que acusà fortament l'acció dels revolucionaris efectuada el dia 28 de juliol.¹⁸⁹

187. Cf. *Revista Popular* núm. 2022 (16 setembre 1909) p. 187: «Colegio de San Miguel, calle de Rosellón, 175».

188. APEPres, *Colegio Bellafila, 5.1 (Relatos)*, «Semana Trágica 1909. Relato de M. Marie du Sacre Coeur [...] Des bandes incendiaries s'enlaçarent avec des cris de forcenés à travers la carretera de Sarrià pour brûler les Salésiens. Ils arrivèrent à cette heure à la porte grillée du Caserio Gironella».

189. El P. Ramon Alberdi, recentment traspasat, ha estudiat l'impacte dels fets revolucionaris de juliol de 1909 en la vida dels salesians i salesianes, a través d'una comunicació presentada durant les «Jornades sobre la Setmana Tràgica», organitzades per la Biblioteca Balmes el maig de 2009.

– *B.3, B.4, B.5 i B.6.* També sofriren molts desperfectes les *escoles parroquials* de l'església de Sant Joan Baptista de Gràcia regentada per les missioneres de la Immaculada Concepció (que atendien les nenes) i per germans de La Salle (que instruïen els nens). En aquesta circumstància foren malmeses les escoles parroquials de Sant Pau del Camp, amb classes diürnes i nocturnes per a obrers, sota la direcció de l'Acadèmia de la Joventut Catòlica; i sofriren també greus desperfectes les escoles parroquials de l'església de Sant Pere de les Puelles, amb classes diürnes i nocturnes per a empleats de comerç impartides per germans maristes, i foren destruïdes les escoles parroquials de Santa Madrona, al Poble Sec, on s'impartien classes gratuïtes (àdhuc nocturnes) per a obrers ateses per germans de La Salle.

En aquest apartat oferim la relació dels edificis que, durant els dies de la Setmana Tràgica, evitaren la seva destrucció per part dels revolucionaris.

– *C.1* Les religioses *Adoratrius*, Esclaves del Santíssim Sagrament i de la Caritat, situades al carrer Casanova-Consell de Cent de Barcelona els revolucionaris, per tres vegades, intentaren, sense èxit, de cremar-los l'edifici.

– *C.2* A les religioses del col·legi de l'Infant Jesús, conegudes com a *Dames Negres*, el dia 27 de juliol els revolucionaris van calar foc en llur col·legi de la travessera de Gràcia, però l'edifici sofrí pocs desperfectes.

– *C.3* Les terciàries *Caputxines de la Divina Pastora* tenien un col·legi situat al carrer Bailèn núm. 38 de Barcelona que sofrí molt pocs desperfectes durant els avalots de la Setmana Tràgica.

– *C.4* Les religioses *Dominiques de la Presentació* regentaven un col·legi al carrer Rosselló-Rambla de Catalunya, que els revolucionaris no van aconseguir d'accedir-hi. Tampoc durant els fets de la Setmana Tràgica no els destruïren l'emblemàtic col·legi del carrer de Bellafila, ni el de les Corts, ni les altres presències d'aquestes religioses a Barcelona i Badalona. S'ha d'assenyalar que durant la insurrecció de 1909, les dominiques del col·legi Bellafila foren acollides a cases de benefactors i d'amics.¹⁹⁰

190. APEPres, *Colegio Bellafila, Leg. 5.1 (Relatos)*, «Semana Trágica. Relato

– C.5 La Companyia de Jesús, més coneguts com a *Jesuïtes*, sofrí tres atacs en l'edifici del col·legi i església del Sagrat Cor, situada al carrer de Casp núm. 25 que foren frustrats pels grups que defensaven l'edifici.

– C.6 Els religiosos *Fills de la Sagrada Família* regentaven un col·legi en el Districte VI, carrer de Sant Gil, que se salvà de l'incendi al retirar prudentment un rètol que deia «Escuela perteneciente a la Asociación de Católicos». Els altres dos edificis que els religiosos del P. Manyanet tenien a la travessera de les Corts i al barri Sant Andreu de Palomar foren destruïts, tal com hem vist més amunt.

Tot plegat 22 escoles foren incendiades, sis de malmeses, i sis més amb l'intent de ser també destruïdes en la demarcació de Barcelona ciutat i barris de la perifèria. Seguidament esmentem les *esglésies i convents que foren incendiats i devastats*.

– D.1 L'església parroquial de *Sant Pau del Camp* fou la primera de ser saquejada i incendiada el dia 27 de juliol de 1909 durant els fets de la revolta de la Setmana Tràgica a Barcelona. En aquesta circumstància es malmeté tot l'arxiu parroquial.

– D.2 També l'església de les *Jerònimes*, situada en el barri del Raval, una volta incendiada l'església de Sant Pau del Camp les mateixes turbes revolucionàries cremaren l'església de les jerònimes. Aquesta església era emprada per la parròquia de la Mare de Déu del Carme i fou totalment incendiada¹⁹¹ el dia 27. Es perdé l'arxiu parroquial, el cementiri de les religioses fou profanat,¹⁹² i el monestir

de M. Marie du Sacre Coeur [...] Le St. Sacrement avait été enlevé la veille et porté dans une maison voisine. Toutes les religieuses avaient abandonné leurs couvents et s'étaient réfugiées dans des maisons amis [...] Nous devons, une foi de plus, remercier le Seigneur d'avoir préservé la Presentation car, malgré quelques tentatives d'incendie á Las Corts et a Sarriá nous n'avons eu rien á déplorer».

191. Una expressiva fotografia de l'església de les monges jerònimes, devastada i incendiada, ocupà la portada sencera del periòdic madrileny *ABC. Diario ilustrado* núm. 1519 (4 agost 1909) p. 1: «Los sucesos de Barcelona. Aspecto interior de la iglesia de las jerónimas que fué incendiada por los revoltosos».

192. Cf. *Revista Popular* núm. 2017 (12 agost 1909) p. 91: «El miércoles por la mañana, una multitud en la que abundaban las mujeres y chiquillos, asaltó las ruinas, humeantes aún, del convento de las Jerónimas, procediendo a desenterrar los cadáve-

annex de Sant Maties, situat a la plaça del Pedró, fou devastat i incendiat, sense que les tropes poguessin evitar-ho.¹⁹³ En aquesta circumstància es perdé un patrimoni artístic de gran valor, en part procedent dels antics monestirs de jerònims de la Vall d'Hebron i de sant Jeroni de la Murtra. Quan les monges sortien de la clausura foren insultades i apedregades. Alguns del grup de revolucionaris que penetrà en el monestir gosà desenterrar alguns cadàvers de les tombes, on les religioses hi eren sebollides «amb deixuplines i cilicis i lligats de mans i peus, ignorant que aquest era l'antic costum d'enterrar els morts, especialment als convents. Es va organitzar una manifestació passejant alguns cadàvers, els quals foren abandonats a diferents llocs de la ciutat. L'escena va resultar sobretot macabra amb el grup que recorria el carrer del Carme, cap a la Rambla. Un carboner de 22 anys, anomenat Ramón Clemente García, va ballar un ball obscè amb el cadàver que portava, que va deixar davant de la casa del Marquès de Comillas».¹⁹⁴ Alguns dels revolucionaris que havien participat en el saqueig i incendi del monestir de les jerònimes, es vestiren en to de mofa amb les casulles i ornaments litúrgics que després anaven llançant al foc. L'any 1910, la comunitat de jerònimes s'establí en un nou monestir que fou edificat al final del carrer Iradier. En una part del solar de l'antic monestir de jerònimes, el bisbe Laguarda hi féu edificar, com hem dit més amunt, la parròquia del Carme, que fou inaugurada l'any 1913.

res de las 12 ó 14 monjas que en la capilla tenían sepultura. Pronto corrió la voz que los cadáveres presentaban señales de haber sido martirizados en vida, formándose una manifestación que, precedida de unos grandes cartelones de fondo blanco con letras negras que decían. 'Monjas martirizadas', recorrieron varias calles en las que dejaron abandonados de los cadáveres. Uno fué dejado en la puerta de la iglesia del Pino, con un cigarro en la boca, dos junto a la casa del Sr. Güell, y ocho que eran conducidos por unos chiquillos, fueron rescatados por las tropas que guarnecían el Ayuntamiento».

193. Vegeu l'informe del capità general de Catalunya (Barcelona, 30 d'agost de 1909); dins E. CORREDERA, *La Semana Trágica*, Saragossa 1980, p. 207: «Dos compañías de Almansa, mandadas por su teniente coronel, recorrieron diferentes calles, de las Ramblas a las Rondas y el Paralelo. Todas llegaron tarde para impedir la destrucción del convento de las jerónimas, iglesia y convento de los escolapios e iglesia de San Pablo».

194. T. VERGÉS I FORNS, *Les Jerònimes de Barcelona i la seva història (1475-1980)*, Barcelona 1988, p. 88.

– *D.3* El bell edifici romànic de la *capella de Marcús*, situada al carrer Carders i dedicada a la Mare de Déu de la Guia, fou incendiat pels revolucionaris el dia 27 de juliol.

– *D.4* L'església parroquial de *Sant Cugat*, situada també al carrer Carders i que havia estat reedificada el 1626 a expenses del Consell de Cent, fou totalment incendiada la nit del 27 de juliol. Se'n destruí tot l'arxiu parroquial i es perderen le relíquies del sant, procedents del monestir de Sant Cugat del Vallès.

– *D.5* L'església parroquial de *Sant Andreu de Palomar*, ubicada a la plaça Orfila, fou incendiada el dia 29 de juliol. Era un dels temples amb més capacitat de Barcelona, i en aquesta circumstància es perdé tot l'arxiu parroquial.

– *D.6* L'església parroquial de *Sant Joan d'Horta*, edificada al carrer de Campoamor, fou totalment destruïda pels revolucionaris la nit del 30 de juliol. Es malmeté tot l'arxiu parroquial.

– *D.7* L'església parroquial de *Sant Martí de Provençals*, situada a la plaça canonge Rodó, al Clot, fou saquejada i incendiada el primer dia de la revolta, 27 de juliol. En aquesta circumstància fou malmès tot l'arxiu parroquial.

– *D.8* L'esglésiola de la *Mare de Déu de l'Ajuda*, situada al carrer Sant Pere Més Baix, era regentada pels frares caputxins des del 1884, i fou malmesa i incendiada el dia 27 de juliol, tal com hem vist més amunt.

– *D.9* L'església parroquial de *Sant Pere Ermengol*, edificada al barri de Pekín, coneguda popularment com «Sant Pere Pescador», fou incendiada el 27 de juliol. En aquesta circumstància fou també destruït també el «Centro Católico de la Sagrada Familia», on una «Junta de Señoras Catequistas y otras personas católicas sostenían escuelas de ambos sexos en la que recibían educación e instrucción más de un centenar de niños».¹⁹⁵

– *D.10* El temple parroquial de *Sant Pere de les Puelles*, fou devastat i incendiat la nit del 27 de juliol.

– *D.11* També l'antiga església parroquial de *Santa Madrona* (la vella), situada al carrer de sant Joaquim (actualment Font Honrada), en el barri de la França Xica del Poble Sec, fou totalment destruïda pels revolucionaris. En aquesta església, erigida parròquia l'any 1867,

195. Cf. *Revista Popular* núm. 2022 (16 setembre 1909) p. 187.

s'havien custodiat les relíquies de Santa Madrona¹⁹⁶ i, des del 1878, hom hi venerava la primera imatge de la Mare de Déu de Lurdes en territori hispà.¹⁹⁷ Per aquest motiu la nova església que s'edificà l'any 1916 després de la Setmana Tràgica, s'anomenà de Lurdes.¹⁹⁸

– *D.12* L'església parroquial de *Santa Madrona* (la nova), edificada l'any 1888, era un temple de gran capacitat que es situà en el carrer de Tapioles, al Poble Sec, barri on els avalots de la Setmana Tràgica foren especialment violents. Aquest temple fou destruït pels revolucionaris el capvespre del dia 27 de juliol, i en aquesta circumstància foren cremades les relíquies de santa Madrona i es malmeté tot l'arxiu parroquial.

– *D.13* L'església parroquial de *Santa Maria del Taulat*, situada al carrer Marià Aguiló del Poble Nou, fou incendiada el 27 de juliol i es perdé tot l'arxiu. El seu rector, Ramon Riu, hi morí asfixiat pel fum, tal com hem esmentat més amunt.

– *D.14* El convent de les *Arrepentides* era un edifici ubicat al carrer Aragó núm. 121 que fou totalment destruït pel foc que el dia 27 de juliol hi calaren els revolucionaris.

– *D.15* El monestir de Santa Margarida la Reial de *Clarisses-Caputxines* era un nou i espaiós edifici situat en el camp d'En Galvany, a Sant Gervasi, que fou saquejat i destruït la nit del 27 de juliol. Ja

196. Cf. J. FABRA i LLAHÍ, *Lurdes, la parròquia de la França Xica (1867-1991)*, Barcelona 2007, pp. 28-38: «Un acord municipal de data 3 de novembre de 1871 va autoritzar que les relíquies de Santa Madrona es custodiessin en aquesta església, atès que era la patrona de la parròquia». L'any 1888 les relíquies de la santa foren traslladades al nou temple del carrer Tapioles [...] La benedicció de la nova església del carrer de Tapioles, [efectuada en] el mes de maig de 1888, va relegar l'església del carrer de Font Honrada a un segon terme [...] Ben aviat, les relíquies de la santa van ser traslladades també al nou temple del carrer de Tapioles».

197. Cf. *Revista Popular* núm. 2017 (12 agost 1909) p. 91: «Se veneraba la primera imagen que bajó el dictado de Lourdes [y que] se labró en España, por la cual albergó por muchos años las veneradas reliquias de su patrona Santa Madrona, propiedad del Municipio barcelonés». La cova de Lurdes fou dissenyada per Francesc Soler i Rovirosa i la imatge havia estat donada per Francesc de Paula Capella. Josep Fabra ha escrit que «No és descartable que el culte a la Mare de Déu de Lurdes anés lligat a l'existència d'una pressumpta comunitat de francesos que habitava a la França Xica i que probablement explicaria el nom de la barriada»; J. FABRA i LLAHÍ, *Lurdes, la parròquia de la França Xica*, Barcelona 2007, p. 33.

198. J. FABRA i LLAHÍ, *Lurdes, la parròquia de la França Xica*, Barcelona 2007, p. 136.

hem descrit, força detalladament, l'impacte dels esdeveniments revolucionaris en la vida d'aquestes religioses contemplatives.

– *D.16* El monestir de la Immaculada Concepció de religioses *Terciàries Carmelites Descalces*, situat en el carrer de Sant Francesc de Les Corts, la nit del 28 de juliol fou totalment incendiat.

– *D.17* El monestir de *Santa Maria de Jerusalem*, de monges clarisses situat al carrer de Sant Elies, núm. 21, de Sant Gervasi, durant els dies 28 i 29 de juliol fou devastat, i parcialment incendiat, el monestir. Durant els avalots revolucionaris el Sr. Cortada, jutge de Sant Gervasi, evità que aquest monestir de clarisses fos totalment incendiat, de manera que s'aconseguien salvar algunes peces valuoses de la sagristia i tot l'arxiu. Després dels fets, la reconstrucció del monestir fou força lenta.¹⁹⁹

– *D.18* El monestir de Sant Maties, de monges *Jerònimes*, el dia 27 de juliol fou totalment incendiat. L'edifici era situat al carrer de Sant Antoni Abat, a prop de les Escoles Pies de Sant Anton. També, com hem dit més amunt, en aquesta circumstància revolucionària fou incendiada l'església de les jerònimes que cedien per a ús de la parròquia del Carme.

– *D.19* Les religioses agustines ermitanes, conegudes com a *Magdalenes*, tenien el monestir situat al carrer València-Muntaner, a l'eixample barceloní. L'edifici de les agustines fou devastat, però no pas incendiat. En canvi l'església, sí que fou totalment cremada el dia 27 de juliol.

– *D.20* A l'Oratori de Sant Felip Neri de Gràcia, coneguts com a *Felipons*, els fou destruït pels revolucionaris el dia 27 de juliol el convent i l'església del carrer del Sol. Aquest edifici dels felipons devorat per les flames inspirà a l'escriptor Joan Maragall el cèlebre article «L'església cremada».

– *D.21* Els framenors de la Unió Lleonina, coneguts popularment com a *Franciscans*, amb la represa de la vida religiosa s'havien situat en el carrer de Santaló-Calaf, al barri de Sant Gervasi. A aquests frares

199. Cf. A. PAULÍ MELÉNDEZ, *El Reial Monestir de Santa Maria de Jerusalem de Barcelona (1454-1970)*, Barcelona 1970, p. 55: «A la tarda del dimecres fou saquejat el Monestir per la turba-multa revolucionària, posant foc en alguns indrets que no es propagà, repetint la rèproba gesta el dijous al matí; mes havent arribat un reforç de soldats, demanà auxili el digne Jutge de Sant Gervasi, Sr. Cortada, acudint prompte a foragitar a trets als revolucionaris, salvant el Monestir de la total destrucció».

els fou totalment destruïda l'esglésiola de Sant Magí el dia 27 de juliol. També llur convent sofrí greus desperfectes i el guardià, Ramon M. Usó, fou occit, tal com hem esmentat més amunt.

– *D.22* Als germans *Maristes*, la nit del 29 de juliol els fou totalment destruïda l'església i residència que tenien al carrer de les Monges, al barri de Sant Andreu de Barcelona. Més amunt ja hem fet referència a l'assassinat del germà Lycarion i de la destrucció de les escoles que regien al Poblenou.

– *D.23* Els religiosos *Mínims* tenien una església i el convent de Sant Joaquim a prop del Camp de l'Arpa, en el carrer de l'Oblit del Guinardó. Aquests edificis foren totalment incendiats pels escamots revolucionaris el dia 27 de juliol, i en aquesta circumstància els frares mínims perderen la valuosa biblioteca que s'havia conservat durant l'exclaustració a la parròquia de sant Francesc de Paula.²⁰⁰

– *D.24* La Congregació de la Missió, o *Paüls*, havien bastit una església i residència en el carrer Provença núm. 210 de Barcelona. Aquests edificis els foren totalment destruïts durant els fets revolucionaris del dia 27 de juliol.

– *D.25, D.26 i D.27* Les Filles de la Caritat, o *Paüles*, tenien cura de tres asils a Barcelona que foren totalment incendiats per les turbes revolucionàries, deleroses el juliol de 1909 de destruir les institucions eclesiàstiques més emblemàtiques d'acció social a favor dels obrers. El primer asil destruït fou el del carrer Aldana, al Poble Sec, que fou cremat el dia 27 de juliol. Després fou incendiat l'asil i granja experimental que les paüles tenien en el carrer de la Granja núm. 1, coneguda amb el nom d'Obrador de la Sagrada Família, on instruïen i alimentaven les filles dels obrers. Finalment, el dia 28 fou cremat l'asil de la Sagrada Família que les Filles de la Caritat gestionaven en el barri del Clot.

– *D.28* Les monges cistercenques, situades en el *monestir de Valldonzella*, ubicat en l'edifici de l'antic priorat de Natzaret dels monjos de Poblet, fou saquejat i incendiat el dia 28 de juliol. En aquesta dolorosa circumstància es perdé la biblioteca i el valuós arxiu

200. Cf. *Revista Popular* núm. 2019 (26 agost 1909) p. 140: «Poseían estos Religiosos una valiosísima biblioteca que se había salvado de la anterior revolución y que se conservaba hasta hace poco en la parroquial de San Francisco de Paula, antiguo monasterio de Mínimos, y todos los volúmenes quedaron reducidos a cenizas».

monàstic.²⁰¹ La comunitat, integrada per 45 religioses, s'establí provisionalment a la «Torre dels pardals»,²⁰² a Horta, mentre s'edificava un nou monestir a Sant Gervasi sota la direcció de l'arquitecte Bernardí Martorell, que fou inaugurat l'any 1913. La benedicció de l'església tingué lloc el 1919. En el cor monàstic, hi fou instal·lat el cadirat de noguera procedent de l'antic monestir benedictí de Sant Cugat del Vallès.

– D.29 A les religioses Servidores dels Malalts, dites també *Serventes de Maria*, el 27 de juliol els fou cremada l'església i convent situats al carrer Granados, a prop de la plaça Letamendi de Barcelona.

– D.30 La comunitat de *Germanetes de l'Assumpció* tenia un convent ubicat al carrer Tapioles, al barri del Poble Sec, molt a prop de la nova parròquia de Santa Madrona que, com aquest temple parroquial, l'edifici de les germanetes fou totalment incendiat el dia 27 de juliol, tal com ja hem explicat més detalladament.

– D.31 L'església parroquial de *Sant Joan de Gràcia*, ubicada a la plaça de la Virreina, fou devastada i parcialment incendiada la nit del 27 de juliol. Les escoles parroquials foren malmeses i incendiades pels escamots revolucionaris.

– D.32 Les religioses de la *Sagrada Família de Bordeus* tenien un convent i asil situat entre el carrers Roger de Flor i Provença de Barcelona, que fou atacat pels revolucionaris i sofrí notables desperfectes la nit del 28 de juliol.

– D.33 Les monges *Carmelites Calçades* habitaven en un enorme monestir edificat a les Corts de Sarrià. Aquest recinte conventual fou devastat i totalment incendiat²⁰³ el dia 28 de juliol pels escamots revolucionaris quan acabaren de cremar el veí col·legi de Loreto. Els avalotats, en no poder accedir per la porta a l'interior del monestir de carmelites, saltaren la muralla des de l'asil dels germans de Sant Joan de Déu, tal com es llegeix en una crònica d'època recollida per Antoni Paulí:

201. Cf. *Revista Popular* núm. 2019 (26 agost 1909) p. 136: «La hermosa biblioteca en la que se guardaban valiosos códices y numerosos volúmenes, todo, absolutamente todo fué quemado, robado o ferozmente destruído».

202. A. PAULÍ MELÉNDEZ, *Santa Maria de Valldonzella*, Barcelona 1972, p. 119.

203. Cf. *Revista Popular* núm. 2018 (19 agost 1909) p. 115.

«Después de incendiar el próximo Colegio de Loreto, un grupo de forajidos intentó forzar la puerta de entrada al Monasterio, resultando inútiles sus esfuerzos, hasta que un operario pintor les dijo: ‘Venid conmigo, yo sé cómo está esto y por dónde debeis entrar’. Juntos penetraron al vecino Asilo de San Juan de Dios y, con amenazas, hicieron entregar una escalera, con la cual saltaron la tapia al interior de la casa del Capellán, la que incendiaron, dando entrada a la turba, que esperaba ansiosa en el exterior, junto a la puerta principal [...] Después de destruir cuanto hallaron a su alcance, amontonaron los bancos, que pronto convirtieron en una grandiosa pira [...] Llegaron en su morbosa labor a profanar las sepulturas, sacando tres de los cadáveres, que colocaron en sitios estratégicos, entre grandes burlas».²⁰⁴

A més de les profanacions de les tombes de les religioses carmelites, es destruïren totes les obres d'art, els llibres corals, l'orgue i tot l'arxiu conventual. La comunitat de carmelites calçades sojornà provisionalment en el «conventet» dels framenors antigament destinats al servei de les monges de Pedralbes, que els cedí el bisbe de Barcelona, Joan Laguarda, mentre es feien les obres de rehabilitació del monestir carmelità de l'Encarnació, que culminaren l'any 1913. Seguidament esmentem edificis religiosos que sofriren intents de destrucció.

– E.1 L'edifici de l'antic monestir de la *Mare de Déu dels Àngels* de religioses dominiques de clausura, situat a la plaça de la Mare de Déu dels Àngels, sofrí dos intents d'incendi els dies 27 i 28 de juliol, que foren finalment deturats.

– E.2 L'església parroquial de *Sant Francesc de Pàola*, situada al carrer de Sant Pere Més Alt, fou atacada pels revolucionaris el capvespre del dia 27, però els carlins en repel·liren els atacs.

– E.3 Semblantment, els revolucionaris intentaren assaltar i cremar, sense èxit, diverses vegades, el temple parroquial de *Santa Maria del Mar*.²⁰⁵

204. A. PAULÍ MELÉNDEZ, *El Monasterio de la Encarnación [de] MM. Carmelitas de Barcelona (1649-1949)*, Barcelona 1951, pp. 118-119.

205. Cf. *La Vanguardia* (6 agost 1909): «Los revolucionarios intentaron quemar, entre otros, los templos del Pino, Santa María del Mar, San Francisco de Paula, Nuestra Señora de los Ángeles y la residencia de los jesuitas de la calle de Caspe; pero no lo consiguieron».

– E.4 L'edifici del *Seminari Conciliar*, situat al carrer Diputació, núm. 231, de Barcelona, fou atacat diverses vegades pels escamots revolucionaris sense reeixir en la seva destrucció.

– E.5 A les germanes franciscanes de la Nativitat, conegudes com a *Darderes*, el capvespre del dia 28 els revolucionaris intentaren d'incendiar-los el convent que tenien en el carrer Hospital, núm. 69 de Barcelona.

– E.6 Les monges *Dominiques de Montsió*, que l'any 1888 s'havien traslladat de l'antic monestir ubicat en la barcelonina plaça de Santa Anna al nou edifici de Montsió, a la Rambla de Catalunya, durant la nit del 27 de juliol, els mateixos revolucionaris que havien incendiat el col·legi de les concepcionistes del carrer València també intentaren calar foc a l'església i monestir d'aquestes dominiques.²⁰⁶ Els escamots només aconseguiren, però, cremar la casa dels porters i la del capellà, ja que els revolucionaris foren dispersats per les forces de l'ordre i àdhuc en foren detingueren uns quants.²⁰⁷

En canvi, les germanes de la Sagrada Família d'Urgell, del barri de Sant Andreu de Palomar, no foren molestades durant la Setmana Tràgica, ni tampoc els germans de Sant Joan de Déu del barri de les Corts, on els mateixos revolucionaris custodiaren l'edifici i es feren càrrec de la manutenció dels nens asilats. Tampoc sofriren desperfectes en les seves cases les religioses dominiques de la Presentació, tal com ja hem dit més amunt.

V. L'IMPACTE DE LA SETMANA TRÀGICA FORA DE BARCELONA

La revolució de juliol es projectà més enllà de la ciutat de Barcelona i s'estengué a algunes poblacions de Catalunya, especialment

206. Cf. *Las Noticias* (24 d'agost 1909) s.f.

207. Cf. A. PAULÍ MELÉNDEZ, *El Real Monasterio de Ntra. Sra. de Montesión de Barcelona*, Barcelona 1952, pp. 110-111: «Los mismos que incendiaron el cercano Colegio de las Concepcionistas, a las once de la noche escalaron el enrejado de la fachada, forzando inútilmente las resistentes puertas. Al fallarles la tentativa, invadieron el pabellón del patio, vivienda del Capellán y de los porteros, a la que pegaron fuego, quedando arruinados por completo. Providencialmente la fuerza pública dispersó a tiros a los revoltosos, deteniendo a varios de ellos. Al siguiente día, se consiguió que dos parejas de la Benemérita custodiasen el Monasterio».

les de caràcter industrial com ara Badalona, Sabadell, Terrassa, Manresa i Granollers (a la província de Barcelona), com també a Sant Feliu de Guíxols,²⁰⁸ Calonge i Palamós (a la província de Girona). En aquestes tres darreres poblacions foren incendiats els col·legis dels germans de La Salle,²⁰⁹ i a *Calonge* fou incendiat també el col·legi que regentaven les religioses carmelites de la caritat. Aquestes religioses fundades per la mare Vedruna, passades moltes penalitats, trobaren acolliment en la comunitat de Girona: «Las pobres Carmelitas, después de verse rechazadas de varias casas en que por temor se resistieron a darles hospitalidad, emprendieron penosa carretera en dirección a Gerona [...] en busca de alojamiento que al fin hallaron en el Colegio que sus Hermanas en religión dirigen en Gerona».²¹⁰

A *Badalona*, la tarda del dia 26 de juliol fou devastada l'església que acabaven d'inaugurar els carmelites descalços: «En Badalona, al igual que en Barcelona, empezó la revolución fingiendo protestar contra la guerra, y en Badalona como en Barcelona, a las pocas horas los gritos de 'Viva el ejército' y 'Abajo la guerra' eran sustituidos por los de 'Viva la revolución' y 'Mueran los frailes'. Contra éstos, a las tres de la tarde del día 26 de julio, cuando en Barcelona aún trabajaban nuestras fábricas y talleres, se dirigieron los grupos que tenían orden de destruir toda iglesia y convento [...] Y fueron las primeras víctimas los Padres Carmelitas. Acababan de construir una hermosa capilla contigua a su residencia. Las turbas la asaltaron, derribaron a hachazos las puertas, y luego temiendo, pues estaba entre casas particulares, que de incendiarla destruyeran las contiguas, fueron sacando a la calle una tras otra todas las imágenes, las sillas, confesionarios, etc. y después de profanar las primeras con sacrílegas burlas que evidenciaban el embrutecimiento de las turbas, las arrojaron al fuego que pronto las redujo a cenizas. Los Religiosos tuvieron el tiempo

208. L'impacte dels estralls revolucionaris del juliol de 1909 a la població de Sant Feliu de Guíxols fou analitzat pel Dr. Ernest Zaragoza en la comunicació que presentà a les «Jornades sobre la Setmana Tràgica», organitzades per la Biblioteca Balmes el maig de 2009, i que es publica en aquest volum d'*ASTar* 83 (2010).

209. Cf. M. H. VILLAESCUSA, *La Revolución de julio...* p. 43: «En San Feliu de Guíxols, Calonge y Palamós fueron incendiados los Colegios que los Hermanos de la Doctrina Cristiana tenían en dichas poblaciones. También fue incendiada en San Feliu la iglesia de San Juan».

210. Cf. *Revista Popular* núm. 2022 (16 setembre 1909) p. 186: «Apéndice a la horrible crónica».

preciso para huir, después de haber salvado el Santísimo Sacramento».²¹¹

L'impacte de la Revolució de juliol a la Cartoixa de *Tiana*, població veïna de Badalona, ens és descrit molt acuradament per Dom Louis Baudin, en una crònica que acabà de redactar en francès el 12 de novembre de 1909, i que posteriorment fou traduïda al català l'any 1977 per Dom Domèmec M. Cardona i editada, fa poc, en el 2004, a cura del Dr. Ramon Corts i Blay,²¹² qui posà en relleu el valor de la crònica cartoixana per a l'estudi de l'impacte de la Setmana Tràgica en la vida dels cartoixans qui, seguint les disposicions del Capítol General de 1895, havien de registrar per a la posteritat totes les *res memoriae dignae*. Un grup d'anarquistes de Sant Martí del Clot s'havia proposat d'incendiar la Cartoixa de Montalegre al crit de «sang i foc», davant de l'amenaça i la impossibilitat d'oposar resistència, la comunitat, formada per 22 monjos, es vestí de seglar i hagué de fugir en direcció a Montmeló, per tal de mirar d'agafar el tren fins a França. A Montmeló foren acollits pel rector, Mn. Elies Elias. Avisats per la guàrdia civil que un grup d'anarquistes de Mollet anava a l'encaç dels cartoixans, partiren en direcció a Montornés, on també foren molt ben acollits a la rectoria per Mn. Rafael Sabatés. Després anaren a Santa Quitèria, on els rebé Mn. Rafael Casals, fins que trobaren acolliment en diverses cases de pagès, com la de la família Fortuny, a can Santromà i, finalment, a can Nolis de Tiana. Amb data 3 d'agost de 1909, la comunitat es reagrupà al monestir, que no sofrí cap desperfecte, car l'edifici fou protegit per la guàrdia civil.²¹³ Els monjos cartoixans manifestaren un pregon agraïment a les famílies que, sense por a les represàlies, els havien acollit en aquells moments difícils de persecució religiosa:

«Teníem el deure de caritat i de justícia respecte a tots aquests tianencs, gairebé tots pagesos o obrers que tenen com a patrimoni

211. *Revista Popular* núm. 2020 (2 setembre 1909) p. 170.

212. L. BAUDIN, «La Cartoixa de Montalegre durant la Revolució de 1909», *ASTar* 77 (2004) pp. 273-308.

213. Cf. *ASTar* 77 (2004) p. 296: «Arribava a can Nolis acompanyat de nou guàrdies civils, els quals foren conduïts de seguida a la cartoixa, on quedaren instal·lats. Aquesta presència de força armada a Montalegre, havia de tenir efectes inesperats».

únic, o quasi, la casa on viuen, i respecte dels quals ens havíem compromès a no comprometre'ls de cap manera».²¹⁴

A *Sabadell*, els fets tingueren una especial violència. Els revolucionaris i vaguistes arribaren a proclamar la República i calaren foc a la rectoria i a l'antiga església parroquial de Sant Fèlix i ocuparen l'Ajuntament. Les forces de l'ordre es vegeren impotents per a frenar els avalotats: «Los amotinados incendiaron la antigua iglesia parroquial de San Félix, invadieron la Casa Consistorial causando en ella considerables desperfectos, y la muerte de un funcionario del Juzgado.²¹⁵ La escasa fuerza de la Guardia Civil del puesto de Sabadell fue impotente para contener el desbordamiento y tuvo necesidad de fortificarse en la Estación del ferrocarril y en alguna casa inmediata. Por fin, el domingo primero de agosto, una columna del ejército mandada por el general Bonet penetró en la ciudad restableciendo el orden».²¹⁶

A semblança dels fets succeïts a Barcelona, també a Sabadell es profanaren alguns cadàvers com, per exemple, les despulles del bisbe de la diòcesi francesa d'Alet. Aquest prelat havia fugit de la persecució suscitada durant la Revolució Francesa i, en morir a Sabadell, fou sebollit a l'església parroquial de Sant Fèlix: «Los restos del Obispo de Alet (Francia) que falleció en ésta entonces villa [de Sabadell], emigrado de su diócesis en 1793, y se guardaban piadosamente en un modesto sarcófago en el atrio de la iglesia, fueron desenterrados y arrastrados y esparcidos por la calle».²¹⁷ Sortosament, el rector i coadjutors aconseguiren salvar-se, així com també s'evità la profanació del Santíssim i la destrucció de l'arxiu parroquial: «El se-

214. *Ibid.*, p. 296.

215. Es refereix al Sr. Ruiz, membre de l'Adoració Nocturna i president de l'Apostolat de l'Oració de Sabadell; vegeu *Revista Popular* núm. 2021 (9 setembre 1909) p. 171.

216. Cf. *La Actualidad* núm. 157 (1909): «La Semana Trágica en Sabadell».

217. Ho recollí la *Revista Popular* núm. 2021 (9 setembre 1909) p. 171. A tall de complement, vegeu també la testimoniança aportada per la Gna. Carmen Artiñano, esclava del Sagrat Cor: «Nada terrible como lo de San Félix, que dicen horroriza. No ha quedado un altar ni una imagen, los ornamentos, cálices y hasta parte del archivo dicen han perdido, y hasta ha desenterrado un Obispo que allí había haciendo con él barbaridades»; editat dins del recull documental titulat: *Dar la Buena Noticia...* p. 62.

ñor Párroco y Vicarios pudieron, disfrazados, escapar a una casa vecina. El archivo parroquial con sus libros de registro se trasladó a una casa inmediata. El Santísimo Sacramento no pudo extraerse, pero se halló intacto bajo los escombros de la bóveda de su capilla, que se derrumbó sobre el Sagrario».²¹⁸

Els revolucionaris intentaren calar foc a l'església dels claretians de Sabadell, però uns veïns apagaren el foc. Amb tot, la residència dels claretians fou saquejada. Els religiosos escolapis no foren molestats, i el Dr. Guardiet durant els dies de la revolta a Sabadell no volgué abandonar la seva tinència parroquial. A les Esclaves del Sagrat Cor, que havien fundat l'any 1904 a Sabadell ajudades per Dr. Sardà i Salvany, els fou respectat l'edifici on havien establert una escola dominical per a obreres. Aquestes religioses expliquen que a la població de Sabadell:

«No solamente prohibieron los revoltosos que echaran agua para apagar el fuego, sino que rodearon la iglesia [de San Félix] con revólver en mano amenazando con quitar la vida al primero que se acercara a intentar apagarlo [...] Largo sería de contar todo lo que han hecho los revoltosos durante la semana. Con decirle que eran dueños de Sabadell y que no había quien se les opusiera está todo dicho. Han cometido toda clase de injusticias, robos en casa y conventos, pero a la nuestra por la misericordia de Dios no han llegado».²¹⁹

A propòsit de l'impacte de la revolució de juliol de 1909 a la ciutat de *Manresa*, ja hem fet esment dels estralls que sofriren les monges caputxines, a qui els fou destruït tot el monestir. També en el mateix barri manresà de la vora del riu Cardener (on hi havia bona part de les fàbriques tèxtils) fou devastat i incendiat el col·legi de monges de l'Ensenyança, de la Companyia de Maria; religioses que, a més de dedicar-se a la instrucció de les noies de les famílies benestants, també oferien ensenyament gratuït a «800 niñas, hijas del pueblo, asistiendo además a las [escuelas] dominicales 400 obreras».²²⁰

218. Recollí aquest fet la *Revista Popular* num. 2021 (9 setembre 1909) p. 171.

219. Carta de María de la Luz, superiora de Sabadell, a María de la Purísima [Amalia Bajo], superiora general (Sabadell, agost 1909) transcrita dins del recull, *Dar la Buena Noticia...* pp. 58-61.

220. Ho llegim a la *Revista Popular* núm. 2021 (9 setembre 1909) pp. 171-172.

En aquesta mateixa circumstància el dia 29 de juliol sofriren els estralls de la revolució les religioses Serventes del Sagrat Cor, situades a l'església de Montserrat, a prop de les caputxines i de les religioses de la Companyia de Maria, on «las pobres Siervas del Sagrado Corazón, con caridad ejemplar, cuidaban desde la madrugada a la noche a los tiernos hijos de las jornaleras de las fábricas. Tenían también a su cargo la cocina del Patronato Obrero, y por un módico estipendio, albergaban y mantenían en su casa a varias obreras y otras mujeres que la habían tomado como asilo. El interior de la iglesia ha quedado completamente incendiado, y la casa inmediata en ruinas».²²¹ El Sometent evità que la insurrecció s'expansionés per la ciutat de Manresa, quedant circumscrita en el barri on hi havia les caputxines, les monges de Lestonnac i les Serventes del Sagrat Cor.

En la demarcació de Girona ja hem fet esment dels avalots de Sant Feliu de Guíxols, Calonge i Palamós. A La Bisbal els grups organitzats del Sometent i la població evitaren que els escamots procedents de les poblacions de la costa (especialment de Palamós i Calonge), calessin foc als edificis religiosos.²²² En parlar dels framenors conventuals de Granollers, ja ens hem referit a l'impacte dels fets de la revolució de juliol de 1909 en l'esmentada població.

VI. ALGUNES CONSEQÜÈNCIES DE LA REVOLUCIÓ DEL JULIOL DE 1909 EN LA VIDA ECLESIAL

Quan es normalitzà la vida social a la ciutat de Barcelona, el reverend Josep Palmarola,²²³ governador eclesiàstic, a través d'una carta circular datada el 21 d'agost de 1909, ordenà la celebració de funcions de desgreuge en els centres de culte del bisbat.²²⁴ En la

221. Ho diu la *Revista Popular* núm. 2021 (9 setembre 1909) p. 172.

222. Segons la testimoniança aportada per Trinitat Aldrich al Dr. Sardà i Salvany; vegeu la *Revista Popular* núm. 2021 (9 setembre 1909) p. 173.

223. Escriví el 6 d'agost de 1909 una detallada relació dels fets revolucionaris esdevinguts a Barcelona, i que trameté a la Nunciatura; ASV, *Nunziatura di Madrid*, caps 687, fasc. 4, ff. 17-18; crònica presentada per R. CORTS I BLAY, dins *Regests de la documentació del segle XX sobre Catalunya i la Santa Seu...* (en premsa).

224. «Se celebre, a la brevedad posible y con la solemnidad que las circunstancias permitan, una función de desagavios, que podrá consistir en una misa votiva solemne de 'SSmo. Eucharistiae Sacramento', con exposición de su Divina Majes-

majoria de les publicacions periòdiques es manifestà el dolor per tots aquests estralls revolucionaris succeïts a Catalunya durant la darrera setmana de juliol. En les publicacions periòdiques dels frares caputxins, a més de doldre's per la pèrdua dels monestirs de les caputxines de Manresa i Barcelona, es lamentaren molt per la destrucció del santuari de l'Ajuda,²²⁵ del qual des del desembre de 1884 eren custodis els frares caputxins.²²⁶

El P. Miquel d'Esplugues, que havia estat reelegit ministre provincial dels caputxins de Catalunya pocs dies abans de la Setmana Tràgica, una volta passats aquests estralls i violències, demanà un informe detallat dels fets ocorreguts a cada convent,²²⁷ per tal

tad, terminando con el rezo de las Letanías de los Santos»; *Boletín Oficial Eclesiástico del Obispado de Barcelona*, Vol LII (1909) p. 261.

225. A partir de 1912, sota l'impuls del P. Josep de Besalú, s'acceleraren les obres de reconstrucció del santuari de l'Ajuda: «Les Ordes Terceres de Barcelona que, d'ençà de la trista setmana de juliol de 1909, havien quedat sense casal per la crema de l'Església de Ntra. Sra. de L'Ajuda, dintre de poc quedaran restablertes en aquesta Església, quina reedificació ja ha començat siguent Superior de la Residència i director de les citades Terceres Ordes, el M. Rvnt. P. Josep de Besalú»; *Fulla Seràfica* VI (1912) p. 472. Els tercerols, inicialment, s'instal·laren al carrer del Pont de la Parra, i després de la Federació del Terç Orde a Catalunya, les oficines passaren a la Riera (o Passeig) de Sant Joan: «El local social de la V.O.T. domiciliada en la Residencia que los PP. Cappuchinos tenían en la Calle Baja de San Pedro, 18, de Barcelona, se ha trasladado –a consecuencia del incendio y saqueo de la misma, verificado el día 27 del pasado julio– a la calle del Pont de la Parra, núm. 4, 1º 1ª, a donde deben dirigirse las comunicaciones»; *Apostolado Franciscano*, Vol. I (1909), s.f.

226. El ministre provincial dels caputxins de Catalunya, P. Miquel d'Esplugues, a primers d'agost escrivia al cardenal Vives que: «Aunque es indudable que la prensa ha exagerado mucho y desfigurado los sucesos, no obstante, la verdad es todavía horripilante, pues solo en Barcelona hay más de cuarenta edificios, entre capillas públicas, conventos e iglesias parroquiales, que han sido incendiados, saqueados y sacrílegamente profanados [...] En cuanto a pérdidas materiales, afortunadamente, nos ha sucedido lo menos que suceder podía, a saber, que han quemado y saqueado la iglesia y casa contigua de Ntra. Sra. de la Ayuda (Baja de San Pedro, 18, Barcelona); desgracia harto sensible, pero aminorada por la circunstancia de ser una capilla y casa pequeñísima, cuya propiedad era de un patronato de la vecindad»; carta de Miquel d'Esplugues al cardenal Vives i Tutó (Barcelona, 2 agost 1909); APCC, Llig. A-10-28, s.f.

227. «Me convé tenir, a la major brevetat, notícies exactes de lo ocorregut en aquesta localitat, i amb los religiosos que estan baix la seva dependència, durant aquesta setmana passada en la que s'han desenrotllat escenes tan horribles i sacrílegues. Per tant, farà la caritat d'escriurer si el convent ha sofert cap atac o

d'informar el Ministre General²²⁸ (tal com li ho suggerí el P. Joaquim M. de Llavaneres),²²⁹ i per tal de calibrar adientment l'impacte d'uns esdeveniments que, a un any vista, ell mateix qualificà encara d'una «gravetat extraordinària i de pertorbadores conseqüències».²³⁰ No pas en va, després del Capítol Provincial celebrat el juliol de 1909, el P. Esplugues disposà que si els religiosos havien de viatjar, per complir amb els trasllats disposats en les taules capitulars, de moment ho ajornessin, i que si algú hagués de viatjar per necessitat, que, sobretot ho fes amb vestimenta seglar, és a dir sense l'hàbit caputxí.²³¹ El P. José M. de Elizondo, que feia poc s'havia incardinat a la Província de

detriment material, i si els religiosos han estat perseguits o molestats. Tot això breument, però de manera que res s'omiteixi. Aquí, ni a Sarrià ni a Barcelona [Pompeia], tenim res que lamentar, fora de la crema i destrucció total de la residència de Ntra. Sra. de l'Ajuda, sens però, que hagi sofert dany cap religiós»; circular de Miquel d'Esplugues als guardians (Sarrià, 3 agost 1909); ACPomp, *Circulars*, caps 37, s.f.

228. El P. Esplugues, els dies 5 i 11 d'agost de 1909, trameté un informe detallat a la cúria generalícia de Roma, per tal d'oferir «una idea aproximada del peligro gravísimo que hemos atravesado y de la situación difícilísima y excepcional en que quedan por ahora todas las Ordenes religiosas en Cataluña»; carta de Miquel d'Esplugues a Pacífic de Seggiano (Barcelona, 5 agost 1909); AGRoma, G 40 *Catalonia*, Sect. III, s.f.

229. «Me tiene seriamente preocupado vuestro increíble silencio en circunstancias tan graves. Ni una sola carta, ni un solo telegrama hemos recibido de Cataluña. Y esto, como es lógico, nos tiene con gran zozobra. Escriba y haga escribir pronto noticias ciertas, sin ocultar nada, tanto respecto las residencias de Barcelona como de las demás casas y personal»; carta de Joaquim M. de Llavaneres a Miquel d'Esplugues (Roma, 8 agost 1909); APCC, Llig. A-10-28, s.f.

230. «Esdeveniments exteriors de gravetat extraordinària i de tan pertorbadores conseqüències com els que tingueren lloc durant la 'Setmana Tràgica' de juliol de l'any passat»; circular de Miquel d'Esplugues als religiosos (Sarrià, 29 desembre 1910); ACPomp, *Circulars*, caps 37, s.f.

231. «Fins a rébrer ordres expresses, que cap religiós executi els traslados disposats en lo darrer Capítol Provincial. Item, que, per ara, ningú viatgi amb hàbit fora de les localitats ahont són els convents, si els respectius superiors creuen poder fer-ho; doncs les circumstàncies són difícilíssimes, i podríem, amb la nostra temeritat, ésser ocasió d'algun grave accident particular o transtorn públic»; circular de Miquel d'Esplugues als religiosos (Sarrià, 3 d'agost 1909); ACPomp, *Circulars*, caps 37, s.f. Durant el mes d'octubre de 1909 es revocaren aquestes disposicions: «Havent canviat molt les circumstàncies dono per revocada la disposició de que els religiosos anessin de seglar per viatjar. Pràcticament ja's feia així fa algun temps»; carta de Miquel d'Esplugues a Pere de Salo (Sarrià, 15 octubre 1909); ACPalma, *Circulars*, s.f.

Catalunya, havia observat, vestit de seglar,²³² la gravetat dels fets, i així ho manifestà en una carta que adreçà a D. Miguel de Unamuno:

«Este movimiento no ha sido hijo de una idea política, sino que ha obedecido a las pasiones más bajas y depresivas. Lo principal era robar, y se ha atentado a la propiedad particular. No se ha perdonado ni a las *Petites Soeurs de l'Assomption* que ha respetado el Gobierno francés, pues son enfermeras gratuitas de la clase obrera²³³ y no pueden tomar ni un vaso de agua en la casa del obrero [...] Personalmente no me ha pasado nada. Todo se redujo a raparse la tonsura, recortarse la barba y vestirme de paisano con traje que me proporcionó un Sr. Palacios, viudo (creo que de una Epalza), familia de Bilbao».²³⁴

Les protestes en contra dels estralls i violències de la Setmana Tràgica es multiplicaren arreu,²³⁵ essent particularment destacables la

232. Miquel d'Esplugues, a propòsit d'això, escrivia a la cúria generalícia tot dient que: «todos los religiosos, incluso las monjas de clausura, se han visto obligados a salir de sus conventos y alojarse disfrazados en casas particulares»; carta de Miquel d'Esplugues a Pacífic de Seggiano (Barcelona, 5 d'agost 1909); AGRoma, G 40 *Catalonia*, Sect.III, s.f.

233. La premsa catòlica blasma molt aquesta actitud de persecució i menyspreu en contra de les Germanetes de l'Assumpció: «Entre los que fueron a incendiar el convento de las religiosas Asuncionistas de Pueblo Seco, figuraba una mujer a quien aquellas habían asistido gratuitamente durante una larga enfermedad que había tenido. Sabido es que dichas Religiosas se dedican a asistir a los enfermos pobres sin cobrar por ello estipendio alguno»; *La Hormiga de Oro*, Vol. XXVI (14 agost 1909) p. 514. La Superiora General de la Congregació, Rda. M. Teresa del Sagrat Cor, escriví al cardenal Merry del Val (des de París, el 19 d'agost de 1909), trametent-li la relació acurada dels estralls ocorreguts a Barcelona; vegeu la carta a l'ASV, *Segretaria di Stato*, Rub. 249 (anys 1909-1910) fasc. 11, fol. 14; regestada per R. CORTS BLAY, *Regests de la documentació del segle XX sobre Catalunya i la Santa Seu*, Barcelona 2003, p. 77, doc. 88.

234. Carta de José M. de Elizondo a Miguel de Unamuno (Sarrià, 12 agost 1909); publicada per J. I. TELLECHEA, «El capuchino P. José M. de Elizondo y Miguel de Unamuno», *Estudios Franciscanos* 95 (1994) pp. 114-116: carta núm. 2.

235. Per exemple, en la revista dels jesuïtes hispans *Razón y Fe*, en el núm. de setembre de 1909 se'n recullen alguns exemples: «*Protestas contra los atentados de Barcelona*. Multitud de Prelados, como los de las provincias eclesiásticas de Zaragoza, Burgos, Granada, Tarragona, Sevilla, etc., no pocas corporaciones de seglares e infinidad de particulares han protestado ante el Gobierno y la nación contra los salviajes atropellos de Barcelona»; *Razón y Fe* XXV (1909) p. 263.

de la Reial Acadèmia de Bones Lletres de Barcelona²³⁶ –per iniciativa del seu president, Felip Bertran d'Amat– i la del Vicari Capitular de Barcelona, Ricard Cortès (bisbe titular d'Eudòxia)²³⁷ que, com ja hem vist més amunt, adreçà una severa protesta al President del Consell de Ministres, Antoni Maura²³⁸ pel fet que el Govern hagués deixat sense protecció les persones i els béns eclesiàstics. Semblantment, el bisbe de Vic, Josep Torras i Bages, com hem vist més amunt, lamentà les destruccions de tres cases religioses de Manresa, on les calamitats de la Setmana Tràgica hi foren força violents, tant, que l'arxiver municipal de Manresa, Joaquim Sarret i Arbós, preparà una detallada monografia sobre els fets de la Setmana Tràgica a Manresa que no arribà a publicar.²³⁹

236. ABLB, *Libro de Actas*, Vol. II (16 noviembre 1909) ff. 77-78: «Documento de protesta por los sucesos de julio último [...] Protestan de los incalificados desmanes perpetrados en Barcelona y otras poblaciones de Cataluña».

237. Aquesta protesta comptà amb el recolzament dels bisbes de la Tarraconense; vegeu la circular de l'arquebisbe Tomàs Costa i Fornaguera a la clerecia i fidels de Catalunya (Tarragona, 21 agost 1909): «Con el fin de protestar contra los hechos vandálicos y profanaciones de que se lamenta nuestro venerable Hermano el Obispo de Eudoxia, manifestamos nuestra adhesión completa a sus dos circulares [...] A nombre propio y de los Obispos de la provincia eclesiástica. TOMÁS, Arzobispo de Tarragona», dins *Boletín Oficial Eclesiástico extraordinario del Arzobispado de Tarragona*, Vol. XXXI (1909) pp. 219-220.

238. Vegeu el text de la «Protesta elevada por el Ilmo. Sr. Vicario Capitular [de Barcelona, Ricard Cortès] al Excmo. Sr. Presidente del Consejo de Ministros [Antoni Maura]», datada a Barcelona el 6 d'agost de 1909, i publicada en les pàgines la *Revista Popular* núm. 2021 (9 setembre 1909) pp. 164-166 i, també, de *Razón y Fe* XXV (1909) pp. 269-275. El Govern de Madrid, en la persona d'Antoni Maura, amb data 12 d'agost de 1909, li contestà d'aquesta faísó: «Causóle además al Gobierno dolor vivísimo que no se lograra impedirlos [los crímenes perpetrados en Barcelona], y con toda decisión ha puesto y pondrá cuantos medios dependen de su mano para que sean castigados los culpables». Aquests textos epistolars de protesta foren publicats, prèviament, en el *Boletín Oficial Eclesiástico del Obispado de Barcelona*, Vol. LII (1909) pp. 254-259. Posteriorment, amb data 30 d'agost de 1909, l'arquebisbe de Tarragona, Tomàs Costa i Fornaguera, juntament amb els bisbes sufraganis, trameteren, també, una carta de protesta al govern de Madrid pels estralls de la Setmana Tràgica; vegeu la «Protesta del Excmo. Sr. Arzobispo y demás Prelados de la provincia eclesiástica de Tarragona al Excmo. Sr. Presidente del Consejo de Ministros»; *Ibid.*, pp. 293-298.

239. Cf. J. SARRET I ARBÓS, *Los sucesos de julio de 1909. Incendio de los conventos, Manresa 1909-1910*; AHCMAN, *Setmana Tràgica*, Llig. 2; (treball inèdit, així com també el titulat *Els sucesos de juliol de 1909*, ambdós en llengua catalana).

El papa Pius X, per la seva banda, a través del cardenal Vives, trameté una especial benedicció als caputxins i tercerols de Catalunya²⁴⁰ i, també, uns mots de consol al poble fidel de Barcelona a través d'una carta adreçada al bisbe Cortès la qual, a més de ser publicada en el Butlletí del Bisbat,²⁴¹ fou també reproduïda en d'altres butlletins diocesans,²⁴² i en les pàgines de la *Revista Popular*²⁴³ i de *Razón y Fe*²⁴⁴ que, en aquells anys, gaudien d'una gran difusió. La carta del cardenal Vives deia així:

«Nuestro bondadosísimo Padre y Pastor Supremo Pío X se dignó manifestarme lo mucho que sufre pensando en las tribulaciones de tantos sacerdotes, religiosos y religiosas perseguidos por las turbas desalmadas, y me encargó que de su augusto nombre dirigiese unas palabras de aliento a V.S., como Prelado Ordinario de la ciudad y diócesis, que más cruelmente han experimentado los horrores de la impiedad cosmopolita, y en la persona de V.S. a todos los Prelados diocesanos y Superiores religiosos y a sus respectivos súbditos perseguidos, añadiendo merecidos elogios para las personas que tan generosamente han acogido a los religiosos y religiosas, y comunicando algunas facultades extraordinarias que su Santidad se digna conceder al Ordinario de Barcelona y demás Ordinarios de Cataluña, que en tan excepcionales circunstancias las necesitan».²⁴⁵

240. «Tinc la satisfacció de notificar-li que, N. Smm. P. Pius X, en audiència privada, per mediació de sa Emcia. lo Cardenal Vives, se dignà beneir paternal i efusivament a tots els religiosos de la Província, als terciaris, i a totes les nostres obres i empreses»; ACPomp, *Circulars*, capsa 37: circular de Miquel d'Esplugues als guardians (Sarrià, 11 novembre 1909), s.f.

241. Cf. *Boletín Oficial Eclesiástico del Obispado de Barcelona*, Vol. LII (1909) pp. 245-254: «Carta del Emo. y Rmo. Sr. Cardenal Vives y Tutó, Prefecto de la Sagrada Congregación de Religiosos», datada a Roma el 12 d'agost 1909.

242. Per exemple en el butlletí de bisbat de Vic on, a la ciutat de Manresa, es cometeren notables estralls revolucionaris. Vegeu *Boletín Oficial Eclesiástico del Obispado de Vich*, Vol. LV (1909) pp. 322-330: «Carta del Emmo. y Rdm. Sr. Cardenal Vives y Tutó, Prefecto de la S.C. de Religiosos».

243. Cf. *Revista Popular* núm. 2020 (2 setembre 1909) pp. 149-154.

244. Cf. *Razón y Fe* XXV (1909) p. 261: «El Papa consolando a los católicos barceloneses. En el *Boletín Oficial del Obispado de Barcelona* se insertó una carta, fecha del 12 de agosto, del Emmo. Cardenal Vives y Tutó al Ilmo. Sr. Cortés, Obispo titular de Eudoxia, en la que le decía», etc.

245. Carta del cardenal Vives i Tutó a Ricard Cortès, vicari capitular de Barce-

Després dels estralls de la Setmana Tràgica s'edevingué, com a conseqüència immediata, la desfeta de la «Solidaritat Catalana» i de la Lliga, com també el 21 d'octubre de 1909 la caiguda del govern conservador de Maura,²⁴⁶ (per mor de les protestes internacionals²⁴⁷ dels processos de Montjuïc i l'execució de Francesc Ferrer i Guàrdia,²⁴⁸

lona (Roma, 12 d'agost 1909), publicada dins del *Boletín Oficial Eclesiástico del Obispado de Vich*, Vol. LV (1909) pp. 322-330; *Boletín Oficial Eclesiástico del Obispado de Barcelona*, Vol. LII (1909) pp. 245-254. Aquestes facultats possibilitaven d'acollir, a títol d'hostes, a religioses de clausura d'altres comunitats i facilitar la prossecució del noviciat: «Previo consentimiento de los Superiores y Comunidades respectivas, colocar como huéspedes en monasterios de clausura papal a otras monjas claustrales privadas de sus monasterios; y aún otras religiosas profesas de Institutos no claustrales [...] Autorizar y subsanar cualquiera translación e interrupción parcial o total de noviciado [...] Las religiosas de clausura precisadas por las presentes circunstancias a vivir fuera de sus monasterios, deben ser objeto especial de la caridad de los fieles, para que puedan volver a reunirse en los claustros y continuar siendo las almas privilegiadas con su santa vida retirada.»

246. Vegeu a la *Fundación Antonio Maura. Archivo histórico*, Leg. 151, «Semana Trágica. Sedición julio 1909. Cataluña». Aquesta temàtica fou tractada durant les «Jornades sobre la Setmana Tràgica» pel Dr. Cristóbal ROBLES, *¿Acabó la Semana Trágica con Maura? Algunas claves políticas de su Gobierno largo*. Aquest report hom el troba publicat en aquest mateix volum d'*ASTar* 83 (2010).

247. Vegeu *Civiltà Cattolica* IV (Roma 1909) pp. 117-118: «Un proceso contro i caluniatori delle religiose di Barcellona»; pp. 372-373: «Spagna. L'anarchico Ferrer giustiziato a Barcellona. Dimissione del ministero Maura». La revista *Razón y Fe* donà, si bé tendenciosament, puntual notícia d'aquestes campanyes internacionals: «*Los sucesos de Barcelona. Prisión de Ferrer*. En Alella una pareja del somatén se apoderó del [...] revolucionario Francisco Ferrer, reclamado por la autoridad militar con motivo de los infaustos sucesos de Barcelona [...] En Francia, Inglaterra e Italia se está haciendo una verdadera campaña antiespañola, trabajando por desprestigiar a nuestra justicia, que, no en uso de su derecho, sino en cumplimiento del deber, pretende esclarecer los hechos para castigar a los criminales de Barcelona»; *Razón y Fe* XXV (1909) p. 263. El nunci Antonio Vico estava convençut que la maçoneria era l'ànima de la protesta internacional contra l'afusellament de Ferrer i Guàrdia; vegeu R. CORTS I BLAY, *Regests de la documentació del segle XX sobre Catalunya i la Santa Seu...* (en premsa).

248. L'acusació del fiscal, dictamen i sentència del procés en contra de Ferrer i Guàrdia, hom pot llegir-lo complet en el fulletó titulat: *Juicio ordinario seguido ante los Tribunales militares en la plaza de Barcelona contra Francisco Ferrer Guardia*. Madrid, Sucesores de Rivadeneyra, 1909. Consta que el Govern espanyol fou informat de les gestions del cardenal Merry del Val a favor de l'indult de Ferrer i Guàrdia, però ja era massa tard, perquè Ferrer i Guàrdia ja havia estat executat; vegeu R. CORTS I BLAY, *Regests de la documentació del segle XX sobre Catalunya i la Santa Seu...* (en premsa).

de notable repercussió exterior,²⁴⁹ que fou vista per l'esquerra política com un procés molt arbitrari i un càstig inflingit a un «cap de turc».²⁵⁰ Fou en aquesta circumstància que els liberals tornaren al poder i, després d'un brevíssim temps de Segismundo Moret a la presidència del Govern, aquest fou succeït per José Canalejas que, si bé es mostrà prudent en la política al Marroc, limità en canvi l'expansió dels Ordes religiosos amb la llei del cademat –la polèmica *Ley del Candado*– de l'any 1910. Aquesta llei, sense violar la Constitució aplicà «literalment» allò disposat pel Concordat de 1876 i la llei d'associacions de 1887 en matèria de tolerància de cultes i de control dels Ordes religiosos.²⁵¹ Dins d'aquest context de dificultats per a l'expansió i consolidació de les congregacions religioses, especialment a Barcelona, on havien sofert la violència de la Setmana Tràgica, les religioses dominiques de la Presentació del carrer Bellafila, amb el suport del bisbe de Barcelona, Joan Laguarda, inauguraren el febrer de 1910 una tómbola a benefici de la reconstrucció de les esglésies que havien estat destruïdes el juliol de l'any anterior.²⁵²

En aquesta mateixa conjuntura, a petició de Buenaventura Muñoz i de Francesc Cambó, el P. Miquel d'Esplugues tingué una entrevista amb José Canalejas, President del Consell de Ministres, el dia 5 de novembre de 1910,²⁵³ en la qual li fou confiat l'encàrrec confidencial

249. Ho tractaren, amb gran agudesesa, durant les «Jornades de la Setmana Tràgica» de la Balmesiana (maig 2009), els prestigiosos investigadors Fernando GARCÍA SANZ, *El caso Ferrer: imagen y relaciones internacionales de España*; Pedro ÁLVAREZ, *La masonería en la vida, obra y proceso de mitificación de Francisco Ferrer y Guardia*. Ambdues ponències són publicades en aquest mateix volum d'*ASTar* 83 (2010).

250. Cf. F. BERGASA, *¿Quién mató a Ferrer i Guardia?*, Madrid 2009, p. 15: «Todo en el *proceso Ferrer* supuso un falseamiento de los más elementales principios del Derecho y un atentado contra las más mínimas normas procesales. Apresurada en su instrucción, sigilosa en su procedimiento, falta de las garantías legales necesariamente prescritas por el ordenamiento jurídico».

251. Sobre l'impacte causat per aquesta llei de Canalejas, vegeu *El Mensajero Seráfico* XXIX (1911) p. 27: «La ley del candado. Así ha sido bautizada la [ley] que cierra a cal y canto las puertas a la expansión que siente la vida religiosa».

252. Cf. *Diario de Barcelona* núm. 35 (4 febrer 1910) pp. 1663-1664: «Noticias religiosas. A las tres y media de la tarde de ayer el Exmo. e Ilmo. Sr. Obispo de la Diócesis llegó al Colegio de la Presentación de la Calle Bellafila, donde había sido invitado para inaugurar una tómbola a beneficio de las iglesias incendiadas».

253. Cf. J. PABÓN, «El Provincial [Miquel d'Esplugues] y el Presidente [José Canalejas]. Apuntillo histórico», dins *Boletín de la Real Academia de la Historia*, Vol. 168 (1971) pp. 41-58.

de mediar davant la Santa Seu, a través del cardenal Vives i Tutó,²⁵⁴ per tal d'aconseguir una separació amistosa entre l'Església i l'Estat, que hauria de restituir la plena llibertat a l'Església.²⁵⁵ El 30 de novembre de 1910, el P. Esplugues, acabada la comesa a Roma, visità a Madrid, novament, i per segona vegada, el president Canalejas amb els resultats, poc favorables, de la seva tasca «d'aplanar camí» a Roma, en l'agosarat projecte de separació entre Església i Estat.

També el bisbe de Vic, Josep Torras i Bages escriví en aquesta mateixa circumstància la famosa pastoral titulada *Dios y el César*²⁵⁶ (Vic, 19 de març de 1911), que li valgué els elogis del cardenal Vives i Tutó i, sobretot, del papa Pius X, per tan orientadora i necessària exhortació pastoral.

VII. A TALL DE CONCLUSIÓ

S'ha escrit que els fets revolucionaris de la Setmana Tràgica foren assaig i anticip de la revolta i persecució religiosa que, de manera més contundent i sistemàtica, començà a Espanya el juliol de 1936. Així mateix ho manifestà l'escriptor catòlic Ramon Rucabado en un

254. «Le había rogado encarecidamente que fuese a Roma para hacer llegar a la Santa Sede el pensamiento del Gobierno. A ser posible por medio de Su Eminencia Reverendísima el Cardenal Vives, en atención a que es hijo de la Religiosa Provincia de Capuchinos de Cataluña. El P. Miguel expondría, en todos sus pormenores, el plan del Gobierno, a fin de allanar el camino»; J. PABÓN, *El Provincial y el Presidente...* p. 54.

255. «Cordial y amistosa separación de la Iglesia y del Estado; la cual separación además exigiese la continuación de las buenas relaciones entre ambas Potestades con la Nunciatura en España y la Embajada cerca del Vaticano. En virtud de dicha casi separación, el Estado renunciaría a sus derechos de presentación sobre los beneficios eclesiásticos mayores y menores, o sea el Patronato Real, con todas sus consecuencias, devolviendo así a la Iglesia su plena libertad e independencia natural y jurídica. El Estado cuidaría, además, de crear a la Iglesia una situación económica independiente [...] Con esto la Iglesia, restituida a su plena libertad, podría mejor y más decorosamente que ahora, atender al creciente desarrollo de su bienhechora vitalidad, conviviendo amigablemente con el Estado, con dignidad y sin humillantes dependencias»; J. PABÓN, *El Provincial y el Presidente...* p. 50.

256. Cf. *Dios y el César. Carta del Ilmo. Sr. Obispo de Vich a sus fieles y a los señores Senadores y Diputados por los pueblos de la Diócesis*. Vic, Imp. Luciano Anglada, 1911; *Déu y el César. Carta del Ilm. Sr. Bisbe de Vich a sos fidels y als senyors Senadors y Diputats pels pobles de la Diócesis, precedida d'una Carta gratulatoria de S.S. el Papa Pío X*. Vic, Impremta i Llibreria Ausetana, 1911.

article commemoratiu, a cinquanta anys de distància d'aquells fets revolucionaris: «El motín antirreligioso de 1909 circunscrito a Cataluña, a pesar de su extrema gravedad y de los terribles daños que produjo, no fue sino un débil anticipo de la tragedia mil veces mayor que empezó bajo la República de 1931».²⁵⁷

Les persones eclesiàstiques i els edificis religiosos sempre han estat fàcilment accessibles i vulnerables davant dels escamots revolucionaris delerosos de vexar, assassinar, cremar o destruir quelcom, tal com posà en relleu l'historiador Pere Voltes Bou quan analitzà els fets de la Setmana Tràgica: «Los inmuebles religiosos eran los únicos que se prestaban a una expansión impune y desenfrenada del anhelo que sentían las turbas por destruir *algo*. Es evidente que ellas mismas eran conscientes de que saldrían malparadas si se propasaban a asaltar y destruir centros gubernativos o bancos, grandes comercios y casas particulares».²⁵⁸

Pocs dies després dels avalots revolucionaris, en la represa de la vida quotidiana a Barcelona, el bisbe Ricard Cortès ja es referí als fets de la Setmana Tràgica com a quelcom produït *in odium fidei*;²⁵⁹ talment el primer esclat d'una autèntica persecució religiosa, car bona part dels avalotats mentre cremaven les esglésies feien mofa de la religió,²⁶⁰ proferien blasfèmies i en celebraven jocosament la destrucció amb mofes sacrílegues i sarcasmes. Tant de bo, després de revisar (o re-visitari)²⁶¹ els fets de la Setmana Tràgica en la perspectiva serena que dóna un centenari, ens sentim tots molt més compromesos a treballar per la pau i la concòrdia en la societat dels nostres dies!

257. R. RUCABADO, «Los mártires de la Semana Trágica», *Diario de Barcelona* (26 juliol 1959) p. 5.

258. P. VOLTES, *La Semana Trágica*, Madrid 1995, pp. 138-139.

259. «Con harta evidencia se ha demostrado esta vez, que no es la supuesta impopularidad de las Órdenes religiosas lo que motiva esas frecuentes algaradas, en que son ellas las primeras víctimas de las calumnias, insultos y atropellos del populacho, sino el odio satánico contra Dios y contra todo lo que se haga en su santo nombre»; *Boletín Oficial Eclesiástico del Obispado de Barcelona*, Vol. LII (1909) p. 238.

260. Cf. *Revista Popular* núm. 2018 (19 agost 1909) p. 112: «El que estas líneas escribe vió el miércoles a primera hora de la mañana caer en llamas el rico altar mayor, y no olvidará jamás el horrible espectáculo de aquel populacho que en la casa del Señor, donde el fuego apenas dejaba respirar, blasfemaba y reía celebrando la destrucción».

261. Per dir-ho amb paraules del Dr. Joan B. Culla i Clarà pronunciades en la conferència inaugural de les «Jornades sobre la Setmana Tràgica», a la Balmesiana, el dia 5 de maig de 2009 amb el títol: *Revisitar la Setmana Tràgica*, que es publica en aquest mateix volum d'*ASTar* 83 (2010).